

STUDIA

EVROPSKÁ UNIE – NÁZORY A VIZE

Jiří BÍLÝ a kol.

Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú.

České Budějovice

2021

Vědecká redakce VŠERS:

doc. JUDr. PhDr. Jiří BÍLÝ, CSc.; doc. Ing. Jiří DUŠEK, Ph.D. (předseda); RNDr. Růžena FEREBAUEROVÁ; PhDr. Jan GREGOR, Ph.D.; doc. Ing. Marie HESKOVÁ, CSc.; doc. Ing. Oldřich PEKÁREK, CSc.; PaedDr. Vladimír KRÍŽ; doc. Ing. Ladislav SKOŘEPA, Ph.D.; doc. JUDr. Roman SVATOŠ, Ph.D.; doc. Ing. Jaroslav SLEPECKÝ, Ph.D., MBA; doc. PhDr. Miroslav SAPÍK, Ph.D.

Název: **Evropská unie – názory a vize**

Autor: Doc. JUDr. PhDr. Jiří Bílý, CSc. a kol.

Recenzenti: Mgr. Eva Heroutová, MBA

Doc. PhDr. Ing. Karel Šrédl, CSc.

Vydavatel: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú.

Žižkova tř. 251/6, 370 01 České Budějovice, www.vsers.cz

Účel: STUDIA (monografie)

Publikace neprošla jazykovou úpravou

Vzor citace:

BÍLÝ, J. a kol. *Evropská unie – názory a vize*. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2021. 136 s. ISBN 978-80-7556-095-7.

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Bílý, Jiří, 1954-

Evropská unie - názory a vize / Jiří Bílý a kol.. -- České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú., 2021. -- 136 stran. -- (Studia)

Částečně anglický a slovenský text, české a anglické resumé

ISBN 978-80-7556-095-7 (brožováno)

* [339.923+327](4) * 001.2 * (048.8:082)

– Evropská unie

– evropská integrace -- mezioborový kontext

– evropská integrace – prognózy

– kolektivní monografie

327 - Mezinárodní vztahy, světová politika [15]

© Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú.

ISBN 978-80-7556-095-7

Autorský kolektiv

Bílý Jiří	anotace, předmluva, kap. 2.6
Beranová Markéta	kap. 1.4
Bilčík Alexander	kap. 1.1
Bilčíková Jana	kap. 1.1
Brix Richard	kap. 2.1
Cívik Lukáš	kap. 2.1
Geršicová Zuzana	kap. 1.1
Hes Aleš	kap. 2.3
Hudáková Jarmila	kap. 2.2
Kalický Juraj	kap. 1.2
Krištofová Barbora	kap. 1.3
Navrátilová Miroslava	kap. 1.4
Nováček Peter	kap. 1.5
Ondria Peter	kap. 1.3
Papcunová Viera	kap. 2.2
Rusnáková Andrea	kap. 1.2
Sapík Miroslav	kap. 2.5
Šoltés Dušan	kap. 2.4
Wefers Jarmila	kap. 1.5

ANOTACE

Publikace „Evropská unie – názory a vize“ se zabývá specifickou oblastí ekonomie, politologie a bezpečnosti v rámci Evropské unie. Systematicky je monografie zaměřena na veřejnou správu a bezpečnost státu z hlediska udržitelného rozvoje. Politologické aspekty jsou zpracovány z hlediska postavení současného demokratického státu Evropské unie, a to jak z pohledu vnitrostátního, tak především z pohledu evropského a celosvětového. Bezpečnostní oblast je reflektována z hlediska zajištění bezpečnosti obyvatelstva a státu vůči rozličným druhům ohrožení.

Ekologické uvědomění tak totiž s sebou nese i možnost nového pochopení lidské svobody. Civilizační tlak a vědomí nesamozřejmosti nás může přivést hlouběji k sobě samým, k přirozenému procesu sebezpůsobování žádoucím směrem. Symbiotické partnerství člověka a přírody poskytuje zážitky souvztažností jinak jen komplikovaně vysvětlitelných a nenásilně vede k vědomé podpoře rozmanitosti ekosystémů.

Téma udržitelného rozvoje z pohledu politologického zahrnuje množství spolu úzce souvisejících oblastí. Monografie tyto různé pohledy shrnuje do uceleného výstupu.

Klíčová slova: bezpečnost, eurozóna, Evropská unie, Maastrichtská smlouva, ochrana obyvatelstva, politologie, řízení krizí, udržitelný rozvoj, veřejná správa, vzdělávání, životní prostředí

ANNOTATION

The monograph „The European Union – opinions and vision“ deals with the specific sphere of economy, political science and security in the sphere of the European Union. The monograph focuses on the public administration and the security of a country systematically in the point of view of the sustainable development. Political aspects are processed in a way of seeing the situation of a current democratic country of the European Union in the internal, but also in the European and worldwide points of view. The security situation is reflected in the security arrangements provided for people and a country, facing various types of danger.

The awareness of ecology makes people get aware of human freedom as well. The civilization pressure and awareness that not everything is common can make us think about ourselves more deeply and adapt ourselves in the right way naturally. The symbiotic partnership between man and nature provides us with the experiences of correlations, which are usually explicable in a complicated way, and leads us to the aware support of the variety of ecosystems naturally.

The topic of the sustainable development, being seen in the political and security points of view, involves a wide range of spheres being mutually and closely connected. The monograph sums up all these attitudes into one complete output.

Keywords: crisis management, education, environment, European Union, Eurozone, Maastricht's agreement, political, protection of people, public administration, science, security, sustainable development

Obsah

ÚVOD	8
1 OTÁZKY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ZEMÍ EU.....	11
1.1 EDUKÁCIA V SÚLADE S EURÓPSKOU ZELENOU DOHODOU K ENVIRONMENTÁLNEJ UDRŽATELNOSTI.....	11
1.2 LIBERÁLNE AKADEMICKÉ VZDELANIE A JEHO PERSPEKTÍVY V EUROATLANTICKÉM PRIESTORE.....	21
1.3 DOKÁŽU SÚČASNÉ DEMOKRATICKE ŠTÁTY ČELIŤ KLIMATICKEJ KRÍZE?	32
1.4 KOMUNÁLNÍ ODPAD JAKO SOUČÁST NAKLÁDÁNÍ S ODPADY V ČLENSKÝCH ZEMÍCH EU	44
1.5 GREEN OR SUSTAINABLE INVESTMENTS	53
2 OTÁZKY EVROPSKÉ PARTICIPACE NEJEN V EU.....	64
2.1 CHALLENGES OF POST-COMMUNIST COUNTRIES IN THE EU IN DRAWING ESIF AND YEI (2014-2020).....	64
2.2 EUROPEAN PARLIAMENT ELECTIONS AS A PART OF EUROPEAN CIVIC PARTICIPATION (CASE A STUDY).....	74
2.3 TOLERANCE V INTERKULTURNÍ KOMUNIKACI – PŘEDPOKLAD SMĚROVÁNÍ MODERNÍ DEMOKRACIE.....	81
2.4 CONFERENCE ON THE FUTURE OF THE EU VIS-A-VIS THE COPENHAGEN CRITERIA	90
2.5 SOUČASNÉ VÝZVY EVROPSKÉ SPOLEČNOSTI A JEJÍ BUDOUCNOST .	103
2.6 SOCIÁLNÍ VÝDAJE V EVROPSKÉ STÁTNÍ SPRÁVĚ.....	111
REJSTŘÍK.....	132
ADRESÁŘ	134

ÚVOD

Proces evropské integrace je jedním z nejnápadnějších fenoménů, které v současnosti formují podobu veřejného prostoru v Evropě. Současně byl v ní spatřován i zásadní prvek, který může přispět ke konsolidaci postavení Evropy v geopolitické rovině. Tento proces je však zároveň i procesem globalizačním, jež nevyhnutelně s sebou přináší četná rezidua, na která upozorňuje i tato publikace. Protože se jedná především i o globalizaci v institucionální rovině EU, není nijak překvapivé, že tato dynamika se stává jedním z hlavních témat současnosti, na něž se soustřeďuje pozornost při veškerých diskuzích o postupu evropské integrace v hospodářské oblasti.

Globalizace vůbec je obecně považována za silný znerovnoprávňovací faktor, a to nejen v ekonomické rovině. Její kolísání je už dlouho spojováno s výkyvy nerovnosti. Zatímco první vlna globalizace ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století probíhala souběžně s rostoucí nebo stabilní (a vysokou) nerovností nejen na Západě, ale i v Japonsku a Latinské Americe, během výpadku od roku 1914 do čtyřicátých let, který byl způsoben válkou a světovou hospodářskou krizí, naopak klesla. Výzkum trendů v přibližně 80 zemích v letech 1970-2005 zjistil, že volný mezinárodní obchod a následná deregulace výrazně zvýšily nerovnost. Globalizace sice obecně urychluje hospodářský růst, ale nejen v rozvojových, ale i vyspělých zemích z něj neúměrně často těží elitní vrstvy. Tato nerovnováha má několik příčin. Rozvoj kapitalismu v Číně, indické tržní reformy a rozpad sovětského bloku podle jednoho odhadu v praxi zdvojnásobily počet pracovníků v globální ekonomice, přičemž současně nedošlo k odpovídajícímu navýšení kapitálu a podíl kvalifikovaných pracovníků v globální pracovní síle klesl, čímž se zvýšila nerovnost v bohatých ekonomikách. Finanční globalizace v podobě přímých zahraničních investic tlačí odměny za kvalifikaci a možná i kapitálové zisky nahoru a zvyšuje nerovnost v rámci jednotlivých vyšších příjmových skupin. Konkurence ze strany zemí s nízkými příjmy na trhu s hotovými výrobky má dopad na nerovnost v zemích EU. Kompenzace v rámci celosvětové hospodářské integrace zmírňují celkový dopad, jelikož nivelizační účinky obchodní globalizace konkurují znerovnoprávňovací mobilitě kapitálu.

Globalizace může navíc ovlivňovat i směřování politiky v EU. Zvýšená konkurence, finanční liberalizace a odstraňování překážek bránících toku kapitálu mohou urychlovat finanční reformy a deregulaci ekonomiky. Globalizace v důsledku toho přesouvá zdanění z oblasti právnických a fyzických osob na daňové výdaje, které bývají spojovány s méně

rovnoměrným rozložením příjmů po zdanění. Od mezinárodní hospodářské integrace a konkurence se však přinejmenším dodnes stále teoreticky očekává, že omezí jen určité typy přerozdělovací politiky. V praxi však obecně nijak nesnížily výdaje na sociální péči.

Demografické faktory ovlivňují rozložení příjmů v bohatých zemích různou měrou. Přistěhovalectví má jen malý dopad například na nerovnost v USA, zatímco v některých evropských zemích mělo nivelizační účinky.

Problémem se stává právní stát z pohledu institucí EU a z pohledu jejích členských států. Tato dialektika vytváří třecí plochy, které důsledně neřešené pak vedou k odporu k tradiční politice.

Tak například letos už podruhé zveřejnila Komise EU Zprávu o právním státu, která hodnotí, jak si členské státy vedou v oblasti soudnictví, v boji proti korupci, při ochraně plurality médií a jak fungují jejich demokratické instituce. I když tyto zprávy mají hodnotící charakter, nevyplývají z nich žádné sankce. Systém hodnocení zavedla Evropská unie poté, co jí vlády v Budapešti a ve Varšavě vyčítaly údajnou zaujatost vůči Maďarsku a Polsku.

Předmětem stížnosti bylo třeba usnesení Evropského parlamentu, které v roce 2018 vyzvalo Komisi, aby proti Maďarsku spustila proceduru podle článku 7 Smlouvy o EU na základě obvinění, že Maďarsko porušuje evropské hodnoty „svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin“. Usnesení vycházelo z podkladů, které kvůli jazykové bariéře a závislosti na zdrojích z opozičních kruhů pracovaly jen s neúplnými informacemi. Komise tehdy proti Maďarsku nezasáhla.

Aby se předešlo nedorozuměním a také aby se včas upozorňovalo na problémy při dodržování demokratických hodnot, které evropské státy spojují, rozhodla se Komise převzít hodnocení do své kompetence. Zvolila metodiku, která by měla zabránit výtkám typu „Brusel si vymýšlí a diktuje členským státům“. Hodnocení se zpracovává ve spolupráci nejen s oficiálními orgány, ale také s takzvanými „stakeholdery“, což jsou všichni, kterých se projednává problematika týká, profesními sdruženími počínaje a instituty občanské společnosti konče.

Jedna kapitola každé zprávy se věnuje médiím. Letošní zpráva konstatovala, že pluralitu médií nepříznivě ovlivnila krize spojená s covidem, někde mají problémy s transparentností vlastníků médií, ve více zemích se stávají novináři předmětem nevybíravých fyzických útoků. V některých nově přijatých členských zemích se vlády snaží ovlivňovat nejen veřejnoprávní, ale i soukromá média licenční politikou a ekonomickými tlaky. Z hodnocení vyšlo nejhůře Maďarsko, kde odmítli prodloužit licenci nezávislé stanici

Klubrádió, reklamu údajně dostávají jen poslušná média, a vláda využila mimořádný stav ke zpřísnění dohledu nad médii.

Zpráva letmo zmiňuje také zpolitizovanou volbu členů Rady České televize a dluh při zavádění pravidel nové směrnice o audiovizuálních mediálních službách. Poslanecká sněmovna nebyla totiž schopna vládní novelu vysílacího zákona do konce volebního období projednat.

A takto můžeme pokračovat dál: například nespokojenost části Evropanů s tím, že nabízené umění je na pohled či na poslech hezké, ale že už nic nadčasového nevyjadřuje, nesděljuje, nepomáhá překonávat těžkosti života. Odpověď další části Evropanů zní, že stačí, že je většinou tak nějak zábavné. Nechali jsme si namluvit, že doba je zrychlená a klipovitá, že je třeba sbírat lajky a žít na sociálních sítích, že není možné hovořit v rozhlase déle než třicet vteřin, že střih filmu musí být rychlý nebo že televizní zpravodajství nejsou zprávy, ale show. Není to pravda, i když se nám všichni, kteří tomu uvěřili, snaží namluvit, že jen „klipovitý“ život je ten pravý život. Není. Byly doby, kdy na samotnou práci na díle se nikdo neptal. Velcí umělci renesance své obrazy mnohdy ani nepodepsali. Důležité bylo jenom to dílo, asi tak, jako je dnes jméno umělcovo. Samotné dílo už ani nemusí být původní, může být pouhou výpůjčkou, apropriací, jak se dnes hezky říká. Ideologií, lobby apod. vnucovaný umělec se hřeje přízní médií, dokud ho jiná v jiné době nezdehonestují. Prostor umění ovládly počítačové hry, žánry, pajány všeho druhu, komiksy a design.

Láska i nenávisť jsou tematizovány už jen jaksi zástupně a i ta kdysi tolik přitažlivá melancholie je jen stínem sama sebe.

Lidé, kteří se dnes cítí zapomenutí, ponížení a nespokojení, jsou v evropském prostoru i nadále. A je prohrou i evropské uniatské politiky, že si k nim nedokázala zatím najít cestu, která by zároveň překonávala kulturně válečnický slovník.

A tak je to opět pouze a jenom na sebereflexi, dlouhodobé a každodenní politické práci těch, kteří se považují ze Evropany, ale často jen nabízejí marketéry polarizace a, ať už účelově či neúčelově, špatně skrývaný nacionalismus.

Za pomoc a podporu vzniku této monografie patří laskavé poděkování nadaci Konrad-Adenauer-Stiftung v Praze, Jihočeskému kraji, Statutárnímu městu České Budějovice, Evropskému regionu Dunaj-Vltava, Jihočeskému muzeu v Českých Budějovicích, Europe Direct České Budějovice, Eurocentru České Budějovice a HZS Jihočeského kraje.

1 OTÁZKY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ZEMÍ EU

1.1 EDUKÁCIA V SÚLADE S EURÓPSKOU ZELENOU DOHODOU K ENVIRONMENTÁLNEJ UDRŽATEĽNOSTI

V aktuálnom období si ľudia výraznejšie uvedomujú krehkosť života a realitu následkov klimatických zmien na životné prostredie a bezprostredne i na svoje zdravie a život. Sme svedkami extrémov v počasí, období sucha a dažďov, následných záplav, požiarov či ničivých tornád. Zmena podnebia a degradácia životného prostredia viedla v roku 2019 predstaviteľov Európskej únie k vyhláseniu Európskej zelenej dohody, v ktorej hlavným cieľom Európskej únie je dosiahnuť do roku 2050 klimatickú neutralitu. Dosiahnutie tohto cieľa si vyžaduje zmeny vo všetkých odvetviach hospodárstva, zmeny v prístupoch, v prehodnotení potrieb a prevzatí osobnej zodpovednosti k najbližšiemu, ale i globálnemu prostrediu. V tejto dobe sme zároveň svedkami dynamického pokroku v digitálnej oblasti, v uplatňovaní nových technológií, so svojimi požiadavkami kladenými na edukáciu v školách, najmä na odbornú prípravu absolventov škôl, budúcich aktérov v meniacom sa pracovnom prostredí. I keď sa podľa Duška (2019), alebo Duška (2020), digitálna technológia vyvíja veľmi rýchlo, v niektorých oblastiach je zjavné, že súčasné možnosti ešte stále zaostávajú za očakávaním. V iných smeroch sa naopak nenaplnili prvé optimistické prognózy a hľadajú sa iné riešenie. V mnohých prípadoch je obmedzujúca najmä finančná stránka, nedostatočné povedomie o technologických riešeniach a samozrejme legislatíva.

Environmentálna edukácia a trvalo udržateľný rozvoj

Čoraz viac ľudí si uvedomuje naliehavosť a dôležitosť konať udržateľne, zodpovedne a s rešpektom k životnému prostrediu. Sú jasne definované požiadavky na kvalitu životného prostredia, i dostupnejšie informácie o aktuálnych hodnotách jeho znečistenia, environmentálnych záťažach, napriek tomu sa témy ochrany životného prostredia doteraz vo formálnom vzdelávaní premietajú len okrajovo. I vzhľadom na možné dopady klimatických zmien je zrejmé, že edukácia musí na danú situáciu pružne reagovať, pripraviť budúce generácie na výzvy, ktoré stoja pred nimi a venovať náležitú pozornosť environmentálnemu vzdelávaniu. Už v roku 1992 bolo v zákone o životnom prostredí prijaté, že výchova, osвета a vzdelávanie sa majú uskutočňovať tak, aby viedli k mysleniu a konaniu, ktoré je v súlade s princípom trvalo udržateľného rozvoja, k vedomiu zodpovednosti za udržanie kvality

životného prostredia a jeho jednotlivých zložiek a k úcte k životu vo všetkých jeho formách. Zároveň tu bol definovaný i pojem trvalo udržateľný rozvoj spoločnosti ako rozvoj, ktorý súčasným i budúcim generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby a pritom neznižuje rozmanitosť prírody a zachováva prirodzené funkcie ekosystémov (Zákon č. 17/1992 Zb.). Krajňáková (2020, str. 22) považuje environmentálne vzdelávanie za jediný cieľavedomý proces výchovy a vzdelávania, ktorý je spoločensky významným dobrom uskutočňovaným s cieľom formovania ekologickej kultúry, racionálneho využívania zdrojov, ako aj súhrnom získaných vedomostí, návykov, hodnotových orientácií, skúseností a kompetencií v oblasti ochrany životného prostredia pre zabezpečenie environmentálnej bezpečnosti v krajine a následne na celej planéte. V procese environmentálneho vzdelávania dochádza u žiakov aj k zlepšeniu akademickej výkonnosti, rozvoju kritického myslenia, osobnostnému rastu či efektívnejšiemu nadobúdaniu mäkkých zručností (Natural England, 2012 In IEP, 2021). To podporuje význam jeho zaradenia do formálneho vzdelávania.

V štátnych vzdelávacích programoch v Slovenskej republike, tiež v odporúčaníach Sprievodcu na školský rok 2021/2022 Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR či v usmerneniach Štátneho pedagogického ústavu sú používané pojmy ako environmentálne vzdelávanie, environmentálna výchova, vzdelávanie k udržateľnosti či globálne vzdelávanie. Terminológia nie je jednoznačná ani v ďalších krajinách. Rozdiel podľa Inštitútu environmentálnej politiky (IEP, 2021) spočíva v tom, aký široký je tematický obsah a aké sú ciele a metódy konkrétneho programu. Sociálna, ekonomická a environmentálna udržateľnosť si vyžaduje pochopenie vzájomných vzťahov jednotlivých prierezových tém. Jednotlivé aspekty udržateľnosti boli v rôznych krajinách v rôznej miere začlenené do formálneho vzdelávania. Niekde tak do istej miery paralelne existujú **environmentálna edukácia (EE)** aj **edukácia k udržateľnému rozvoju (ESD)**. V závislosti od šírky poňatia jednotlivých konceptov sa môžu prekrývať, ale aj čiastočne dopĺňať. Pavlova (2011 In IEP, 2021) rozlišuje tri podoby vzájomných vzťahov EE a ESD:

- a) EE je totožné s ESD (Spojené štáty americké, Čínska republika, Brazília),
- b) EE je podmnožinou ESD (Vietnam, arabské štáty),
- c) EE a ESD sa čiastočne prekrývajú, ale oba koncepty sú legitímne a potrebné (Holandsko, Kanada Grécko, kde je možné zaradiť aj Slovensko)
- d) Cartea (2005, In IEP, 2021) dopĺňa, že ESD môže byť vnímané aj ako podmnožina EE.

Ursul & Ursul (2018) nadväzujú, že v ďalšom zavádzaní vzdelávania pre trvalo udržateľný rozvoj je potrebné začať implementovať novú stratégiu globálneho vzdelávacieho procesu, aby sa urýchlil a rozšíril pohyb smerom k „globálnej udržateľnosti“. **Globálne vzdelávanie/globálna edukácia (GE)** je teda ďalším termínom, ktorý objasňujú viacerí autori. Obdržálek a kol. (2004) považuje za globálnu výchovu a vzdelávanie také, ktoré sú orientované na problémy a javy (ekonomické, ekologické, technické atď.) presahujúce hranice regiónov a štátov, sú celosvetovej - globálnej povahy. Upozorňuje, že globalizačný trend je protirečivý jav a úlohou pedagógov je v teórii a v praxi riešiť otázky, napr. ako čeliť rizikám globalizácie, ako odvrátiť jej možné negatívne scenáre, ako vyhovieť stúpajúcim nárokom na človeka vyplývajúcim z globalizácie a pritom rešpektovať jeho podstatu ako prírodnej či sociálnej bytosti. Cieľmi globálnej edukácie by podľa Pike, Selby (2000) mali byť porozumenie systémovej podstate sveta, rozvíjanie schopnosti prijímať rôzne pohľady na svet, porozumenie vlastnému vzťahu k planéte, uvedomenie si zodpovednosti za vlastné rozhodnutia a aktivitu, ako aj uvedomenie si nepretržitej cesty osobného rozvoja. Podľa nich globálna edukácia spája v sebe dva myšlienkové smery pedagogickej teórie a praxe – rešpektovania princípu jednej planéty (vnímanie lokálnych záujmov s vedomím potrieb celej planéty) a ústredného postavenia dieťaťa, žiaka. Dieťa, žiak sa učí najlepšie, najefektívnejšie, ak ho podporujeme v jeho vlastnom skúmaní, objavovaní, rešpektujúc jedinečnosť jeho osobnosti (Pike, Selby, 2000). Podľa Asociácie rozvojového vzdelávania (Development Education Association-DEA) globálna edukácia otvára myseľ a oči ľudí voči komplexnej realite sveta a prebúdzá potrebu prispieť k väčšej spravodlivosti, rovnosti a ľudským právam pre všetkých. Globálna edukácia zahŕňa rozvojové vzdelávanie, vzdelávanie o ľudských právach, o udržateľnom rozvoji, o mieri a prevencii konfliktov, tiež interkulturálne a multikulturálne vzdelávanie (DEA, 2019). Prevláda názor, že ESD je ďalším vývojovým stupňom EE, ktoré dopĺňa o komplexné vzťahy a súvislosti formujúce spoločenskú stabilitu a súdržnosť. ESD integruje ekologické, ekonomické, spoločenské aj morálne aspekty, aby boli v žiakoch vytvárané hodnotové postoje, ktoré zabezpečia trvalú udržateľnosť (Cartea, 2005 In IEP, 2021), čo sa výrazne prekrýva i s náplňou a cieľmi GE.

Obrázok 1: Pro inkluzívne vzdelávanie

Zdroj: Booth a Ainscow, 2019, s. 21

Environmentálna edukácia vytvára veľký priestor pre osobnostný rozvoj v sociálne znevýhodnených skupinách. Zážitkové vyučovanie dokáže významne prispieť k osobnostnému rastu znevýhodnených žiakov a zvýšiť kvalitu ich života (Sprague, Berrigan, & Ekenga, 2020 In IEP, 2021). Booth a Ainscow (2019, str. 41) dopĺňajú, že environmentálna udržateľnosť je v dnešnej dobe základom **inklúzie**, keďže degradácia životného prostredia, odlesňovanie a globálne otepľovanie ovplyvňujú kvalitu života nás všetkých a už teraz ohrozujú životy miliónov ľudí po celom svete. Školy, ktoré sa rozvíjajú inkluzívne, sa musia zaujímať o ochranu prírodného prostredia nielen vo svojom najbližšom okolí, ale aj za bránami školy. „Ekologická gramotnosť“ však musí byť podľa nich založená na rešpekte k prírode a pochopení procesov v nej, nie na obave z katastrofy. Musí byť spojená s nádejou a optimizmom, že nebezpečenstvo sa dá prekonať. Rozvoj založený na inkluzívnych hodnotách v sebe spája všetky kľúčové prístupy vzdelávania, sú zobrazené na obrázku 1.

Hoci environmentálne témy je možné integrovať do rôznych predmetov, súčasné vzdelávacie programy sa im príliš nevenujú. Autori príspevku chcú poukázať na skutočnosť, že školy by mali byť zodpovedné i za vyučovanie o klimatických zmenách ako naznačujú aj výsledky prieskumu realizovaného platformou School Education Gateway (SEG, 2020), ktorá je iniciatívou Európskej komisie. Tohto prieskumu, prebiehajúceho v máji a júni 2020,

sa zúčastnilo 1101 respondentov, z ktorých 89 % boli učitelia alebo riaditelia z 36 krajín, prevažne zo Španielska, Turecka a Rumunska. Takmer všetci respondenti súhlasili s tým, že vzdelávanie v oblasti klímy je zodpovednosťou školy. Avšak 70 % súhlasilo s tým, že vzdelávací program sa nevenuje dostatočne vzdelávaniu v oblasti klímy a len 29 % si myslelo, že vzdelávací program tému už dostatočne pokrýva (SEG, 2020).

Najbežnejším dôvodom (66 %) prečo učitelia nezahŕňajú témy z oblasti klímy do svojho vyučovania bol nedostatok odborných vedomostí alebo odbornej prípravy, za ním nasledoval nedostatok vzdelávacích zdrojov v oblasti klímy (51 %). Údaje korešpondujú s podobnými prieskumami realizovanými v Kanade a v Spojenom kráľovstve, v ktorých 3 zo 4 učiteľov uviedli nedostatok adekvátnej odbornej prípravy vo vzdelávaní v oblasti klímy. U 39 % respondentov nie je vzdelávanie v oblasti klímy súčasťou vzdelávacieho programu a u 31 % respondentov to nie je súčasťou ich predmetovej oblasti. Ďalších 12 % si myslí, že táto téma je príliš kontroverzná alebo politicky citlivá, kým 11 % sa vyjadrilo, že existujú dôležitejšie otázky, ktoré sú vo vzdelávacom programe uprednostňované. Menšie percento (6 %) respondentov sa celkovo stavia k vzdelávaniu v oblasti klímy skepticky s tvrdením, že neexistuje dostatok dôkazov o tom, že klimatické zmeny predstavujú vážny problém (SEG, 2020).

Témy Európskej zelenej dohody a odporúčanie k edukácii o trvalej udržateľnosti životného prostredia

Prostredníctvom platformy School Education Gateway prebiehala v mesiacoch jún a júl 2021 verejná diskusia o edukácii k udržateľnosti životného prostredia organizovaná Európskou komisiou. Zhromaždené podnety z nej povedú k návrhu odporúčania Rady o výchove k trvalej udržateľnosti životného prostredia, ktoré má Komisia prijať koncom roku 2021. Cieľom tohto odporúčania má byť posilnenie spolupráce v oblasti environmentálnej udržateľnosti a vzdelávania na európskej úrovni, v súlade so Zelenou dohodou a Európskym vzdelávacím priestorom. Prostredníctvom Zelenej dohody Európskej únia prijala opatrenia smerujúce proti zmene podnebia a nabáda všetkých občanov, aby sa usilovali o ekologickejšiu a udržateľnejšiu Európu (SEG, 2021).

Európska zelená dohoda si kladie za cieľ i podporu zmien v nasledovných oblastiach:

- inovácie v priemysle - ekologickejší priemysel, zabezpečenie udržateľnejších výrobných cyklov šetrnejších k životnému prostrediu;
- prechod na obehové hospodárstvo;
- rozvoj technológií šetrných ku životnému prostrediu;
- ekologickejšia, udržateľnejšia doprava;
- dekarbonizovanie sektoru energetiky – čistá energia;
- zabezpečenie vyššej energetickej účinnosti budov – ekologickejšie stavebníctvo;
- opatrenia na ochranu biodiverzity;
- opatrenia na rýchle a účinné zníženie miery znečisťovania;
- udržateľný spôsob poľnohospodárstva (EC, 2019).

Európsky vzdelávací priestor (EC, 2020) nadväzuje na plán obnovy EÚ po pandémie ochorenia COVID-19, Next Generation EU, ktorého cieľom je vyviesť Úniu z krízy smerom k modernej a udržateľnejšej Európe, ktorá dokáže čeliť výzvam digitálnej a zelenej transformácie. Odporúčanie o výchove k trvalej udržateľnosti životného prostredia pomôže podporiť členské štáty v ich úsilí zosúladiť ich systémy vzdelávania a odbornej prípravy so zmenami, ktoré sú pre zelený prechod nevyhnutne potrebné. Komisia súbežne vyvíja rámec na stanovenie kompetencií súvisiacich s udržateľnosťou, ktoré musia všetci vzdelávaní žiaci a študenti získať.

Environmentálna výchova a vzdelávanie na slovenských školách

Školský systém v Slovenskej republike sa realizuje na základe dvojúrovňového modelu vzdelávania. Prvú úroveň predstavuje záväzný Štátny vzdelávací program (ŠVP). Je východiskom na prípravu školských vzdelávacích programov (ŠkVP), ktoré predstavujú druhú úroveň modelu vzdelávania. ŠVP vymedzujú povinný obsah vzdelávania, ktorý je garantovaný štátom. Štátny vzdelávací program vytvára predpoklady k lepšej príprave žiakov, umožňuje prispôbiť obsah vzdelávania potrebám trhu práce. Školy sú vystavené tlaku vyvolanému systémom ich financovania podmieneného aj demografickým vývojom na Slovensku. Zároveň musia pružne reagovať na rýchlo sa meniace podmienky vo svojom externom prostredí, predvídať požiadavky zamestnávateľského sektora, potreby trhu práce, požiadavky žiakov a ich zákonných zástupcov. Primárnymi aktivitami škôl v súčasnosti je rozvíjanie vzdelania v oblasti informačných technológií, internetovej bezpečnosti, finančnej

gramotnosti, podnikateľských kompetencií, komunikácie vo svetových jazykoch, digitálnej gramotnosti, aktívnom občianstve a s nimi súvisiacej popularizácii vedy aj výskumu. Školy pritom deklarujú svoje úsilie o hodnoty ľudskosti, dôstojnosti, úcty a rozvoja cnosti u svojich žiakov (Bilčík, Balážová 2021).

Podľa štátneho vzdelávacieho programu v SR sa environmentálna výchova ako prierezová téma môže realizovať vo forme samostatného predmetu, ako súčasť predmetov alebo v podobe projektu či kurzu, pričom prevláda začlenenie do predmetov. Vzdelávacie štandardy sú ale definované iba pre samostatné predmety. Rozdiely medzi školami sú najmä v tom, do akej miery spolupracujú s mimovládny sektorom a zapájajú sa do projektov či dotačných výziev. Na Slovensku ako jedna z riadiacich organizácií pri zabezpečovaní environmentálneho povedomia u širšej verejnosti je Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, ktoré zabezpečuje neformálnu environmentálnu výchovu. V roku 2015 bola schválená rezortná koncepcia environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvedy do roku 2025, ktorá reaguje na aktuálne potreby a nové výzvy v oblasti starostlivosti o životné prostredie na Slovensku. Jej hlavným cieľom je vytvorenie fungujúceho uceleného systému environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvedy v rezorte životného prostredia v súlade a viacerými medzinárodnými koncepčnými dokumentmi, ktoré sa zameriavajú na oblasť EVVO (environmentálna výchova, vzdelávanie a osvedy) (MŽP SR, 2015). Slovensko by však potrebovalo systémovo a efektívne riešenú environmentálnu výchovu. Systém vzdelávania pedagógov neuspokojuje požiadavky pre plošné zavádzanie samostatného predmetu, ale ani pre plošné a dôsledné začleňovanie prierezovej témy do vyučovacích predmetov. Aby boli všetci pedagógovia schopní včleniť prierezovú tému do svojich predmetov je nevyhnutné, aby nadobudli isté environmentálne minimum už počas svojho štúdia. Minimum by malo obsahovať nevyhnutný tematický obsah, potrebné zručnosti a návyky, príklady dobrej praxe, overené metódy výučby a odporúčané aktivity. Prostredníctvom ďalšieho vzdelávania je potrebné pripraviť dostatočnú ponuku environmentálne zameraných kurzov pre koordinátorov aj pedagogických zamestnancov (IEP, 2021).

Digitálne edukačné prostriedky

V rámci osvetvy a so zámerom pomôcť pedagógom upriamujeme pozornosť na nasledovné portály na Slovensku, v ktorých je možné nájsť digitálny obsah vhodný k environmentálnej edukácii, konkrétne EWOBX a Viki. Potešujúce je, že množstvo ich užívateľov sa zvyšuje, stále však nie sú v povedomí pedagogickej verejnosti dostatočne zviditeľnené, aby sa v prostredí našich škôl zabezpečilo ich pravidelné využívanie vo výučbe pri rozvíjaní pro-environmentálnych postojov, pozitívneho pohľadu k ochrane životného prostredia v súlade s cieľmi trvalo udržateľného rozvoja. Internetový portál **EWOBX**, ako uvádzajú jeho autori, predstavuje priestor pre všetkých ľudí, ktorí environmentálnu výchovu tvoria, realizujú, potrebujú alebo ňou žijú. Pri jeho tvorbe Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP) úzko spolupracovala aj s ďalšími štátnymi a mimovládnyimi organizáciami a spustila ho v roku 2019 počas Festivalu environmentálnych výučbových programov ŠIŠKA. Portál združuje a zdieľa rôzne informácie, námety, didaktické prostriedky pre environmentálne vzdelávanie a výchovu. Tak i počas pandémie a zatvorených knižniciach či kinách bolo k dispozícii mnoho zdrojov didaktických prostriedkov online, ktoré pedagóg mohol využiť pri zaradení environmentálnych tém do výučby tak, aby žiakom primeranou a zaujímavou formou sprístupnil informácie dôležité pre ich zdravie a bezpečné prostredie. EWOBX pedagógom ponúka:

- podklady ku konkrétnym enviro témam (biodiverzita, voda, odpad, energia, problémy ŽP a veľa ďalších),
- zaujímavé zdroje (videá, filmy, metodiky, pracovné listy) pre konkrétnu cieľovú skupinu žiakov,
- zážitkové aktivity (program, exkurzia, hra, aplikácia)
- možnosti ďalšieho vzdelávania v oblasti environmentálnej výchovy (kurzy, semináre, workshopy)
- možnosť zapojiť školu do aktuálnej výzvy (projektu, kampane, súťaže),
- možnosť registrácie a s tým spojenými ďalšími výhodami (EWOBX.sk).

Príspevky v EWOBXE sú triedené podľa viacerých kritérií - tém, aktivít, cieľových skupín, zaradenia do vzdelávacích oblastí štátneho vzdelávacieho programu (ŠVP), vzdelávacích okruhov, organizácii a inovatívnych metód a foriem edukácie. Tie obsahujú námety zaradené medzi didaktické hry, inscenácie, bádateľsky orientované učenie, hodnotové

učenie, komunitné učenie, miestne zakotvené učenie, občiansku vedu, problémové a projektové učenie, rovesnícke učenie, učenie vonku i zážitkové učenie.

Centrálne úložisko digitálneho edukačného obsahu s názvom „Viki“ bolo ministerstvom školstva spustené do prevádzky 1. februára 2020, aby podporovalo interaktívne vzdelávanie v školách. Verejne dostupný edukačný obsah tvoria vzdelávacie materiály z oblastí: prírodoveda, biológia, environmentálna výchova a iné prírodovedné predmety, ale aj ekonomika či elektronika a iné (Viki, 2020). V súvislosti s národným projektom Rozvoj stredného odborného vzdelávania (RSOV), ktorý reagoval na potrebu zefektívnenia a zatraktívnenia kvalifikácie stredného odborného vzdelávania bolo pripravených viacero vzdelávacích materiálov pre stredné odborné školy, preto centrálne úložisko digitálneho edukačného obsahu rozhodlo o ich sprístupnení prostredníctvom portálu Viki. Oba portály poskytujú vyučujúcim pestré didaktické prostriedky využiteľné vo výučbe, a zároveň im umožňujú po nezávislej recenzii zdieľať nimi vytvorené materiály s ostatnými pedagógmi.

Vzdelávanie plní kľúčovú úlohu pri inšpirovaní k trvalo udržateľnému rozvoju a zodpovednému správaniu. Školy, inštitúcie vyššieho vzdelávania a strediská odbornej prípravy by mali mať právomoc poskytovať kvalitné vzdelávanie v oblasti environmentálnej udržateľnosti (SEG, 2021). Dvojitá zelená a digitálna transformácia pretvárajú náš spôsob života, práce a komunikácie. Prechod Európskej únie na obehové, digitalizované a klimaticky neutrálne hospodárstvo prinesie efektívne využívanie zdrojov umelej inteligencie a robotiky. Bude tiež znamenať vytváranie nových pracovných miest, pričom iné sa zmenia alebo celkom zaniknú. Je dôležité, aby školstvo na tieto zmeny pružne reagovalo. Autori príspevku zdôrazňujú, že tak ako vo viacerých oblastiach ide do popredia holistický prístup, i v školskom prostredí je dôležité poskytovať, spracovávať informácie v súvislostiach. Otvorenosť pedagógov novým metódam výučby, ich ochota spolupracovať a zdieľať skúsenosti môžu uľahčiť prácu ich ďalším kolegom viesť svojich žiakov ku zodpovednému konaniu v globálnom kontexte, k samostatnému kritickému a tvorivému mysleniu, nachádzaniu inovatívnych riešení a používaniu nových environmentálne vhodných technológií pre zdravé a bezpečné životné prostredie. K tomu je potrebné celoživotne sa vzdelávať a rozvíjať svoje kompetencie a okrem svojej predmetovej odbornosti študovať i problematiku trvalej udržateľnosti na Zemi. Iba vtedy bude možné zodpovedne a v súlade

s predostretými stratégiami a stanovenými cieľmi krajín Európskej únie zabezpečiť pripravenosť absolventov škôl pre ich budúce uplatnenie a spokojný život.

1.2 LIBERÁLNE AKADEMICKÉ VZDELANIE A JEHO PERSPEKTÍVY V EUROATLANTICKÉM PRIESTORE¹

Ako kľúčové kvalifikačné predpoklady, intelektuálny potenciál a zručnosti,² dopyt po ktorých je determinovaný hlavne súčasným stavom hospodárskeho a spoločenského vývoja, je možné uviesť: relevantnú odbornú pripravenosť, kreativitu, flexibilitu a schopnosť plnohodnotnej adaptability na súčasné vývojové trendy v technologickej, ekonomickej a spoločensko-politickej sfére, t. j. tie, pre kvalitatívnu úroveň ktorých zohráva svoju nezastupiteľnú úlohu špecificky zamerané a progresívne akademické vzdelávanie. Dôsledkom tejto skutočnosti je preto potrebné, aby akademické inštitúcie brali v rámci svojho vzdelávacieho a výskumného procesu do úvahy najnovšie technologické a spoločensko-ekonomické trendy globálneho vývoja vo sfére industriálnych a vedeckých odvetví, ktorými sú, napr.: robotizácia práce, umelá inteligencia, kybernetická bezpečnosť, výskum a vývoj v oblasti nanotechnológií, využívanie novým foriem a zdrojov energie, riešenie klimatických zmien, biotechnológie, digitalizácia a pod. K tomu je potrebné priradiť aj kvalifikačné predpoklady a intelektuálnu schopnosť pracovnej sily pri riešení spoločensko-politických problémov: potreby úpravy ekonomických systémov, premeny geopolitickej situácie, ekonomickej nerovnosti, zmeny klímy, migračné vlny a ich politický dopad apod.

Cieľom článku je poukázať na modus relevantného akademického vzdelávania, t. j. typ liberálnej univerzity, ktorý by mohol vytvárať istý univerzálny, zastrešujúci priestor akademickej prípravy pre tých, ktorí sa následne dokážu efektívne inkorporovať do zmienených moderných sfér pracovného trhu a stať sa tvorcami technických a spoločenských inovácií a prínosov, autormi tvorivých manažérskych postupov, disponujúc komplexným pohľadom vo zvolenej problematike. Popri tom flexibilne sa orientujúcimi, pôsobiacimi a komunikujúcimi na domácej pôde či vo vybranom regióne sveta v rámci kooperatívnej spolupráce, prípadne v rámci vedeckej výmeny a akademického vyučovacieho procesu. Cieľom je rovnako priblížiť, v kontexte širšieho euroatlantického priestoru, možné prínosy liberálnej univerzity pre zvýšenie politickej a ekonomickej otvorenosti Európskej únie v rámci

---

¹ Článok je publikovaný v rámci: grantu VEGA č. 1/043719 Názov grantu: Význam internacionalizácie vysokoškolského vzdelávania pre konštrukciu identity Európskej únie a zvyšovanie konkurencieschopnosti v európskom priestore.

² Pod pojmom *zručnosti* – z pedagogicko-psychologického hľadiska - tu máme na mysli schopnosť praktického využitia vedomostí, a teda sa nejedná sa len striktno o manuálnu zručnosť. Pozn. autorov.

jej samotného priestoru, v euroatlantickom priestore, ako aj ich otvorenosti k vonkajšiemu svetu za predpokladu dobre prepracovanej stratégie vysokoškolského vzdelávania. Inak povedané, či môže byť pre tento priestor relevantným zdrojom tzv. know-how technológií, ktoré by sa mohli stať jeho lukratívnym „vývozným artiklom“ na poli vzdelávania a zároveň mekkou tých „tretích strán“, ktorých potrebou sú progresívne metódy akademického vzdelávania.

Artes liberales - pôvod a genéza v euroatlantickej priestore

Európsky socio-politický a kultúrny priestor je v kontexte liberálneho vzdelania a vzdelávania jedinečný tým, že táto vzdelávacia forma – a to predovšetkým vo svojej pôvodnej podobe, nie je novotvarom a z historického hľadiska to bol práve európsky kontinent, v ktorom sa kreovali formy tohto vzdelávania, neskôr exportované alebo prevzaté aj v iných častiach sveta. Korene liberálneho vzdelávania, ako aj korene celej európskej civilizácie siahajú až do obdobia grécko-rímskeho staroveku. Ich výsledkom je vysoká úroveň súčasnej západnej - euroatlantickej civilizácie a euroamerickej kultúry. Liberálna vzdelávacia forma funguje na princípe otvoreného prístupu k znalostiam a meniacemu sa spôsobu ich implementácie, čiže je možné hovoriť o istej univerzálnej forme, akademickú úroveň nevnímajúc. Podstatu liberálneho vzdelania a liberálneho vzdelávacieho procesu výstižne charakterizuje citát amerického spisovateľa, publicistu a akademika indického pôvodu – F. Zakariu. Tento autor sa venuje danej problematike v knihe – *Obrana liberálneho vzdelania* (In Defence of a Liberal Education). Jeho charakteristika prínosov liberálneho vzdelania nám môže poslúžiť ako základ a hlavná premisa pri zvýrazní významu tohto vzdelania v podobe liberálnej univerzity. Podľa Zakariu: „ .... *jedným z pretrvávajúcich prínosov liberálneho vzdelania je, že rozširuje náš ľudský rozmer. Keď vstrebávame veľkú literatúru, stretávame sa s myšlienkami, skúškami a emóciami, na ktoré by sme inak v živote nemuseli naraziť. Keď študujeme históriu, stretávame ľudí z najrôznejších časov a môžeme sa poučiť z ich úspechov a výsledkov ich usilovnej práce. Keď študujeme fyziku a biológiu, poznávame tajomstvá vesmíru a ľudského života. .... Na plate nám to nepridá, ale život nám to vylepší. Všetci hráme v živote kopy rolí, profesijných a osobných. Liberálne vzdelanie zvyšuje našu schopnosť dobre pracovať, a zároveň zlepšuje naše schopnosti byť dobrými partnermi, priateľmi, rodičmi a občanmi.*“ (Zakaria, 2017, s. 96)

NUS ako prototyp liberálnej univerzity v 21. storočí

Ako reálny vzor a empirické opodstatnenie liberálnej univerzity v 21. storočí v snahe zladit' formu vysokoškolského vzdelávania s hore uvedenými socio-ekonomickými potrebami a s nimi súvisiacimi kvalifikačnými požiadavkami, napr. na preferenciu inovačných schopností intelektu, zorientovanie sa v kultúrno-spoločenskom kontexte a genéze jednotlivých svetových regiónov a pod., je možné uviesť ambiciózny singapursky projekt. V apríly r. 2013 došlo k spojeniu americkej Yale univerzity so *Singapurskou národnou univerzitou - Nationale University of Singapore (NUS)*. Touto fúziou bola založená nová forma školy slobodných umení s pôsobnosťou pre celú Áziu. Tento mimoriadny projekt nazvaný Yale-NUS College (college ako rezidenčný typ vysokej školy) stelesňuje súbor ideí, špecificky vymedzených cieľov, úloh a fungovania „staro - novej klasickej“ (liberálnej) školy - *artes liberales*. Táto univerzita slobodných umení a prírodných vied (liberal arts and science education) predstavuje z medzinárodného hľadiska projekt a akúsi predĺženú ruku dobre overeného konceptu liberálneho vzdelávania v časti sveta (juhovýchodná Ázia), ktorej prevažná časť je markantným spôsobom na vzostupe v rámci globálnej hospodárskej sféry. Progresívny moment tohto projektu je možné vnímať z hľadiska regionálneho aspektu, keďže jeho cieľom je eliminovať v singapurskom systéme vzdelávania prežívajúce prvky vzdelávania krajín tretieho sveta zamerané na inštruktáž a pracovné zručnosti. (Jedná sa o krajiny, ktoré predstavujú tzv. dielňu sveta – t. j. zdroj *outsourcingu* pre vyspelé krajiny. Podľa Zakariu: „*S podobnými výhradami k neadekvátnej forme a obsahu akademického vzdelávania sa je veľmi často možné stretnúť, napr. u študentov v Indii.*“) (Zakaria, 2017, s. 50).

V tomto novodobom singapursko-americkom projekte, ktorý sa hlási ku antickým a renesančným koreňom, je, popri inžinierskych študijných odboroch: architektúra, stavebníctvo, najprestížnejšou sférou štúdia vzdelávanie v humanitných a kreatívnych disciplínach. Vysokoškolskí učitelia oboch univerzít využili túto príležitosť na preverenie konceptu liberálneho vzdelávania v stále viac a viac prepojenom svete globalizácie. Kurikulum tejto spoločnej univerzity je možné charakterizovať ako esenciu najlepšej tradície liberálneho vzdelávania Yale, pričom v mnohých aspektoch buď túto tradíciu rozvíja, alebo prichádza s celým súborom nových ideí v obsahu a smerovaní liberálnej didaktickej koncepcie. Je navrátený status prírodným vedám na prvom a druhom stupni vysokoškolského

vzdelania. Istým avantgardným a progresívnym prvkom je z hľadiska organizačnej stránky, napr. zrušenie katedier, a to z dôvodu kvalitatívneho zvýšenia synergie medzi jednotlivými študijnými odbormi. (NUS) Samotné učenie je zamerané na podnecovanie kreativity, motivácie, zvedavosti a kritického myslenia, s podporou princípov slobodnej výmeny myšlienok, pluralizmu a študentskej diverzity. Kurikulum predmetov NUS je postavené veľmi dômyselným a prepracovaným spôsobom. V rámci akademického procesu, napr. moderných dejín, politických vied alebo ekonómie je dôraz kladený na tímovú spoluprácu – čo je mimoriadne dôležité neskôr v ich profesionálnej kariére či už v politickej, podnikateľskej alebo vedeckej sfére. Už samotný prijímací proces je holistický, zameraný na atribúty ako: akademické výsledky, intelektuálnu zvedavosť, podnikateľský duch, globálne povedomie, vodcovstvo, schopnosť tímovej práce - so zámerom vytvoriť diverzifikovanú študijnú skupinu. (NUS) Absolventi môžu použiť nadobudnuté zručnosti v pozorovaní a kultúrnej analýze v mimovládnych organizáciách, múzeách, v umení, žurnalistike, v konzultačných inštitúciách, vládach, v právnej sfére.

Top performers ako produkt liberálnej univerzity

V čom môže spočívať význam a ekonomický, technologický a spoločenský prínos takéhoto modelu liberálnej univerzity, ktorá je zároveň aj akademickým výskumným centrom. S liberálnym vzdelaním, t. j. artes liberales, sú spojené alebo sa k nemu hlásia, napr. také osobnosti, vďaka práve ktorým sú signifikantnejším determinantom svetového diania viac technológie, ako ideológie. Ich vzdelanie predstavuje kombináciu humanitných vied a sveta počítačových technológií, psychológie, sociológie, schopností kreativity, manažmentu, inovácii a vizionárstva, kreativity, estetického vnímania. Spomenúť je tu možné M. L. Zuckerberga - podnikateľa, manažéra, spoluzakladateľa internetovej siete Facebook, ktorý je študentom školy zameranej aj na slobodné umenia (Harvardská univerzita). Podobné je na tom aj tvorca dominantnej počítačovej technológie S. Jobs, ktorý sám seba definoval ako človeka na: „... *na pomedzí elektroniky a humanitných vied*“, a ktorého primárnym zámerom pri založení firmy bolo získať tím kreatívnych dizajnérov a mimoriadne tvorivých inžinierov, ktorí mali realizovať jeho inovátorskú víziu v počítačovej spoločnosti Apple. (Isaacson, 2011, s. xix)

Podobne predstavujú absolventský produkt liberálneho typu univerzity globálni vrcholoví manažéri globálne fungujúcich firiem, a to nielen domáci študenti danej ekonomicky a technologicky vyspelej krajiny s vysokou úrovňou akademického vzdelávania

a výskumu, ale aj absolventi z menej vyspelých krajín tretieho sveta, ktorí mali možnosť v takejto krajine absolvovať vysokoškolské štúdium, no realizujú svoj intelektuálny potenciál vo svojej domácej krajine. Príkladom toho sú mnohí predstavitelia vrcholových manažérskych postov, napr. v krajinách juhovýchodnej a južnej Ázie. Podľa F. Zakariu sa to týka okrem ekonomického manažmentu, napr. aj budúcich diplomatov ako predstaviteľov verejnej diplomacie, pre ktorých je štúdium jazykov, cudzích kultúr a kultúrno-politického zázemia v iných častiach sveta potrebné pre vykonávanie svojej diplomatickej misie.(Zakaria, 2017)

Či už sa jedná o americko-singapursky projekt liberálnej univerzity - NUS, významné univerzity tzv. Brečtanovej ligy (*Ivy League*: Brown University, Columbia University, Cornell University, Dartmouth College, Harvard University, University of Pennsylvania, Princeton University), alebo typ liberálnej univerzity všeobecne, je možné skonštatovať, že liberálna univerzita predstavuje efektívny vzdelávací priestor, ktorý je schopný plne reflektovať globalizovaný svet nového milénia s jeho technologickými, socio-ekonomickými a politickými výzvami a potrebou multikultúrnej prípravy v stále viac globalizovanom svete. Rovnako sa dá konštatovať, že absolventi tohto typu akademickej inštitúcie predstavujú vo veľkej miere tzv. *top performers* (výskumníci, vedci, manažéri) – t. j. žiadaných odborníkov na pracovnom trhu a vo vedeckej sfére, jednou z predností ktorých je – popri inom, práve schopnosť kreatívneho a inovatívneho myslenia. Rozhodujúcim faktorom – ak berieme do úvahy inštitucionálne „tvorbu“ a výchovu *top performers* – t. j. špičkových odborníkov prostredníctvom vzdelávania, je primárne samotná možnosť existencie a kvalitného fungovania takéhoto typu univerzity, a to predovšetkým z hľadiska spoločensko-politických podmienok. V tejto súvislosti je dôležité sa opäť vrátiť k faktu, že dôležitú úlohu pri kreovaní NUS univerzity zohrala americká univerzita Yale, teda univerzita situovaná v krajine s významným spoločensko-politickým parametrom otvorenosti. Dôsledkom tejto skutočnosti je fakt, že krajina je nielen magnetom vo forme otvorenej akademickej sféry pre talentovaných ambiciózných zahraničných študentov a vedcov, ktorí práve vďaka jej spoločensko-politickej otvorenosti môžu študovať na miestnych špičkových univerzitách alebo sa stať členmi tímov miestnych vedeckých centier. Otvorená spoločnosť³ ako jeden zo základných predpokladov

---

³ Otvorenú spoločnosť, ktorá predstavuje politický koncept spoločnosti garantujúci vlastnú sebareflexiu a kritiku, charakterizuje G. Soros nasledovne : *Otvorená spoločnosť disponuje inštitucionálnou organizáciou, ktorá umožňuje ľuďom rozličných záujmov, rozličných názorov a z rozličných prostredí spolunažívať v mieri.* (Soros, 2001, s. 257)

existencie liberálnej spoločnosti a zároveň liberálna univerzita ako jeden z nástrojov tvorby a udržania otvorenej spoločnosti sú teda navzájom podmieňujúce sa činitele tvorby, importu alebo exportu týchto *top performers*, či už v podobe vedcov alebo globálnych manažérov a pod.

Euroatlantický priestor a jeho projekcia inovatívneho potenciálu do nových geografických priestorov

A. Ross sa zaoberá možnosťou a perspektívami geografického rozloženia už spomínaných odborov budúcnosti ako, napr. kybernetická bezpečnosť, výskum a vývoj v oblasti nanotechnológií, využívanie nových foriem a zdrojov energie, genomika (ako časť genetiky, ktorá sa zaoberá štúdiom genómu jednotlivých organizmov) a priamo s nimi súvisiacou kvalifikačnou bázou tzv. odborovým know-how. Tu existujú, podľa tohto autora, dva scenáre možného vývoja: môže dôjsť, resp. pokračovať v súčasnom trende koncentrovania sa v malých geografických priestoroch, pričom veľká časť týchto odborov bude realizovaná v gravitačnom poli existujúcich renomovaných vedeckých centier, napr. Silicon Valey. (Podľa tohto scenára budú aj naďalej napredovať a hrať rozhodujúcu úlohu technologicky najrozvinutejšie krajiny s politicky otvoreným prostredím.) Podľa druhého scenára bude takmer prirodzená snaha realizovať odbory budúcnosti, a to bezprecedentne vo viacerých častiach bez ohľadu na to, kde sa geograficky nachádzajú, resp. kde tieto odbory doposiaľ absentujú (Ross, 2019, s. 216, 219). Navyše A. Ross sa tu odvoláva na M. Andreessena (2014), ktorý preferuje práve myšlienku replikácie vedeckých centier, a to špecificky zameraných podľa potrieb daného regiónu. Naplnením druhého scenára dôjde prirodzene ku globalizácii vedy a jej multipolárnej projekcii. Dá sa predpokladať, že dôsledkom toho je možné očakávať, že nutne vzrastie aj motivačný potenciál a prirodzená potreba týchto ambiciózných a dopredu sa derúcich regiónov posunúť kvalitatívnu úroveň potrebného odborového know-how. V druhej dekáde 21. storočia bude teda samotná veda stále viac globalizujúca (*globalizing science*), k čomu napomôže aj globálna vedecká mobilita (*global mobility*).

V rámci Európskej únie ako signifikantnej časti euroatlantickej komunity je nutne téma technologického, ekonomického a spoločenského napredovania prirodzeným, stálym a nevyhnutným fenoménom, a to z dôvodu vlastnej existencie a ďalšieho vývoja, ako aj udržania svojej pozície v globálnej sfére. Existencia liberálnej univerzity s hľadiska jej

inovačného potenciálu v ktoromkoľvek členskom štáte Európskej únie môže zohrať dôležitú úlohu tak v poskytnutí kvalifikačných predpokladov vlastnému, európskemu socio-ekonomickému priestoru, ako aj geografickým priestorom tzv. „tretích strán“, teda krajinám mimo euroatlantického priestoru. Pomocou liberálnej univerzity tak pomôcť týmto krajinám a regiónom v ich ambícii vybudovať alebo zvýšiť kvalitatívnu úroveň už spomenutých odborov budúcnosti (robotizácia práce, umelá inteligencia, kybernetická bezpečnosť atď.), a tým ich priblížiť k tým, ktoré majú dobre financovaný dynamický výskumný systém, import/ export kvalifikovaných kádrov, ako aj kultúrnu, ekonomickú a politickú otvorenosť. Zo strany ktorejkoľvek krajiny s liberálnou univerzitou by takto poskytnutá pomoc predstavovala pozitívnu externalitu tzv. *spillover effect* v podobe inovačného potenciálu a odborového know-how exportovaného do rodiačich sa nových geografických ohnísk inovácii. Paralelne by sa tam vytvorila progresívna politická, kultúrna a ekonomická otvorenosť pre možný prísun kvalifikovanej pracovnej sily, zahraničných investícií a relevantných zdrojov vzdelania ako primárnych generátorov rozvoja. Celkovo by sa tak liberálna univerzita podieľala na zvýšení konkurencieschopnosti nielen európskeho priestoru, no predovšetkým v regiónoch, pre ktoré je to z hľadiska ich rozvoja a zvýšenie ich globálneho statusu potrebné. Liberálna univerzita teda môže predstavovať vzor a inšpiráciu pre transformujúce sa, ako aj vznikajúce akademické inštitúcie, ktoré si dávajú za svoj cieľ tvorbu absolventov, u ktorých jednou z hlavných devíz kritické myslenie, kreativita, novátorský potenciál a ich úspešné následné uplatnenie v oblasti vedy, výskumu a inovácií, spektrum znalostí kultúrneho, politického a historického pozadia iných svetových regiónov, cudzích jazykov, čo je kľúčové, napr. pre diplomatov alebo tzv. globálnych manažérov. Liberálna univerzita tak dokáže prispieť ku globalizácii vedy (globalizing science), ako aj zintenzívniť globálnu vedeckú mobilitu (global mobility).

Liberálna univerzita ako nástroj mäkkej moci pri realizácii verejnej diplomacie a tzv. nation branding členského štátu EU

Existencia a činnosť liberálnej univerzity ako inštitúcie podieľajúcej sa na tvorbe *top performers* (špičkových výskumníkov, vedcov, manažérov) v členskom štáte Európskej únie môže byť jedným z možných nástrojov na zvýšenie medzinárodnej reputácie, úrovne akademického povedomia a kreditu nielen jednotlivej členskej krajiny, ale aj európskeho integračného zoskupenia. Disponujúc inštitúciou, ktorá poskytuje širokú sféru progresívneho vzdelania zastrešujúceho jeho široké spektrum od inovatívnej schopnosti až po

široké interkultúrne kompetencie globálneho manažéra, sa môže stať členská krajina EÚ významným aktérom pre export a import talentovaných študentov alebo vedeckých a akademických špičiek. (Côme, T. , Gura, R. et al., 2018) Liberálna univerzita sa tak priamo môže podieľať na zvýšení konkurencieschopnosti vlastného európskeho priestoru, ako aj geografického priestoru, ktorému dokáže poskytnúť spomenutých absolventov. Disponujú a zároveň poskytujú takýto typ akademického vzdelania sebe, ako aj iným častiam sveta, tak môže členský štát Európskej únie zvýšiť svoj regionálny, no rovnako aj globálny mocenský potenciál a status. To isté platí aj o regióne, s ktorým členský štát kooperuje prostredníctvom liberálnej univerzity.

Z mocenského hľadiska teda liberálne vzdelanie a liberálna univerzita dokáže posilniť mäkký aspektu moci krajín - *soft power*,⁴ (ako protipól tradičného konceptu tvrdej moci - *hard power* v medzinárodných vzťahoch), keďže vzdelanie ako také spadá podľa J. Nyea do tzv. tretej dimenzie *soft power*, ktorá predstavuje rozvoj dlhodobu trvajúcich vzťahov kľúčovými aktérmi v zahraničí, a to prostredníctvom štipendií, študijných alebo pracovných výmen, konferencií a prístupom k médiám. (Nye, 2005, s. 107 - 110).⁵ Ako pridanú hodnotu vzdelania v tomto ohľade možno uviesť fakt, že vzdelanie, podľa H. K. Finnovej, tým že dokáže zvýšiť potenciál mäkkej moci, dokáže tiež ovplyvniť tvrdú moc, a to tak že prispeje

---

⁴ Koncept *soft power* predstavil americký profesor a teoretik medzinárodných vzťahov, spoluzakladateľ teórie neoliberalizmu J. Nye koncom 80. rokov a začiatkom 90. rokov 20. storočia. Všeobecne je tento aspekt moci tvorený prvkami ako je zahraničná a vnútorná politika štátu, kultúra, história, umenie, inštitúcie. tvrdá moc štátu – *hard power*, je tvorená jej ekonomickou, vojenskou silou, veľkosťou populácie a štátneho územia, prírodnými zdrojmi. Tvrdá moc znamená schopnosť dosiahnuť svoje ciele prostredníctvom nátlaku a hrozieb – tzv. politika cukru a biča. (Nye, 1990, s. 154) Na druhej strane mäkká moc – *soft power*, predstavuje schopnosť ovplyvniť preferenciu druhých aktérov bez použitia sily, nátlaku a hrozieb, prostredníctvom tzv. nehmotných prostriedkov- aktív (intangible assests): kultúra, politické hodnoty, inštitúcie, politika domáca, zahraničná, ktorá sú legitímne, opierajú sa o morálnu autoritu. (Nye, 2008, s. 95) V skrátenej podobe je možné povedať, že tvrdá moc je o schopnosti nátlaku – *to push*, a mäkká o schopnosti pritiahnúť – *to pull*.

⁵ J. Nye hovorí o trojdimenzionalite mäkkej moci. Prvá dimenzia predstavuje vysvetlenie kontextu zahranično-politických a domácich rozhodnutí v rámci každodennej komunikácie. Druhá predstavuje strategickú komunikáciu v podobe politických alebo reklamných kampaní. Pre náš kontext je dôležitá tretia dimenzia, ktorá predstavuje rozvoj dlhodobu trvajúcich vzťahov kľúčovými aktérmi v zahraničí, a to prostredníctvom štipendií, študijných alebo pracovných výmen, konferencií a prístupom k médiám. (Nye, 2005, s. 107 - 110)

k ekonomickému rastu krajiny prostredníctvom rozvoja ľudského kapitálu – *human capital*.⁶ (Finn, 2003)

J. McClory rozšíril hlavné piliere mäkkej moci uvádzané J. Nyeom, t. j. kultúra, politické hodnoty, inštitúcie etc., o päť kategórii: vláda (politické hodnoty štátu), kultúra a jej jednotlivé zložky, diplomacia (zahraničná politika), vzdelanie, biznis a inovácie, pričom sa pri vymenovaní nástrojov mäkkej moci zmiňuje okrem štipendií, študijných výmen, programoch v podobe zahraničných výmen, kultúrnej diplomacie, aj o tzv. *nation branding* – t. j. značku štátu (McClory, 2011, s.10) S *nation branding*, t. j. značkou štátu prišli európski teoretici S. Anholt⁷ a W. Olins. Táto značka má dopad na renomé či reputáciu štátu, ktorá – ako tvrdí J. Nye, vždy zohrávala dôležitú úlohu vo svetovej politike a má vplyv na jeho kredibilitu, ktorá sa tiež stala významným zdrojom mäkkej moci. (Nye, 2004) V roku 1996 už spomenutý S. Anholt zaviedol systém kvantifikovaného merania tzv. *Nation Brands Index SM* (NBI). Konkrétne Slovenská republika ako členský štát EÚ nie je zaradená v rebríčku the Nation Brands Index SM (NBI), avšak sú tu zaradené členské štáty EÚ (ako aj nečlenské štáty Európy). Zo strednej Európy je možné spomenúť Českú republiku, Maďarsko, Rakúsko a Nemecko. (pozri: Anholt Ipsos Nation Brands Index)

Poskytovanie vzdelania prostredníctvom liberálnej univerzity v členskom štáte EU (*advocate country*) tak môže zohrať dôležitú úlohu práve pri *nation-brandingu* vo vlastnom – euroatlantickom, ako aj v ktoromkoľvek regióne sveta. Národná značka tak zvýši reputáciu krajiny, ktorá dokáže poskytnúť inovatívne potenciál prostredníctvom liberálnej univerzity, ako aj krajiny (*advocate country*) ktorá sa snaží o zlepšenie svojej národnej značky. Podľa Z. Volcic a M. Andrejevic je *nation branding* vnímaný ako účinný politický nástroj, hlavne pre malé, častokrát na periférii ležiace štáty, ktorých snahou je posilniť svoju ekonomickú pozíciu a konkurovať ekonomickému, finančnému a vojenskému vplyvu veľmocí. (Volcic & Andrejevic, 2011). To znamená, že liberálna univerzita v ktoromkoľvek členskom štáte

---

⁶ Ľudský kapitál je definovaný ako produktívna komodita (wealth) tvorená prácou, zručnosťami a znalosťami. Nositeľmi tejto komodity sú jednotlivci inkorporovaní v ekonomickej činnosti štátu (UN, 1997). Vzdelávanie tak predstavuje veličinu, ktorá priamoúmerne ovplyvňuje kvalitu ľudského kapitálu. Investície do vzdelania jednotlivca teda prinášajú celospoločenský úžitok.

⁷ Podľa S. Anholta majú, podobne ako obchodné spoločnosti, produkty, aj krajiny, mestá a regióny svoju odlišnú identitu.

v euroatlantického priestoru, a pri tom sa nejedná priamo o technologického a novátorského giganta, môže zohrať v významnú úlohu pre seba, ako aj pre cieľovú krajinu (*target country*) jej samotný *nation branding*.

S. Anholt spolupracuje od r. 2008 s *Ipsos Nation Brands Index SM* (NBI). *Anholt Ipsos Nation Brands Index SM* (NBI) pomáha vytvoriť komplexný výskum značky národov v globálnom meradle. S týmto indexom súvisí aj fenomén, ktorý S. Anholt nazýva identita štátu, ktorá je postavená na jeho konkurenčnej schopnosti (*competitive identity*) vo sfére ekonomickej prosperity, exportných ukazovateľov, investícií, imigrácii, kultúre a kultúrneho dedičstva. Táto vyjadruje slabé a silné stránky, ktoré formujú správanie sa štátu s cieľom projekcie tejto identity. Jedná sa o národnú identitu, politiku a konkurencieschopnú ekonomiku. (Anholt Ipsos Nation Brands Index SM - NBI) Liberálna univerzita by tak mohla zvýšiť *competitive identity* členských štátov EU aj v samotnom euroatlantickom priestore. V rámci transatlantickej komunity sú to stále Spojené štáty americké, ktoré vďaka súčasnému postaveniu na svetovej politickej scéne, projektujú úspešne svoju mäkkú moc v kultúrno-vzdelávacej sfére. Je zjavne, že silu rovnakého „magnetizujúceho efektu“ zatiaľ nie sú schopné ani najsilnejšie členské štáty Európskej únie dosiahnuť, hoci tvoria primárne najsilnejšieho konkurenta voči USA v tejto sfére. Napriek tomu Európska únia má vo svojom portfóliu nástroje mäkkej moci v rámci verejnej diplomacie jej jednotlivých členských štátov, kde by silný element mohla predstavovať práve inštitúcia liberálnej univerzity.

Ak uvažujeme nad relevantným univerzálnym akademickým priestorom pre tvorbu kvalifikovanej pracovnej sily v podobe potenciálnych tvorcov technických a spoločenských inovácií, kreatívnych manažérskych postupov, t. j. tej pracovnej sily, ktorá je a bude plne schopná sa inkorporovať v tzv. odboroch budúcnosti a pritom rozvinúť jednotlivé sféry globálnej ekonomiky, potom archetyp liberálnej univerzity v jej príslušných modifikáciách je možné označiť za ideálny a vhodný vzdelávací priestor. Liberálna univerzita v jej orientácii a obsahovom zameraní teda predstavuje hľadaný *spiritus movens* dnešnej doby, a to z nasledujúcich dôvodov. Tento typ univerzity tvorí pilier otvorenosti spoločnosti, ktorou je zároveň silne determinovaná. Môže byť efektívnym zdrojom tzv. *top performers* v rámci jednotlivého členského štátu Európskej únie, čím zvýši jeho konkurencieschopnosť (*competitive identity*), dokáže prispieť k zlepšeniu reputácie národnej značky členského štátu, a tým aj celého európskeho integračného zoskupenia. Preto liberálna univerzita je rozhodujúcim determinantom pre zvýšenie ekonomického, politického a technologického

statusu Európskej únie, no rovnako aj samotného transatlantického priestoru, ktorého je súčasťou. Tento geopolitický priestor sa tak prostredníctvom liberálneho vzdelávania s jeho inovatívnym potenciálom môže stať mekkou tých „tretích strán“, ktorých potrebou sa stali progresívne metódy akademického vzdelávania.

Liberálna univerzita teda predstavuje vzor a inšpiráciu pre transformujúce sa, ako aj vznikajúce akademické inštitúcie, ktoré si dávajú za svoj cieľ tvorbu absolventov, u ktorých jednou z hlavných devíz kritické myslenie, kreativita, novátorský potenciál a ich úspešné následné uplatnenie v oblasti vedy, výskumu a inovácií, spektrum znalostí kultúrneho, politického a historického pozadia iných svetových regiónov, cudzích jazykov, čo je kľúčové, napr. pre diplomatov alebo tzv. globálnych manažérov. Liberálna univerzita tak dokáže prispieť ku globalizácii vedy (globalizing science), ako aj zintenzívniť globálnu vedeckú mobilitu (global mobility). Z pohľadu členského štátu EU je tiež dôležité zobrať do úvahy, že táto akademická inštitúcia môže byť prínosom pre zvýšenie jeho národnej, ale aj celoeurópskej prestíže v akademickej sfére a jej prepojení na širší, globálny vzdelávací a socio-ekonomický priestor.

1.3 DOKÁŽU SÚČASNÉ DEMOKRATICKE ŠTÁTY ČELIŤ KLIMATICKEJ KRÍZE?

Klimatická kríza nie je abstraktný, nezrozumiteľný pojem. Zdá sa, že svet sa riadi vzorcom, podľa ktorého, čím viac sa dozvieme o rýchlosti a dopadoch zmeny klímy, tým viac si musíme robiť starosti. S každým novým vedeckým hodnotením sa ukazuje, že hladina mora stúpa viac, ako sa očakávalo, ľadovce sa topia prekvapujúcou rýchlosťou, suchá a povodne sú závažnejšie a extrémne počasie stúpa. Je to tvrdá, hmatateľná, nekompromisná prítomnosť. Klimatická zmena nie je iba jednou z bežných epizód v dlhej histórii Zeme, na ktorú má človek len minimálny vplyv. Klimatická kríza jednoznačne prebieha. Čo je horšie, v niektorých aspektoch prebieha oveľa rýchlejšie ako predpokladali doterajšie scenáre. Podľa piatej hodnotiacej správy IPCC⁸ sa do roku 2100 môže Zem oteplieť o 1,5 až 4,5 stupňa. Aby bol svet schopný vyhnúť sa katastrofickým následkom, ktoré ohrozia fungovanie životne dôležitých ekosystémov, dokonca aj ľudský druh ako taký, je potrebné urobiť všetko pre to, aby sme oteplenie dokázali udržať pod hranicou 1,5 stupňa. Klimatická zmena sa v uplynulých rokoch stala témou, o ktorej sa hovorí v parlamentoch, na akademickej pôde, aj v centrálnych korporáciách, ktoré sa musia prispôbovať čoraz početnejším environmentálnym reguláciám.

Napriek pomerne veľkej zhode niektorých vedcov (Baylis, 2017, Garrard, 2018, Watts, 2018), ktorí sa predmetnou problematikou zaoberajú, *„budú následky zmeny klímy veľmi drastické a je potrebné opakovane urgovať vlády po celom svete, aby sa viac zapojili do formovania ochrannej klimatickej politiky“*, pretože vplyv ľudskej aktivity niektorí politici a časť verejnosti naďalej odmieta. Pre iných sú zase konsekvencie ľudskej činnosti vzdialené a zelené opatrenia drahé.

Klimatická zmena sa stala jednou z politických priorít aj Európskej Únie (EU). Podľa najnovšieho prieskumu Európskej komisie (Eurobarometer, apríl 2019), ktorý bol realizovaný

---

⁸ Medzivládny panel o zmene klímy (Intergovernmental Panel on Climate Change) je vedecký orgán poverený úlohou vyhodnocovať riziko zmeny klímy. Panel bol založený v roku 1988 Svetovou meteorologickou organizáciou (WMO) a Programom Spojených národov pre životné prostredie (UNEP). Obe organizácie sú súčasťou OSN.

na vzorke 26 669 respondentov 27-člennej EÚ, sú Európania veľmi znepokojení v súvislosti so zmenou klímy a podporujú opatrenia v celej EÚ na zmiernenie jej dôsledkov.

Hlavné zistenia prieskumu priniesli nasledovné zistenia, a síce:

- 93 % občanov EÚ považuje zmenu klímy za vážny problém, 79 % za veľmi vážny problém.
- 92 % respondentov považuje za dôležité, aby ich vláda stanovila ambiciózne ciele na zvýšenie využívania obnoviteľných zdrojov, a 89 % si myslí, že vláda by mala podporiť zlepšenie energetickej efektívnosti do roku 2030.
- 84 % občanov sa domnieva, že na prechod k čistej energii je potrebné vynaložiť viac verejných finančných prostriedkov, aj keby to malo znamenať zníženie dotácií na fosílnu palivá.
- Pre 87 % Európanov je dôležité, aby si EÚ stanovila ambiciózne ciele na rozsiahlejšie využívanie energie z obnoviteľných zdrojov a rovnaké percento tvrdí, že EÚ musí poskytovať podporu na zlepšovanie energetickej efektívnosti.
- 92 % respondentov – a viac než osem z desiatich v každom členskom štáte – súhlasí s tým, že emisie skleníkových plynov by sa mali znížiť na minimum, a zároveň by sa mali kompenzovať zvyšné emisie, aby sa hospodárstvo EÚ stalo do roku 2050 klimaticky neutrálne.⁹

Prieskum Eurobarometra naznačil, že boj proti zmenám klímy prináša príležitosti pre občanov EÚ a pre európsku ekonomiku, pričom 78 % opýtaných súhlasí s tým, že prijatie opatrení v oblasti klímy povedie k inováciám, ktoré zvýšia konkurencieschopnosť európskych podnikov a vytvorí nové pracovné miesta. Výkonný podpredseda Európskej komisie pre Európsku zelenú dohodu Frans Timmermans v tejto súvislosti vyhlásil, že i napriek pandémie a jej dopadom, podpora opatrení v oblasti klímy zostáva u občanov vysoká. „*Európania*

---

⁹ Podľa spomínaného prieskumu - 64 % občanov EÚ vo svojom každodennom živote podniká individuálne kroky na boj proti zmene klímy. Občania zdôraznili potrebu štrukturálnej reformy, ktorá by mala sprevádzať individuálne opatrenia, pričom poukázali, že konat' by mali národné vlády (63 %), podniky a priemysel (58 %) a EÚ (57 %). A až 81 % Európanov súhlasí s tým, že na čistú energiu by sa mala poskytovať väčšia finančná podpora z verejných zdrojov. Až 75 % Európanov súhlasí s tým, že investície do oživenia hospodárstva by sa mali zamerať najmä na nové zelené hospodárstvo, ktoré podľa nich sú nižšie ako náklady na odstránenie škôd spôsobených zmenou klímy (Eurobarometer, 2019).

uznávajú dlhodobé riziká spojené s klimatickou krízou a krízou biodiverzity a očakávajú, že priemysel, vlády a Európska únia budú konať” (Európska komisia, 2018).

Problém, ktorému čelíme, je zrejmý. Zmena klímy sa týka všetkých na tejto planéte, každý zároveň môže prispieť k zmene situácie k lepšiemu. Či už sa jedná o jednotlivcov, medzinárodné organizácie, korporácie, prípadne neziskové organizácie, každý má v danom procese svoju úlohu. Najväčšiu zodpovednosť a najväčšiu silu ovplyvniť daný stav majú jednotlivé štáty, ako najvplyvnejší aktéri medzinárodného spoločenstva.

Globálna zmena klímy predstavuje pre vlády na celom svete bezprecedentnú výzvu. Niet divu, že mnoho odborníkov si kladie otázku, či sú demokracie schopné vyrovnáť sa s príčinami a dlhodobými následkami meniacej sa klímy a, či sú pripravené zaviesť účinné klimatické politiky na riešenie týchto globálnych zmien. V súčasnosti verejnosť neustále apeluje na neschopnosť demokratických vlád zaviesť účinné opatrenia v rámci klimatickej krízy, čím vyvolala kritiku demokratických inštitúcií a vyžaduje väčšie zastúpenie budúcich generácií.

Klimatická kríza z demokratickej perspektívy

Keď pandémia COVID-19 zasiahla Európu, väčšina vlád reagovala rýchlym a efektívnym vypnutím ekonomík a nútila svojich občanov, aby si osvojili nový skromný životný štýl bez medzinárodného cestovania, návštev reštaurácií alebo nakupovania. Ide o opatrenia, ktoré už roky presadzujú klimatickí aktivisti. Predtým sa vlády neodvážili obmedziť slobodu svojich občanov týmto spôsobom a v takomto rozsahu, prinajmenšom nie kvôli zmene klímy. Prečo sa krajiny dokázali tak rýchlo zmobilizovať v boji proti šíreniu COVID-19, avšak takáto reakcia chýba v otázke riešenia problémov pri zmene klímy?

Existuje niekoľko zásadných charakteristík, ktoré odlišujú zmenu klímy od súčasnej pandémie. Po prvé, problém zmeny klímy je „neviditeľný“ - väčšina populácie ešte nezažila závažné ťažkosti v dôsledku zmeny klímy z prvej ruky. Aj keď je problém z dlhodobého hľadiska akútny a závažný, nemá to vplyv v krátkodobom horizonte na prežitia človeka a je stále ľahké jeho prioritu zrušiť v prospech naliehavších potrieb. Po druhé, existuje významné časové oneskorenie medzi ľudskými činnosťami a reakciou na zmenu klímy. Po tretie, zdroje, ktoré majú vplyv na zmenu klímy sú rozptýlené a je ťažké priradiť

zodpovednosť alebo vyvodiť zodpovednosť voči konkrétnym aktérom, pokiaľ to zjavne nie sú veľkí producenti CO₂.

Vo všeobecnosti sa demokracia javí ako ideálny systém na riešenie zložitých otázok, akou je zmena klímy. Hovoríme si, že demokracia umožňuje spoluprácu. Slobodná tlač podporuje politické učenie a demokracie podporujú kritické hodnotenie politiky, čo znamená, že hlavné výzvy je možné prekonať experimentovaním a adaptáciou.

Problém je, že tento iteračný proces si vyžaduje čas - luxus, ktorý, vzhľadom na naliehavosť situácie, chýba. Objavujúci sa argument, populárny v niektorých kruhoch životného prostredia, sa pýta, či existujú systémové chyby v našich demokraciách, ktoré nám bránia konať dostatočne rýchlo, aby sme zabránili nezvratným následkom v klíme.

Podľa amerického filozofa Johna Deweya, je demokracia „spôsobom života“, v ktorom spoločenstvo kolektívne funguje v neustále sa meniacom prostredí hrozieb, výziev, príležitostí a mimoriadnych udalostí. Aj keď to považoval za nevyhnutné, niekedy odmietal „mašinériu“ demokracie - jej inštitucionálne usporiadanie, formálne postupy a dokonca aj akt hlasovania. Dewey tvrdil, že *„úplnú demokraciu je potrebné dosiahnuť nielen rozšírením volebných práv, ale aj zabezpečením existencie plne formovanej verejnej mienky, dosiahnuté komunikáciou medzi občanmi, odborníkmi a politikmi, pričom títo zodpovedajú za politiku, ktorú prijímajú“* (Anderson, 1993, s. 383). Z pohľadu Deweya bolo riešenie integrácie odborných znalostí a demokracie jednoduché: univerzálne vzdelávanie. Žiadna vláda nemôže priniesť riešenie, keď jej obyvatelia nie sú schopní ich rozpoznať alebo nie sú ochotní ich prijať. Žiadna vláda nemôže byť racionálnejšia alebo súcitnejšia ako jej občania. Lídri vyspelých krajín sa ku globálnemu otepľovaniu stavajú rôzne a každý má na predmetnú problematiku svoj názor, či už pozitívny alebo negatívny. Klimatická politika pre štáty znamená veľké investície do štrukturálnych zmien, čo sa premieta do obavy štátov zo straty konkurencieschopnosti v globálnej ekonomike. Podľa amerického ekonóma Philipa Keefera, sa politici v rámci domácej politiky prioritne zameriavajú na krátkodobé zisky, než aby sa zaviazali k dlhodobým projektom, ktoré by zmierňovali klimatickú zmenu (2007, s. 804-821). Často sa stáva, že niektorí politickí lídri sa pri dosahovaní volebného víťazstva zameriavajú skôr na poskytovanie viditeľných výsledkov pre svojich voličov, než aby uprednostňovali riešenie globálnych problémov vo svojich programoch. Volebný cyklus môže viesť ku

krátkodobému horizontu, ktorý sa často javí v rozpore s dlhodobým charakterom klimatickej zmeny s latenciou medzi príčinou a následkom.

Pre niektorých vedcov si riešenie zmeny klímy vyžaduje pozastavenie samotnej demokracie. Napríklad britský ekológ James Lovelock, ktorý vypracoval teóriu o Zemi (Gaii) je v tejto téme obzvlášť úprimný: *„Aj tie najlepšie demokracie sa zhodujú, že keď sa blíži veľká vojna, demokracia musí byť nateraz pozastavená. Mám pocit, že zmena klímy môže byť rovnako závažným problémom ako vojna. Možno bude potrebné na chvíľu pozastaviť fungovanie demokracie“* (2009, s. 79). Ďalší kritici idú ešte ďalej a tvrdia, že ľudstvo bude musieť vymeniť svoju slobodu žiť tak, ako si želá, v prospech systému, kde je prvoradé prežitie. Aj zdržanliví kritici dospeli k záveru, že *„nie je úplne jasné, že demokracia čelí výzve zmeny klímy“* (Jamieson, 2014, s. 100). Zlyhanie klimatickej politiky vidí Dale Jamieson *„vo vedeckej nevedomosti, v ťažkostiach s prepojením vedy a politiky, organizované popieranie tými, ktorí stratia z agresívnych politík znižovania emisií skleníkových plynov, politické straníctvo, slabé politické inštitúcie najmä na medzinárodnej úrovni“*. Podstatnejšie podľa neho je, že zmena klímy predstavuje *„najväčší problém kolektívnych opatrení, s akými sa ľudstvo kedy stretlo, ktoré sa rozširujú v priestore a čase (s. 104).*

Je možné konštatovať, že kritici demokracie sa domnievajú, že demokracie existujú preto, aby slúžili potrebám a preferenciám ich občanov. Sú postavené na predstavách o slobode jednotlivca a právach súkromného vlastníctva. Voličom chýba potrebná vedecká gramotnosť, aby dokázali porozumieť príčinám a dôsledkom zmeny klímy, a príliš sa sústreďujú na to, aby si užívali a rozširovali svoje bohatstvo. Riešenie zmeny klímy si vyžaduje rózne kroky, možno pozastavenie práv jednotlivca, dôslednú kontrolu populácie a hospodárskeho rastu a skromnejší životný štýl.

V demokracii vôľa ľudí vo všeobecnosti zvíťazí nad technickou odbornosťou, takže rozhodnutia odrážajú krátkodobosť, naivitu a predsudky voličov bez ohľadu na to, čo hovoria klimatológovia. Dezinformácie vyvolávajú lobisti a priemyselné odvetvia s ekonomickým záujmom o súčasný stav (v neposlednom rade samotné odvetvia fosílnych palív) a peniaze skresľujú stimuly politikov usilujúcich sa o znovuzvolenie. Táto dynamika existuje v mnohých etablovaných demokraciách: politika v oblasti zmeny klímy nepriláka hlasy ani politické dary, a preto je konanie často neuchopiteľné. Keď sa k tomu pridajú vyššie

spomínané zásadné charakteristiky (zmiernovanie zmeny klímy je zložité, má dlhodobé účinky a vyžaduje zásadné zmeny životného štýlu) začneme chápať rozsah problému.

Existenčná veľkosť účinkov meniacej sa klímy a mierny progres v riešení príčin (ktoré sa zväčša týkajú energetiky, dopravy, poľnohospodárstva a lesného hospodárstva) vedú kritikov k výzvam k dramatickým zmenám v správe vecí verejných. V posledných rokoch viacerí ochrancovia životného prostredia dospeli k záveru, že demokracia nestačí na úlohu zmeny klímy. Títo demokratickí skeptici neuvažujú o politike problému. Dôkazy o životnom prostredí - akokoľvek sú presvedčivé - sa automaticky nepremietajú do politiky, aj keď ich tlačí benevolentný diktátor. Účinné opatrenia v oblasti klímy si vyžadujú sociálne a politické opatrenia. Budú existovať veľké sociálne, politické a ekonomické prekážky, z ktorých mnohé ešte nie sú zrejmé, a na tejto ceste musí byť zapojená verejnosť. Ak máme túto výzvu rozšíriť, potrebujeme legitimitu, ktorú poskytuje zodpovedná demokracia.

Čo ešte viac sťažuje demokratickým režimom dosiahnutie klimatických cieľov, je samotná korupcia. Korupčné praktiky, ako sú úplatky a rôzne zvýhodňovania, bránia úspešnému presadzovaniu zákonov o klíme. Korupcia navyše vytvára príležitosti pre podniky, aby posilnili svoj vplyv na politiku. Aj v nastaveniach pri relatívne nízkej miere korupcie sú hlasy znečisťujúcich podnikov v politickom rozhodovaní pomerne silné kvôli lobingu a obchodnému financovaniu politických kampaní. Korupcia otvára nový kanál pre mocné podnikateľské subjekty, ktorých záujmy sú v rozpore so zmiernovaním zmeny klímy a ovplyvňujú politické rozhodovanie a vykonávanie politík v oblasti klímy.

Empirických príkladov škodlivého vplyvu korupcie na opatrenia v oblasti zmeny klímy je veľa. Porovnávaním krajín po celom svete sa zaoberal anglický profesor ekonómie životného prostredia Matthew Cole (2007), ktorí poukázal na skutočnosť, že krajiny sú v korupcii s emisiami CO₂. Švédsky politológ Aksel Sundström (2016) poskytuje komplexný prehľad mnohých prípadových štúdií preukazujúcich, ako korupcia zhoršuje problém odlesňovania, ktorý je jedným z hlavných zdrojov emisií CO₂ v krajinách s tropickými lesmi. Poukazuje na skutočnosť, že úplatkárstvo je skutočne „otváračom dverí“ pre nezákonne činnosti v lesnom hospodárstve. Marina Povitkina (2018) vo svojej štúdií prináša dôkazy o tom, že demokracie s relatívne menej rozšírenou korupciou sú na tom podstatne lepšie ako demokracie so všade prítomnou korupciou. Stručne povedané, problém záväzkov v oblasti

zmeny klímy spočíva v tom, že existuje len málo stimulov pre racionálnych vodcov, nech už sú to demokratické alebo iné politické režimy, aby zahájili a udržali ich dlhodobú implementáciu. Preto medzinárodná spolupráca a tlak občanov sú kľúčové v tomto boji. Účasť na medzinárodných dohodách o klíme a ratifikácia medzinárodných dohôd a implementácia rozhodnutí vo vnútroštátnych právnych predpisoch môžu dať vnútroštátnym záväzkom v oblasti klímy nevyhnutnú podporu.

Vďaka uvedeným zásadným charakteristikám je problém zmeny klímy pre demokratické vlády obzvlášť náročnou otázkou. Pomaly pohyblivá povaha zmeny klímy, jej rozptýlených zdrojov a nízke hodnotenie preferencií ľudí je nezlučiteľné s krátkymi volebnými cyklami. Politické prežitie demokratických vodcov závisí od schválenia občanov krajiny, a ak to voliči neurobia podpora výdavkov na zmierňovanie zmeny klímy, potom existuje len malá motivácia politických vodcov pokračovať v tomto boji. Platí to najmä vtedy, ak sú opatrenia v oblasti zmeny klímy na úkor krátkodobých politických programov, napríklad budovania škôl a nemocníc, ktoré poskytujú rýchle viditeľné výsledky a môžu zvýšiť ich legitimitu.

Možno je potrebné zvoliť opačný prístup, ktorý vynikajúco vyjadril John Dewey: „*liekom na demokraciu bude viac demokracie*“. Deliberatívna demokracia zahŕňajúca dôkladné a zdĺhavé úvahy občanov by mohla ponúknuť prehĺbenie demokratických noriem a zlepšenie verejnej diskusie, ktorú potrebujeme. Tento argument teoreticky platí. Diskusia pomáha občanom čeliť zložitosti problému, akou je zmena klímy, a dospieť k uceleným a odlišným reakciám. Na základe tlaku peňazí môžu bežní ľudia uprednostniť skôr dlhodobé spoločné dobro pred tým, čo je politicky nevyhnutné alebo osobne výhodné.

Je dôležité zdôrazniť, že cesta nespočíva v pozastavení demokracie, ale v jej zdokonaľovaní, vytváraní lepších demokracií so schopnosťou kolektívneho konania a záväzkom k ekologickým hodnotám. Najefektívnejšia stratégia spočíva v podpore politických, sociálnych a ekonomických podmienok, v ktorých budú prosperovať demokracie, a to nielen kvôli planéte, ale aj kvôli dôstojnosti a blahobytu budúcich generácií.

Na záver sa ešte vráťme k J. Lovelockovi, ktorý uviedol, že prežitie zmeny klímy „*si môže vyžadovať, podobne ako vo vojne, pozastavenie demokratickej vlády na dobu núdze o prežitie*“ (2009, s. 95). Problém je v tom, že to bude večná vojna. Zmena klímy nie je niečo, čo človek iba rieši. Zmierňovanie jeho príčin a prispôsobovanie sa jeho účinkom je neustály boj. A demokracia nie je nič, čo by sme mohli dať na poličku a oživiť, keď dôjde ku kríze, ak sa tak stane. Politika takto nefunguje. Srdcom udržateľnosti je, že súčasná generácia by nemala zatvárať možnosti pre budúce generácie. Zvládnuteľné podnebie je iba časťou toho, čo zostane budúcim generáciám.

Slovensko ako aktér v boji proti klimatickej zmene

Zmena klímy sa však rovnako týka aj širokej verejnosti. V mnohých krajinách, vrátane Slovenska sa v roku 2019 konali svetové štrajky, „*piatky za budúcnosť*“, počas ktorých študenti vyjadrili svoje obavy o stav planéty a vyvíjali tak spoločenský tlak i na politikov. V rámci prieskumov verejnej mienky môžu ľudia vyjadriť svoje obavy, či spokojnosť s činnosťou svojej vlády v oblasti klimatickej politiky a zároveň preukázať vlastnú orientáciu v problematike. Kľúčovými aktérmi v boji proti klimatickej zmene aj naďalej zostávajú jednotlivé štáty, Slovensko nevynímajúc, pretože sú kľúčom pri tvorbe domácich aj zahraničných politik.

Politici a politické strany na Slovensku si tiež uvedomujú, že životné prostredie a klimatickú zmenu nemôžu viac ignorovať. Parlamentné voľby roku 2020 boli pre záchranu klímy kľúčové, a z tohto pohľadu to boli historicky prvé voľby na Slovensku, v ktorých rezonovala problematika klimatickej zmeny. Túto skutočnosť je možné badať v samotných volebných programoch kandidujúcich politických strán v časti o životnom prostredí, ktorá je oveľa prepracovanejšia a ambicióznejšia ako vo voľbách predtým.

Dňa 29. februára 2020 sa na Slovensku uskutočnili voľby do Národnej rady Slovenskej republiky. Boli to desiate slobodné parlamentné voľby od pádu komunistického režimu. Predmetné voľby vytvorili nielen novú konfiguráciu na politickej scéne SR a viedli k úplnej výmene vlády, ale významne preformátovali slovenský stranický systém. Ich výsledky priniesli plnú mocenskú zmenu. Vo voľbách 2020 prekročilo šesť politických subjektov päťpercentnú hranicu potrebnú na vstup do parlamentu – hnutie OĽaNO, strana Smer-SD, hnutie Sme rodina, ĽSNS, strana SaS a strana Za ľudí (Tab. 1).

Tabuľka 1: Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politické subjekty v parlamentných voľbách 2020 a počet poslaneckých mandátov v NR SR.

Politický subjekt	Počet platných hlasov	Podiel platných hlasov (v %)	Počet mandátov
OĽaNO, Nova, KU, ZZ	721 166	25,02	53
Smer-SD	527 172	18,29	38
Sme rodina	237 531	8,24	17
ĽSNS	229 660	7,97	17
SaS	179 246	6,22	13
Za ľudí	166 325	5,77	12

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2020.

Predchádzajúcu vládnu koalíciu Smer-SD – SNS –Most-Híd, ktorá sa ujala moci v roku 2016, nahradila koalícia zložená z OĽaNO, Sme rodina, SaS a Za ľudí. Vládna štvorkoalícia získala silnú ústavnú väčšinu v parlamente a aj 95 poslaneckých mandátov, čo predstavuje najväčší počet získaných mandátov od roku 1990.

Vláda premiéra Igora Matoviča v nedeľu 19. apríla 2020 schválila svoj program, a následne ho 20. apríla 2020 predložila na rokovanie NR SR a požiadala zákonodarný zbor o dôveru¹⁰. V období prípravy programového vyhlásenia vlády 2020 bola hlavná pozornosť sústredená na zvládnutie následkov pandémie spôsobenej vírusom Covid-19. Pandémia dominovala nielen verejnému diskurzu, ale do veľkej miery dominuje aj samotnému programovému vyhláseniu. Otázka, či sa budú ekonomiky po prekonaní pandémie ďalej rozvíjať „zeleným“ spôsobom, alebo či sa prechod k post-uhlíkovému hospodárstvu odloží, aby nebrzdila rýchle ekonomické oživenie, bola počas prípravy projektového vyhlásenia predmetom diskusie v mnohých krajinách vrátane Slovenska, čo je potrebné brať do úvahy pri hodnotení programového vyhlásenia.

Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2020-2024 z pohľadu energetických a klimatických tém (PVV 2020)

¹⁰ Programové vyhlásenie Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020 – 2024 bolo schválené v Národnej rade SR dňa 30. apríla 2020 (Uznesenie vlády SR č. 239/2020). Dokument vychádza z programových priorit novej vlády na roky 2020 až 2024. Zahŕňa priority jednotlivých rezortov, rozdelený je do viacerých oblastí.

Vláda SR si uvedomuje, „že každý štát musí vynaložiť maximálne úsilie na zlepšenie stavu globálneho životného prostredia, aby aj ďalšie generácie mali plnohodnotné prostredie pre svoj život“ (ÚV SR, 2020, s. 92). Zároveň sa hlási k záväzku Parížskej klimatickej dohody a ku Agende 2030 a jej 17 cieľom udržateľného rozvoja. Vláda SR bude pokračovať v programe Vízie a stratégie rozvoja Slovenskej republiky do roku 2030, s dôrazom na otvorené vládnutie, transparentnosť a participáciu štátnej správy, podnikateľov, akademickej sféry, samosprávy a občianskej spoločnosti (ÚV SR, 2020, s. 90).

V poslednom období Slovensko prijalo mnohé dokumenty, ktoré sa klimatickej témy týkajú. Hoci niektoré nadväzovali na aktivity na úrovni Európskej únie¹¹, iné vychádzali zo zmeny prioritizácie jednotlivých súčastí energetickej a klimatickej politiky. Témy týkajúce sa klimatickej zmeny a energetiky sú v PVV 2020 obsiahnuté primárne v štyroch kapitolách (hospodárstvo, doprava, životné prostredie, pôdohospodárstvo) veľmi okrajovo je spomenutá aj v kapitolách o obrane (bezpečnostné prostredie v kontexte klimatickej zmeny, zvyšovanie energetickej efektívnosti infraštruktúry ozbrojených síl), bezpečnosti (environmentálna trestná činnosť), financií (environmentálna daň, prehodnotenie dotačných schém smerom k motivovaniu k zelenému správaniu) a využívania fondov EÚ, kde je životné prostredie jednou z prioritných oblastí.

Programové vyhlásenie vlády sa rovnako hlási k všetkým uvedeným témam, obsahuje však i konkrétne kroky a riešenia (5 z nich vyberáme nižšie):

- Osobitná pozornosť bude venovaná Európskej zelenej dohode, ktorá je veľkou príležitosťou pre modernizáciu Slovenska. Vzhľadom k jej nadrezortnému charakteru bude na Slovensku vytvorená horizontálna koordinácia (napr. posilnením kompetencie Rady Vlády SR pre Agendu 2030) tejto dohody na najvyššej možnej úrovni s aktívnym zapojením všetkých relevantných aktérov (s. 93);
- Vláda prijme zákon o zmene klímy (s. 93);
- Vláda SR sa zameria na vymáhateľnosť práva v životnom prostredí. Bude vykonaný audit fungovania Slovenskej inšpekcie životného prostredia a okresných úradov

---

¹¹ Ide o Integrovaný národný energetický a klimatický plán na obdobie 2021 – 2030 (Uznesenie vlády SR č. 606/2019, zo dňa 11.12.2019). Predmetný dokument deklaruje, že „hlavnými kvantifikovanými cieľmi v oblasti energetiky a klímy do roku 2030 je, v rámci celej Únie, dosiahnuť v porovnaní s rokom 1990 zníženie emisií skleníkových plynov aspoň o 40 %. Hlavnými kvantifikovanými cieľmi NECP v rámci SR do roku 2030 je zníženie emisií skleníkových plynov pre sektory mimo obchodovania s emisiami o 20 % (s. 5).

s cieľom posilniť výkonnosť rozhodovania a kontroly. Vláda SR zavedie dôsledné opatrenia pre elimináciu poškodzovania zložiek životného prostredia prostredníctvom „ENVIROpolície“ (s. 93);

- Na dosiahnutie uhlíkovej neutrality nákladovo efektívnym spôsobom vláda reviduje Nízkouhlíkovú stratégiu a Národný integrovaný energetický a klimatický plán (s. 93);
- Výdavky na životné prostredie budú vynakladané efektívne a investície budú posudzované podľa kritéria hodnoty za peniaze (s. 94).

Hoci životné prostredie a zelená ekonomika nepatria medzi top priority aktuálnej vlády, v rámci programového vyhlásenia venovala tejto téme pomerne slušný priestor. Na siedmich stranách ukazuje, že so skutočnou zmenou k zelenej politike to myslí vážne. Môžeme konštatovať, že klimatická zmena, ekologická transformácia ekonomiky a ochrana prírody dostali v Programovom vyhlásení vlády 2020 nezanedbateľný a prierezový priestor. Aktuálna vláda potvrdila proeurópsky trend Slovenska v oblasti klimatickej politiky.

Kľúčovými aktérmi v boji proti klimatickým zmenám aj naďalej zostávajú jednotlivé štáty, pretože sú kľúčom pri tvorbe domácich aj zahraničných politík. Avšak korupcia zostáva pretrvávajúcim problémom, ktorý môže brzdiť úsilie o prijatí účinných klimatických politík v demokraciách. Všeobecne hlásený demokratický úpadok dnešného sveta je často spôsobený populistickými politikmi, ktorí sa k voličom obracajú so sľubmi krátkodobých viditeľných výsledkov, ďaleko od priaznivých pre klímu. Je preto možné konštatovať, že výzva, ktorá demokracie čaká si bude vyžadovať vývoj ďalších inštitucionálnych kapacít a politických inovácií. Cesta, ktorou sa vydáme závisí na každom z nás. Máme jedinečnú príležitosť predísť ekologickému kolapsu, a to je možné dosiahnuť len odvážnymi a rýchlymi opatreniami, ako to zdôraznil aj generálny tajomník OSN António Guterres vo svojom prejave na Kolumbijskej univerzite v New Yorku v decembri 2020, „*v roku 2021 máme možnosť zastaviť drancovanie planéty a začať s jej uzdravovaním*“. Ďalej dodal, že „*zotavovanie sa z pandémie choroby COVID-19 a „oprava“ planéty musia byť dvoma stranami jednej mince. Uzavretie mieru s prírodou musí byť najvyššou z priorít 21. storočia*“ (Trend, 2020).

Dobrou správou je, že v decembri 2015 v Paríži 195 krajín (prakticky celý svet) odsúhlasilo prvú právne záväznú globálnu zmluvu týkajúcu sa boja proti zmene klímy. V EÚ a na celom svete už vlády, spoločnosti a jednotlivci pracujú na odstránení príčin a

prispôsobení sa zmenám. Všetci máme svoju úlohu, pretože zmena klímy je svetovým problémom, ktorý môže ovplyvniť každého z nás. Všetci žijeme na jednej planéte a zmeny, ktoré urobíme, môžu mať vplyv na iných ľudí na opačnom konci sveta.

Každá kríza prináša so sebou nové príležitosti, ktoré neboli predtým badateľné alebo mysliteľné. Počas mesiacov pandémie zaznelo, že svet už nikdy nebude „ako predtým“. Toto sa ešte len ukáže, ale je vysoko pravdepodobné, že pandémia bude mať vplyv na všetky oblasti života v najbližších rokoch vrátane klimatickej zmeny. Je na nás, ako budeme reflektovať na to, čo sa deje v domácom a globálnom prostredí, aké zmeny bude potrebné urobiť v boji proti zmene klímy. Nádej na dôveryhodné záväzky v oblasti zmierňovania zmeny klímy spočíva na demokraciách sveta.

1.4 KOMUNÁLNÍ ODPAD JAKO SOUČÁST NAKLÁDÁNÍ S ODPADY V ČLENSKÝCH ZEMÍCH EU

Odpad je přirozenou součástí lidského života již od počátků lidstva. Z archeologických nálezů se dozvídáme, jak prožívali své všední dny naši předkové v dávné minulosti a cenným pramenem pro zjišťování těchto informací jsou odpadní jámy na nalezištích prastarých kultur. I současná vědecká komunita prováděla výzkumy, které byly založeny na zjišťování, jaký odpad produkují současné domácnosti. Odpad tedy vypovídá o jedinci či komunitě mnohé, ale v současné době je především jedním z významných globálních problémů. Se zlepšením životních podmínek a zdravotní péče dochází v posledních desetiletích k nárůstu světové populace jako celku, což spolu s postupující industrializací zvyšuje celkovou spotřebu. Prostor naší planety je však omezen, stejně tak jsou omezeny některé přírodní zdroje. Udržitelnost se tak stala v posledních dekádách všudypřítomným fenoménem, který je diskutován v různých souvislostech a napříč všemi teoretickými i praktickými obory. Základní myšlenkou z hlediska odpadového hospodářství v celosvětovém měřítku se tak stává snaha o předcházení vzniku odpadu. Neméně důležitým problémem je však jeho ukládání a případné znovupoužití. Cílem příspěvku je provést shrnutí situace v oblasti nakládání s komunálním odpadem jednotlivých státech Evropské unie, se zvláštním zřetelem k situaci v České republice.

Teoretická východiska

V současnosti dochází k masivnímu nárůstu množství komunálního odpadu na celém světě (Ma a Hipel, 2016). Dle odhadů Světové banky lze předpokládat, že do roku 2050 bude celosvětově ročně vyprodukováno 3,40 miliardy tun odpadu ročně, což značí vysoký nárůst oproti současné hodnotě, která činí přibližně 2,01 miliard tun Kaza et al. (2018). Murray (2002) nazývá odpad „stinnou stránkou ekonomiky“ a zdůrazňuje, že je především výsledkem masové produkce. Také Vail (2007) konstatuje, že prakticky vše, co lidé konzumují, bude jednou odloženo či vyhozeno a pokládá otázku, kam zmizí produkty, které již v očích spotřebitele splnily svůj účel a jsou odloženy do popelnice. Historicky bylo nakládání s odpadem formováno tak, aby sloužilo potřebám lineární ekonomiky (Pietzsch et al., 2017). Účinné a efektivní řízení odpadového hospodářství se jeví jako faktor budoucího sociálního rozvoje, který vyžaduje kromě inovací také zapojení všech zúčastněných stran (Ma a Hipel, 2016). Pevný komunální odpad je nevyhnutelným vedlejším produktem lidské činnosti

(Periathamby, 2011), který byl vždy vnímán jako nežádoucí, protože jeho konečná likvidace je spojena s vysokými náklady (Pietzsch et al., 2017). Všechny sociální a ekonomické činnosti zahrnují produkci odpadu, který musí být nějakým způsobem zlikvidován (Vail, 2007). Komunální odpad obvykle zahrnuje veškerý odpad, který je vyprodukován v rámci obce, jeho přesné definování však vykazuje v jednotlivých státech odlišnosti. Jeho účinná a vhodná likvidace však vždy vyžaduje součinnost zúčastněných stran na místní i národní úrovni (Periathamby, 2011).

Světová produkce odpadu v přepočtu na obyvatele se pohybuje od 0,11 do 4,54 kg za den a v průměru dosahuje 0,74 kg/den (Kaza et al., 2018). Především v rozvojových zemích naráží zavádění účinné politiky nakládání s odpady na mnoho překážek, jedná se především o nedostatečný institucionální rámec, politické interference a slabé vazby mezi jednotlivými účastníky, což ještě více komplikuje složitost celé problematiky (dos Muchangos et al., 2015). To potvrzují na základě svého výzkumu také Aleluia a Ferrão (2016) a konstatují, že v rozvojových státech vychází řízení nakládání s pevným komunálním odpadem především z potřeby ochrany veřejného zdraví a je vedeno snahou zabránit šíření nakažlivých chorob. Ztráta obnovitelných zdrojů v lineárních systémech toku zdrojů přispívá k vyčerpávání přírodních zdrojů a degradaci životního prostředí (Gharfalkar et al., 2015).

Materiál a metody

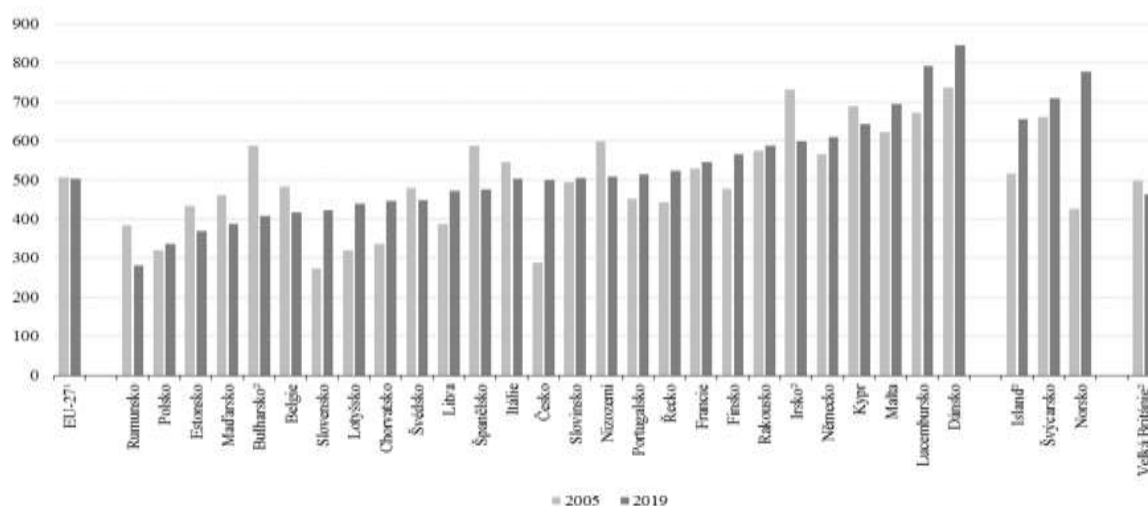
Kapitola teoretická východiska byla zpracována na základě vědeckých článků a odborné literatury při zohlednění kritérií pro zkoumání dokumentů dle Hendla (2005). Zdroje sekundárních dat pro provedení komparace v rámci EU byly získány z databáze Eurostat. Základními dokumenty, které byly zkoumány z hlediska řešení problematiky v rámci EU jsou (i) Směrnice Evropského parlamentu a Rady (ES) 2008/98/ES ze dne 19. listopadu 2008, o odpadech, ve znění pozdějších předpisů, (ii) Směrnice Komise (EU) 2015/1127 ze dne 10. července 2015, kterou se mění příloha II směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/98/ES o odpadech a o zrušení některých směrnic, (iii) Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2018/851 ze dne 30. května 2018, kterou se mění směrnice 2008/98 ES o odpadech. Informace o problematice komunálního odpadu v České republice byly čerpány z Českého statistického úřadu. Bylo však třeba mít na zřeteli, že v souvislosti s implementací Směrnice 2008/98 EU o odpadech a doporučením Eurostatu byl v České republice v roce 2020 dokončen proces modernizace sběru a zpracování dat o odpadech. Proto je možné dle

aktuální metodiky hodnotit pouze data z let 2017-2019, která jsou již zpracována konzistentním způsobem a umožňují komparaci v čase. Srovnání se staršími údaji není v současnosti možné (ČSÚ, 2021). Z uvedeného důvodu jsou pro prezentaci delších časových řad použita data pouze do roku 2018. Další informace byly získány z internetových stránek Ministerstva pro životní prostředí České republiky (MŽP ČR, 2021). Pro interpretace dat byly použity nástroje deskriptivní statistiky.

Výsledky a diskuse

Politika nakládání s odpady hraje zásadní roli při vytváření účinného a uspokojivého systému nakládání s odpady (dos Muchangos et al., 2015). Komunální odpad činí sice pouze přibližně 10 % z celkového objemu odpadu vyprodukovaného v členských státech EU, jeho zpracování má však stěžejní důležitost, a to vzhledem ke komplexnosti jeho vlastností, celkovému složení a biochemické aktivitě (Pomberger et al., 2017). V rámci Evropské unie je problematika odpadů řešena řadou dokumentů, které shodně vycházejí z principů udržitelnosti a poskytují institucionální rámec pro právní úpravu v rámci jednotlivých členských států EU (Vehlow et al., 2007). Za stěžejní dokument lze považovat Směrnici 2008/98, kterou byly jasně nastaveny priority nakládání s odpadem tzv. hierarchie odpadu (Pomberger et al., 2017; Gharfalkar et al., 2015). Bartl (2011) doplňuje, že cílem EU je vyhnout se či dosáhnout redukce odpadu z hlediska (i) množství - např. jeho opětovným použitím nebo prodloužením životnosti, (ii) nepříznivých dopadů na lidské zdraví při jeho opakovaném použití, (iii) obsahu škodlivých látek v materiálech a výrobcích tj. kvality odpadu. V následném grafu (Graf 1) je možno sledovat porovnání vývoje množství komunálního odpadu v jednotlivých členských státech EU v kg na osobu. Lze konstatovat, že zatímco průměrné hodnoty v rámci EU jsou vyrovnané v obou sledovaných letech, jednotlivé členské státy vykazují značné výkyvy, a to bez ohledu na délku jejich členství v Evropské unii. Po vstupu do Evropské unie v roce 2004 se dostalo novým členským státům velké podpory v řešení odpadového hospodářství (Orosz a Vazekas, 2008), což se v některých postsocialistických státech pozitivně projevilo snížením sledované hodnoty.

Graf 1: Komunální odpad v členských státech EU v letech 2005 a 2019 (v kg na osobu)

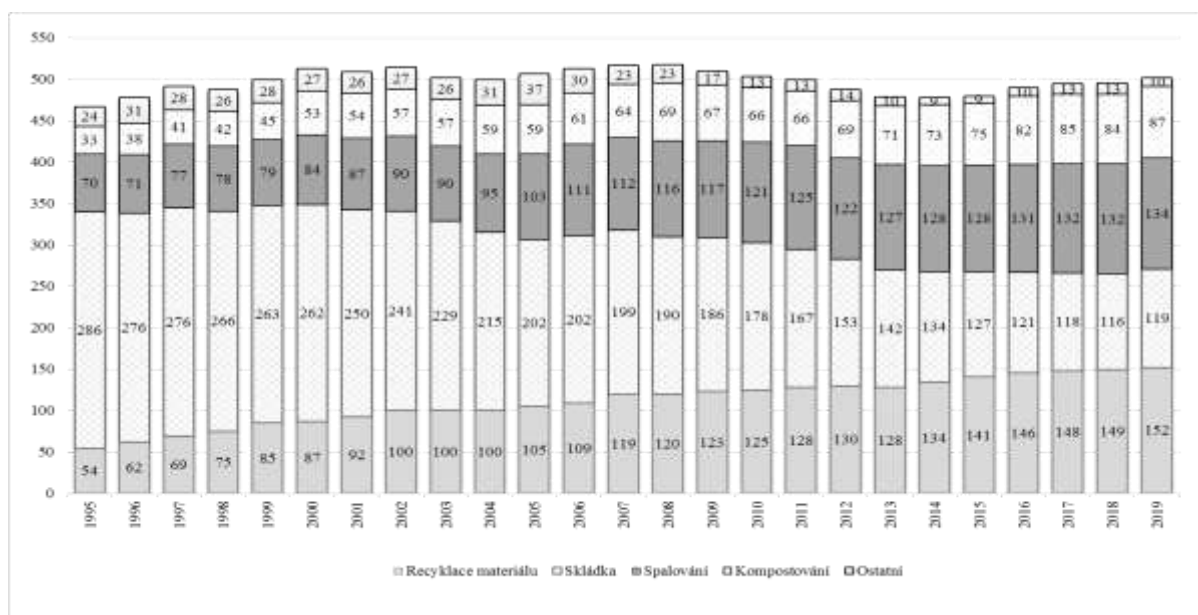

Poznámka: Státy jsou řazeny vzestupně podle produkce komunálního odpadu v roce 2019. 1 Odhad. 2 Bulharsko, Irsko a Velká Británie data 2018, Island data 2017.

Zdroj: Eurostat, 2021

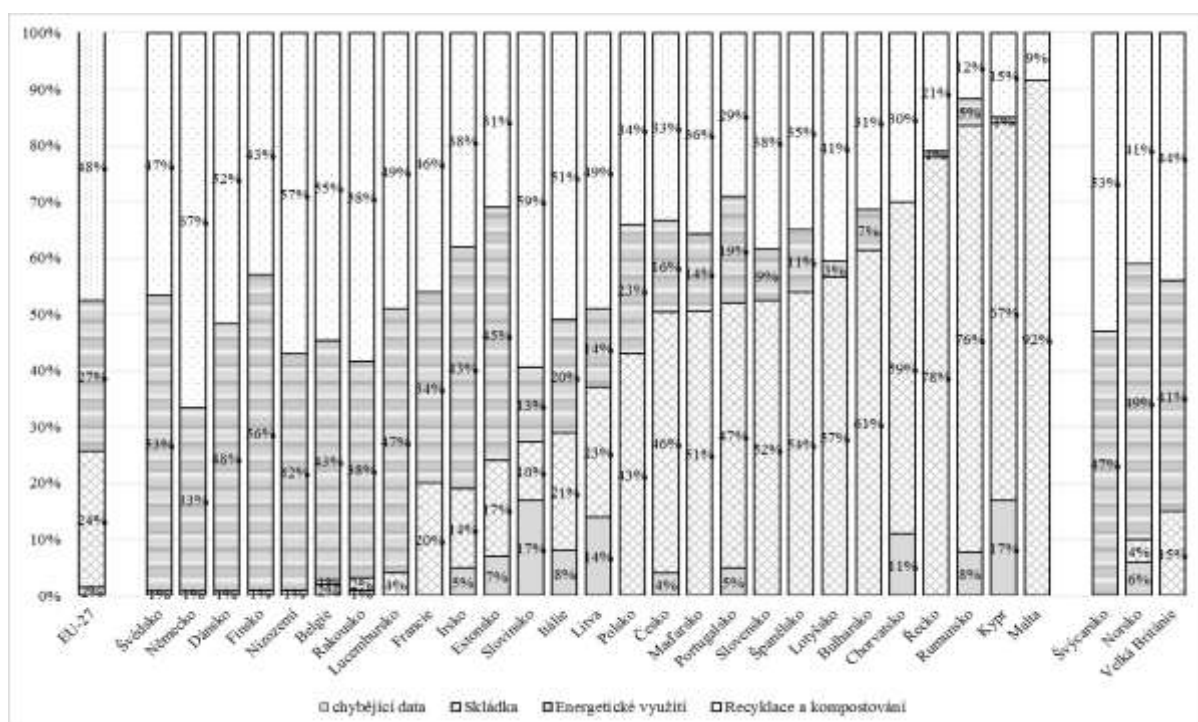
Tak jako se v posledních letech mění pohled na odpadové hospodářství, mění se také způsoby likvidace odpadu. Tuto skutečnost názorně dokumentuje následující grafické vyjádření (Graf 2). Ve sledovaném období, ze kterého vyplývá významný posun ve způsobu likvidace komunálního odpadu a možností jeho dalšího zpracování a využití v kontextu udržitelnosti. Ze srovnání let 1995 a 2019 je patrné, že se v průměru zvýšila téměř o 2/3 (v kg na osobu) hodnota komunálního odpadu, který byl recyklován nebo kompostován. Došlo také ke snížení množství materiálu, který byl uložen na skládkách. Minelgaitė a Liobikienė (2019) na základě svého výzkumu konstatují, že členské státy EU by měly podporovat udržitelnost v oblasti spotřeby a výroby, protože obecné postoje k produkci odpadu významně ovlivňují chování v oblasti nakládání s odpady. Také Tantau et al. (2018) upozorňují na nutnost transformace tradičního modelu výroby, spotřeby a likvidace odpadu a považují cirkulární ekonomiku je jednou ze strategických otázek při úsilí o dosažení udržitelnosti ekonomických systémů. Rozdílnost v situaci v oblasti jednotlivých členských států EU je možno sledovat v grafu 3.

Graf 2: Zpracování komunálního odpadu v EU v letech 1995-2019 (v kg na osobu)

Zdroj: vlastní zpracování dle Eurostat, 2021

Graf 3: Zpracování komunálního odpadu v jednotlivých členských zemích EU v roce 2019 (v %)

Zdroj: vlastní úprava dle CEWEP, 2021

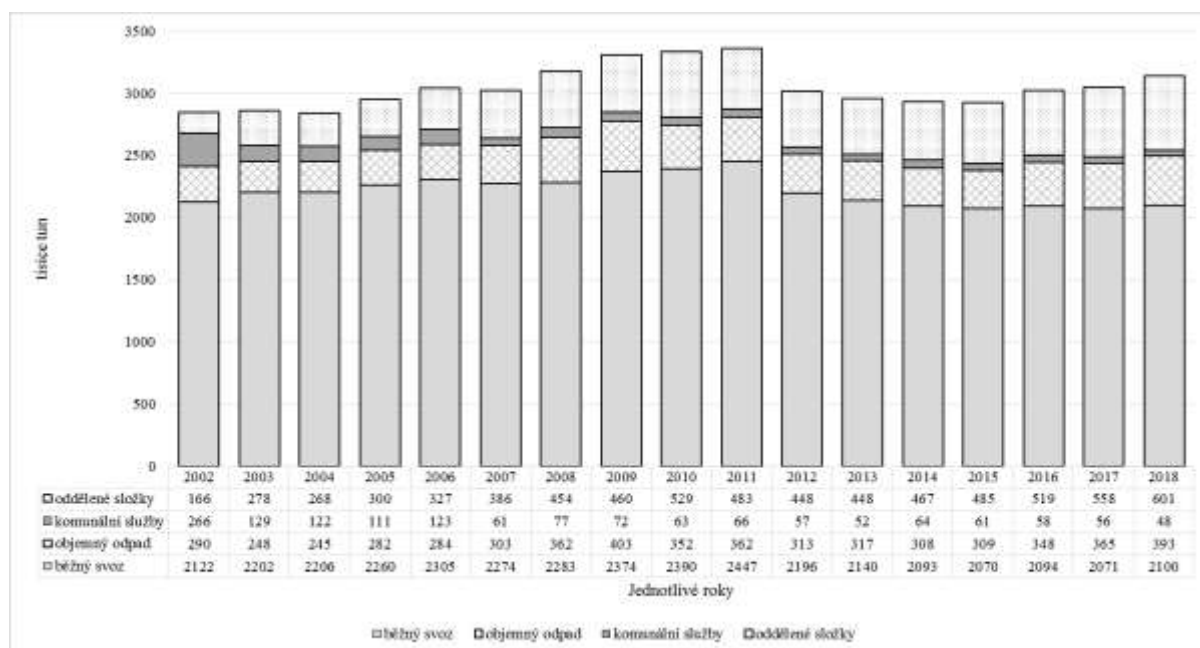
Jak již bylo uvedeno, produkce odpadu je vážným celosvětovým problémem (Minelgaitė a Liobikienė, 2019). Nejlépe si z hlediska zpracování komunálního odpadu

v rámci EU vede tradičně Německo, kde bylo v roce 2019 recyklováno a kompostováno celých 67 % z celkového vyprodukovaného množství. V roce 2013 ukládalo na skládky více než 50 % z celkového množství vyprodukovaného komunálního odpadu 14 členských států Evropské unie, 12 zemí pak dokonce 60 a více procent (CEWEP, 2015). Členské státy EU by měly přijmout nutná opatření tak, aby se množství skládkovaného komunálního odpadu do roku 2035 snížilo na 10 % a méně hmotnosti z celkového množství vyprodukovaného komunálního odpadu (European Union Law, 2018). Zároveň uvedená směrnice umožňuje požádat o prodloužení uvedené lhůty o 5 let těm členským zemím, které v roce 2013 skládkovaly více než 60 % svého komunálního odpadu vzniklého v daném roce. Úspěšnost politiky EU v oblasti nakládání s odpady lze sledovat v grafu 3, ze kterého je patrné, že v roce 2019 již pouze 10 členských států skládkovalo komunální odpad ve více než 50 % a kritickou hranici 60 % překračovalo již pouze 5 států (Bulharsko, Řecko, Rumunsko, Kypr a Malta) a 7 států ji překonalo (Španělsko, Polsko, Litva, Maďarsko, Slovensko, Lotyšsko, Chorvatsko) (CEWEP, 2021). V zemích EU byly pozorovány významné rozdíly, pokud jde o produkci komunálního odpadu (Minelgaitė a Liobikienė, 2019). Z dlouhodobého hlediska přetrvávají rozdíly mezi původními členskými státy EU a členy nově přijatými v roce 2004 a později, a to především v oblasti recyklace, kompostování a energetického využívání komunálního odpadu. Rozdíly jsou patrné především u severovýchodních států, u států Beneluxu a v německy hovořících zemích. Shodné závěry vyslovili ve své práci také Castillo-Giménez et al. (2019a), dále autoři konstatují sblížení výkonnosti mezi zeměmi EU-27 v oblasti odpadů od přijetí směrnice o odpadech v roce 2008 a její implementace do zákonodárství jednotlivých členských států EU (Castillo-Giménez et al., 2019b). Dle odhadů Světové banky, 16 % lidí, žijících v nejbohatších zemích, generuje přibližně 34 % pevného komunálního odpadu za rok, protože obvykle dochází k pozitivní korelaci mezi produkcí odpadu a úrovní příjmů jednotlivých zemí (Kaza et al., 2018).

V České republice je v současné době za komunální odpad dle zákona č. 541/2020 Sb., o odpadech považován „směsný a tříděný odpad z domácností, zejména papír a lepenka, sklo, kovy, plasty, biologický odpad, dřevo, textil, obaly, odpadní elektrická a elektronická zařízení, odpadní baterie a akumulátory, a objemný odpad, zejména matrace a nábytek, a dále směsný odpad a tříděný odpad z jiných zdrojů, pokud je co do povahy a složení podobný odpadu z domácností“ (MŽP ČR, 2021). Struktura komunálního odpadu v České republice je zpracována v následujícím grafu (Graf 4).

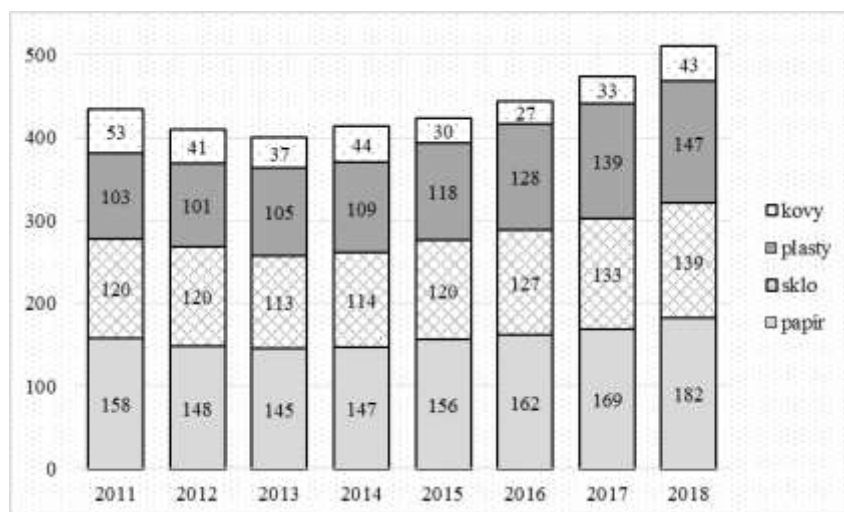
Graf 4: Struktura komunálního odpadu v České republice v letech 2002-2018 (v tisících tun)

Zdroj: vlastní zpracování dle ČSÚ, 2019

Do komunálního odpadu není zahrnován „odpad z výroby, zemědělství, lesnictví, rybolovu, septiků, kanalizační sítě a čistíren odpadních vod, včetně kalů, vozidla na konci životnosti ani stavební a demoliční odpad“ (ČSÚ, 2021). Pojem komunální odpad zahrnuje nejen odpad z domácností, ale také z obchodů, malých podniků a institucí jakými jsou školy, nemocnice atd. (ČSÚ, 2021; MŽP ČR, 2021). Kaza et al. (2018) uvádějí, že produkce odpadu na osobu a den činila v ČR v roce 2016 0,88 kg. V roce 2012 došlo k snížení množství komunálního odpadu v absolutním vyjádření, zároveň lze však v České republice sledovat nárůst komunálního odpadu v přepočtu na osobu (viz Graf 1). Struktura komunálního odpadu z hlediska odděleně sbíraných složek v letech 2011-2018 je naznačena v následujícím grafu (Graf 5).

Graf 5: Struktura komunálního odpadu z hlediska odděleně sbíraných složek v České republice v letech 2011 – 2018 (v tisících tun)

Zdroj: vlastní zpracování ČSÚ, 2019

Na důležitost odděleného sběru recyklovatelných materiálů z komunálního odpadu v evropském kontextu upozorňují také De Feo a Polito (2015), a to především k omezené dostupnosti primárních surovin v původním nepoužitém stavu. Pietzsch et al. (2017) považují za stěžejní předpoklad pro dosažení úspěchu v úsilí o dosažení snížení produkce odpadu akceptaci této problematiky širokou veřejností. Také Rybová et al. (2018) zdůrazňují aktivní roli domácností z hlediska nakládání s komunálním odpadem. Struk (2017) považuje za důležitý faktor pro úspěšné třídění odpadu motivaci.

Příspěvek se zabývá nakládáním s komunálním odpadem v členských státech Evropské unie, detailnější pozornost je pak věnována stavu řešené problematiky v České republice. Pro zjišťování informací byly využity oficiální informační zdroje EU a ČR. Výsledky ukazují, že podíl skládkovaného odpadu v EU výrazně poklesl a je nahrazován různými formami využití odpadu jako suroviny. I přes nesporný pokrok přetrvávají z dlouhodobého hlediska rozdíly mezi původními členskými státy EU a nově přijatými členy v roce 2004 a později, a to především v oblasti recyklace, kompostování a energetického využívání komunálního odpadu. Pro úspěšné zavedení modelu cirkulární ekonomiky v rámci Evropské unie je třeba věnovat úsilí dlouhodobému plnění zadaných kritérií, ale také zohledňovat individuální situaci jednotlivých členských zemí.

Za další možné směry zkoumání lze považovat detailnější rozbor získaných dat prostřednictvím analýzy časových řad, testování konvergence atd. V kontextu České republiky lze sledovat také postoje populace k problematice odpadového hospodářství a ochotu osobní participace spotřebitelů.

1.5 GREEN OR SUSTAINABLE INVESTMENTS

Mostly in production processes, natural resources (fuels, minerals, and metals, but also food, soil, water, air, biomass, and ecosystems) are used as input raw material. Each country's economic policy is highly dependent on natural resources and energy. The policy of efficient use of natural resources should focus on finding new ways to reduce inputs, minimize waste, improve resource management, change consumption patterns, optimize production processes and management and business methods, as well as improve logistics. By reducing dependence on increasingly scarce fuels and materials and increasing resource efficiency, we can also increase the security of supply of raw materials. Improving resource efficiency also provides an opportunity to keep costs under control by reducing material and energy consumption and, as a result, increasing competitiveness in the future. The efficient use of natural resources presupposes the introduction of innovations and the use of digital technologies in production processes. Achieving higher efficiency is both technically possible and economically advantageous.

A greening of production has also become a priority for the European Union when in 2013 it came up with a plan to build a single market for organic products. Environmental issues are part of the strategies of a large number of companies and their investors, but not every economic activity can be considered green. In this context, the European Union has adopted a measure setting out the conditions for determining which economic activities can be considered as environmentally sustainable investments. In principle, these are companies carrying out environmentally sustainable activities, and the investment in this company is considered environmentally sustainable.

This scientific study explains the system of binding regulatory instruments setting out uniform criteria for determining whether an economic activity is environmentally sustainable and whether green investment can be spoken of. The criteria for determining what constitutes sustainable activity for investment purposes are applied in all Member States EU, thus achieving harmonization for a common understanding of what environmentally sustainable investment is.

Goal and methodology

Sustainable development and corporate social responsibility are priorities of the European Union and all Member States. The aim of the paper is the identification of instruments, which help to fulfill the tasks and objectives of the European Union in connection with its environmental protection policy. In the analysis, we will address specific facts concerning green investments in Slovakia, at the same time clarifying the responsibility of the Member States for the correct application of state aid rules and the provision of state aid for the protection of the environment.

Using the method of descriptive analysis, we clarify the phenomena and processes related to the policy of sustainable development. The method of synthesis enables us to create a context within the acquired knowledge in the field of sustainable development policy. The paper offers not only a theoretical but also an empirical basis for clarifying the development of sustainable development policy within the European Union.

Literature overview

Sustainable development provides a comprehensive approach bringing together economic, social, and environmental considerations in ways that mutually reinforce each other. One of the main goals of sustainable development is to preserve the environment for future generations in the least modified form. There are currently several definitions of the term sustainable development. It is the subject of the agenda of several international organizations and several authors are dealing with this issue. The term Sustainable Development has been used in many different contexts and is currently used in the context of the European Green Deal and the new environmental strategy of the EU. The term Sustainable Development had the potential, we argue, to stimulate discursive engagement with respect to the future development of society within an ethical framework based around the values of inclusivity, diversity, and integration. (Fergus, Rowney, 2005).

Sustainable development was defined in the World Commission on Environment and Development's 1987 Brundtland report "Our Common Future" as *"development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs."* It seeks to reconcile economic development with the protection of social and environmental balance. (World Commission on Environment and Development, 1987). In the

Encyclopedia of Ecology Shah (2008) defined sustainable development as “*development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.*” Wheeler (2014) claims that “Sustainable development” and the related notion of “sustainability” express the idea that human civilization can organize itself in ways that promote ecological and social welfare far into the future.

The Slovak legal Act No. 17/1992 on the environment defines in its § 6 sustainable development as *permanent development of the society which preserves for present and future generation the possibility of meeting their basic needs, and at the same time, does not reduce the diversity of nature and preserves the natural functions of ecosystems.* In other words, we could say that sustainable development means maintaining, protecting and improving the quality of the environment for future generations.

Based on the above, it is possible to identify systemic features of compliance with the term sustainable development:

- a) a healthy planet,
- b) an approach to global development based on common goals, self-sufficiency, mutual interest, and shared responsibility for the environment.

Environmentally sustainable investments

The economic activity of enterprises currently seeks to minimize the adverse effects of production on the environment. In principle, a new economic model is being formed based on sustainable development, which seeks to harmonize the economic activities of companies with the preservation of the environment, which can be characterized as maximum utilization of raw materials and a minimization of waste. Sustainability, efficiency, and social responsibility are important values that managers should follow when making decisions and determining a company's strategy. According to Moldan (1995), the concept of sustainability has different meanings in different contexts: economic, social, ethical, and environmental. From an economic point of view, it is a matter of maintaining sustainable income, while the current volume of assets that this income provides must be maintained or multiplied. From a social point of view, it is above all about eradicating poverty, the gap between North and South, the development of human personality, preserving the positive features of today's social and cultural structures, a fairer and more peaceful world. (Moldan, 1995).

Henderson (1996) argues that the economy is subsidized by nature and that nature provides it with a range of unpaid services from the decomposition of humus through water self-purification to climate control. We agree with this statement because many natural resources are used in business. In this context, it is necessary to point out that the natural capital, health, and well-being of citizens should be protected from environmental risks and impacts. A characteristic feature of today's globalized world is the use of digital technologies in production processes, what means a turning away from conventional economic relations. New information technologies help to improve the state of the earth's environment.

The transformation of the world system towards sustainability is also supported by the activities of the European Union, which is taking many climate and environmental measures to achieve environmental goals. The EU's activities include the adoption of the European Green Deal, which includes a plan of measures to promote more efficient use of resources through the transition to a clean and circular economy, as well as a plan of measures to halt climate change, prevent biodiversity loss and reduce pollution. (European Commission, 2019c). The economic activity of enterprises should not only focus on economic profit but should also consider the policy of sustainable products, the prevention of the placing on the market of environmentally harmful products and the provision of more environmentally friendly secondary raw materials. In our view, the introduction of an environmental audit for all economic operators would be the most appropriate tool.

In June 2020, the European Parliament approved the Regulation of the European Parliament and of the Council 2020/852 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment. (European Union, 2020). This Regulation lays down uniform criteria for determining whether an economic activity is environmentally sustainable. It also sets out a procedure for establishing a uniform EU classification system based on a set of specific criteria. The aim is to determine which economic activities are considered sustainable and what can be considered as environmentally sustainable investment.

According to article 2 (1) Regulation 2020/852 environmentally sustainable investment means an investment in one or several economic activities that qualify it as environmentally sustainable under this Regulation (Green investment). This means that, in carrying out the investment plan, the investor must align the production process with one or

more of the environmental objectives set out in Article 9 of Regulation 2020/852, i.e., companies must green their production. They must reduce high energy consumption in the processing of raw materials and introduce electrification and decarbonisation technologies. The largest energy consumers include companies operating in the steel, cement, paper, and engineering industries. Economic activity is also required to be carried out in accordance with a minimum of social and labour standards. In principle, we consider an investment to be green if it is contributing substantially to climate change mitigation, increasing clean or climate-neutral mobility, improving energy efficiency, except for power generation activities, establishing energy infrastructure required for enabling the decarbonisation of energy systems. Article 3 of Regulation 2020/852 sets out criteria for determining the environmental sustainability of an economic activity in order to determine the degree of environmental sustainability of an investment. Criteria for environmentally sustainable economic activities are as follows:

- contributes substantially to one or more of the environmental objectives set out in Article 9;
- does not significantly harm any of the environmental objectives set out in Article 9;
- is carried out in compliance with the minimum safeguards laid down in Article 18;
- complies with technical screening criteria that have been established by the Commission. (European Union, 2020)

These criteria will affect the activities of the company, which will have to change technologies, processes, and habits, both on the production side and on the consumption side. In the past, the most important criteria for investment were security, availability, and return. According to article 9 Regulation 2020/852, the following shall be environmental objectives: climate change mitigation; climate change adaptations; sustainable use and protection of water and marine resources; transition to a circular economy; pollution prevention and control; protection and restoration of biodiversity and ecosystems. ((European Union, 2020)

These objectives clearly demonstrate that the Member States of the European Union are committed to the reduction of emissions in the context of economic development in accordance with the Paris Agreement. The Paris Agreement aims to limit global warming to well below 2°C and pursue efforts to limit it to 1.5°C to avoid the catastrophic consequences of climate change (signed by 194 countries). Article 191 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) makes combating climate change an explicit objective of EU

environmental policy. (European Union, 2012). Back in 2006, the Stern Review suggested that managing global warming would cost 1 % of global GDP every year, while inaction could cost at least 5 % and up to 20 % of global GDP in a worst-case scenario. (Amanatidis, 2020)

Water is the most important segment that is used in any economic activity, it is essential for human life, nature, and economy. Laky (2019) claims that “water is not a commercial product but a common good and a limited resource that needs to be protected and used in a sustainable way, in terms of both quality and quantity.” (Laky, 2019). As part of the Union's water policy, the emphasis is on protecting our water resources. The EU strategy is aimed at improving land use, tackling water pollution, streamlining water use, and improving the management of water management entities. The established system of protection of Europe's water resources is intended to ensure the availability of quality water for sustainable and equitable water use. (European Commission, 2012). The economic activity of enterprises that focus production programs on the circular economy can be reflected in the fact that they increase the durability of products, the recycling of products with the aim of minimizing or completely eliminating waste.

A circular economy brings benefits to society in form of energy savings, as innovation of production processes changes energy consumption as well as environmental benefits in terms of climate and biodiversity. The European Union adopts various legal acts in order to coordinate the rules for the transition to a circular economy. The circular economy will also need to develop globally. An Action plan on the circular economy (European Commission, 2015) contains the following legal acts:

- a) the Waste Framework Directive,
- b) the Landfill Directive,
- c) the Packaging and Packaging Waste Directive,
- d) the Directives on end-of-life vehicles, on batteries and accumulators and waste batteries and accumulators, and on waste electrical and electronic equipment.

The European environmental policy is based on principles such as the prevention of environmental pollution, the reduction of emissions to air, water and soil, the reduction of waste and the recovery and disposal of waste. The legal framework for environmental policy

is set out in the provisions of Articles 11 and 191 to 193 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). (European Commission, 2012). The Union's environmental policy is based on the precautionary principle, the prevention and elimination of pollution at source, and the "polluter pays" principle. The content of this principle is to prevent damage to the environment. The precautionary principle is a risk management tool that can be applied when there is scientific uncertainty about the perceived risk to human health or the environment as a result of certain actions or policies. (Laky, 2019)

Tools to support sustainable development

Among the tools supporting sustainable development can be included ecological tax reforms, based on environmental taxes covering the real costs of the raw materials and energy consumed and the external cost burden of the polluter. In theory, the following two main approaches to environmental taxes are distinguished:

- a) an approach where an environmental tax is a payment where its introduction is expected to have a positive impact on the environment,
- b) an approach where the introduction of such a tax affects consumption concerning the environment. (Pohlod, 2012).

In the year 2018, environmental taxes had the largest share of the state budget in Latvia with 11 % and Greece with 10 %. Interestingly, Germany and Sweden had the smallest share in total state budget revenues with environmental taxes less than 5 %. (Energie-Portal, 2020)

Discussions are currently taking place at EU level on the implementation of the EU budget, with a waste tax appearing as one of the options. The European Eurostat database states that in year 2016 5.0 tonnes of waste per capita were generated in the EU. In 2016, 45.7 % of waste was landfilled and 37.8 % of waste was recycled. (Eurostat, 2018) The practice of landfilling remains popular in the eastern and southern parts of Europe. Twelve countries landfill almost half or more of their municipal waste. In Malta, Greece, Cyprus, and Romania this is more than 80%; in Croatia, Latvia, Slovakia, and Bulgaria more than 60%; it is also more than half in Spain, Hungary, the Czech Republic, and Portugal. (European Parliament, 2018) In one year, 470 thousand tons of plastic packaging are on the market in Slovakia. According to the Commission's calculations, this new own resource of the EU budget should make up four percent of the European budget in 2021-2027. We are convinced that, in

addition to the above-mentioned instrument, the introduction of alternative economic indicators showing the real state of environmental protection could be part of the economic indicators. In addition to the current GDP, environmental indicators could be used.

State aid to support the greening of the economy

As part of the development of ecological and energy-efficient production methods, Member States may also provide State aid to economic operators. As stated by Heligman et al. (2019), state aid can be granted for various purposes, for example, as early as 2018, the European Commission approved 21 schemes to promote renewable energy sources and energy-efficient power plants. In addition, on 26 February 2018, the Commission approved a public aid scheme (Scheme SA.48190) of EUR 70 million for electric buses and charging infrastructure in Germany, to run until the end of 2021. In year 2019, state aid was provided to 2307 beneficiaries for the protection of the environment in the total amount of 220.00 mil. through State aid schemes for the protection of the environment in the field of reducing and improving air pollution and the State aid scheme for the provision of aid in the form of reductions in environmental taxes (Antimonopoly Office of the SR, 2020) The aim of these measures is to provide sufficient flexibility and alternatives for greening the economies in the Member States, considered the importance of mitigating the adverse effects of certain enterprises on the environment.

Findings from practice

Among the financial groups, we find several entities that have economic activity focused on green investments. The business company Erste Asset Management (Erste AM), which established an environmental equity fund 17 years ago, is significant. The total volume of sustainable investments in 2019 in Germany, Austria and Switzerland reached up to 280.6 bn €. According to Feka (2019) the Erste AM manages sustainable investments in the amount of 5.3 bn €. Investment decisions by investors as well as financial providers are influenced by global developments and EU strategy. These externalities include climate change, trends leading to higher electricity consumption, reductions in greenhouse gas emissions and reductions in waste. Key environmental investments are renewable energy sources (solar panels, wind farms), energy storage, LED lighting, energy transport optimization, but also electric cars. The European Investment Bank belongs to the institutional system of the European Union. Its competence is regulated in the Statute of the European Investment Bank

(European Investment Bank, 2016) Meanwhile, the bank's strategy also includes support of green investment in Europe. Its funds will go to three investment segments. These will be high-yield bonds with an ecological dimension, ecological loans and shares of companies focused on the environment. (European Investment Bank, 2019)

As a concrete example of an investment under European Union legislation on the green economy, we have chosen the Volkswagen Group, which operates 123 production plants in 20 European countries and 11 other countries in America, Asia, and Africa. In total, the Volkswagen Group has approximately 642,300 employees in vehicle production, vehicle-related services, or other areas of business. The internationally recognized VOLKSWAGEN SLOVAKIA, a.s. has been carrying out economic activity in Slovakia since 30 November 1998. The company invests in the expansion of the capacity of the existing plant for production of differentials to support the production of new models of electric vehicles in accordance with the requirements of the European Strategy for Low Emission Mobility. The planned costs of the implementation of the investment plan are in the amount of EUR 14,400,000. All innovative technologies meet the criteria of Industry 4.0 and enable the application of new production methods and the transformation of industry into an intelligent industry and the development of electromobility. The implementation of the new investment will have positive effects on employment in the region and increase highly qualified employment (application programmer, radiometric and spectrometry worker). At the same time, employment will also increase in subcontracting. (Government of the Slovak Republic, 2020a). Despite a wide range of legislation at European or national level, there are cases where the Republic of Slovakia does not act in accordance with international obligations. For example, on 31 December 2018, the European Commission conducted 11 proceedings against the Slovak Republic for breaching the Treaties pursuant to Art. 258 and 260 of the Treaty on the Functioning of the European Union (the so-called Infringements). (European Commission, 2019a).

Slovakia's responsibility for fulfilling the obligations arising from membership in the European Union

The Slovak Republic takes a responsible approach to fulfilling the obligations arising from membership in the European Union. One such obligation is the transposition of directives into national law. Currently in preparation is a law on promotion of ecological road transport vehicles. (Government of the Slovak Republic, 2020b). The national legislation is

based on the Directive (EU) 2019/1161 of the European Parliament and of the Council of 20 June amending Directive 2009/33 EC on the promotion of clean and energy-efficient road transport vehicles. (European Union, 2019). This secondary legislation is aimed at decarbonising the transport sector, in particular through the aggregation of the purchase of clean vehicles in the provision of services in the public interest in passenger transport. The Directive obliges Member States to reduce gas emissions by at least 40% by 2030 as compared to 1990 levels, to increase the proportion of renewable energy consumed to at least 27%, to make energy savings of at least 27%, and to improve the Union's energy security, competitiveness and sustainability. (Recital 1 of Directive 2019/1161). To improve air quality in municipalities and to accomplish the goal of greening the economy, it is essential that the green or zero-emission vehicles become an important part of personal mobility, which will additionally bring other advantages for Union citizens. Such an approach of the Slovak Republic is in accordance with Article 4 Paragraph 3, which imposes an obligation on Member States to take measures of a general or specific nature to ensure compliance with obligations arising from the Treaties or from acts of the institutions of the European Union. Similarly, there may not be taken measures which could jeopardize the attainment of the goals of the European Union. Implementing measures must be adopted within the deadlines set by the individual EU legal acts. In other words, the policy of green investment will also be reflected in the field of services in public interest, which will have a high added value not only for citizens, but for the national economy. The decarbonisation of the economy is also part of the Environmental Strategy 2030, the strategy for a low-carbon economy until 2050.

The European Union outwards acts as an international grouping of European states promoting European economic integration, but it has many more goals in its work and also plays a key role in the field of protection of the environment. It is a party to numerous global, regional, or sub-regional environmental agreements on a wide range of issues, such as nature protection and biodiversity, climate change, and transboundary air or water pollution. To meet its environmental objectives, it also adopts measures affecting various other policies. Through the implementation of measures by the EU institutions, investment is stimulated, a level playing field is created, barriers arising from European legislation are removed, and as a result of that favourable conditions for innovation are created. Currently, the most discussed topics include green investments and the implementation of investment plans supporting the protection of biodiversity, waste management as well as air and water management. In the

light of the stated aim of this scientific study we have, in a broader context, explained the specific facts and implementation of green investment measures and the responsibility of Member States of the EU for putting into practice measures related to commitments to increase environmental sustainability. Capital flows into more sustainable activities must be based on a common holistic understanding of the environmental sustainability of activities and investments.

2 OTÁZKY EVROPSKÉ PARTICIPACE NEJEN V EU

2.1 CHALLENGES OF POST-COMMUNIST COUNTRIES IN THE EU IN DRAWING ESIF AND YEI (2014-2020)

The aim of the paper is to analyze, compare and identify the challenges and disparities of post-communist countries in the EU in drawing ESIF and YEI in the years 2014-2020. Our article therefore focuses on aggregate data from the field of ESIF + YEI in the case of EU post-communist countries. The research plan consists of partial tasks that have the set goal of helping to fulfill. Our research sample is all post-communist countries that are members of the EU. In 2004 (the so-called great enlargement), a total of ten countries joined the EU, including eight countries of the former socialist bloc. This year, for the first time, post-communist states joined the EU, namely Estonia, Lithuania, Latvia, Poland, Slovakia, the Czech Republic, Hungary and Slovenia. The next round of EU enlargement to the south-east in 2007 meant membership for Romania and Bulgaria. So far, the last EU member state to join the EU and join the post-communist countries in 2013 was Croatia (Aivazidou, Cunico, Mollona, 2020; Blanco, et al. 2021).

All post-communist countries in the EU had the opportunity to participate in drawing funds from the ESIF and the YEI in the 2014-2020 programming period (Blauberger, Hüllen, 2021; Domorenok, Graziano, Polverari, 2021; Incaltarau, Pascariu, Surubaru, 2019). However, there are significant disparities in the total allocated volume of resources earmarked for specific post-communist countries (Charasz, Vogler, 2021; Mihálik, Horváth, Švikruha, 2019; Mura, et al. 2014). Subsequently, significant differences can be identified in the drawing of funds as well as in the recalculation of income from ESIF and YEI per capita.

Aim, methods and data

In the first step of our survey, we determined the amount of total funds allocated to specific post-communist countries in the EU in absolute value (€ million). This is information that informs us about the amount of financial assistance (ESIF + YEI) that the EU has set aside during 2014-2020 for a specific country. This will help us to illustrate the situation of individual post-communist countries and the amount that each state can draw from the EU structural funds. In this respect, it should be emphasized that this is a modified amount

(expressing the potential amount determined from the ESIF and the YEI without co-participation) for a given country.

Subsequently, we proceeded to present a relative indicator and recalculated the total planned amount of ESIF and YEIs for a specific country per capita. The result is the ability to compare the amount of planned funds per unit - per capita. As a result, the population size of the country is relativized as a determinant for the redistribution of ESIF and YEI. The benefit of this approach is at the same time the observation of the planned revenues from ESIF and YEI to post-communist countries while maintaining the *ceteris paribus*.

A matter of course in such research is the monitoring of the level of absorption of funds from the ESIF and the YEI at the latest possible date (2020) and an overview of the relative share of planned amounts for post-communist countries from the aggregated ESIF and YEI 2014-2020.

As we have already stated, our intention is to monitor the planned and actual relative as well as absolute values of the indicators of post-communist countries in the EU when drawing ESIF and YEI in 2014-2020 and thus define the main dividing lines and challenges. The purpose of the article is to analyze, compare and identify the most significant challenges that the 2014-2020 programming period has brought to post-communist countries in the EU in the area of ESIF and YEI.

We operate with several variables throughout the article. As part of our research, we first focused on the planned aggregate amounts of funds from the ESIF and the YEI for specific post-communist EU countries during the years 2014-2020. These aggregate projected revenues from the EU Structural Funds represent country-specific funding in the seven-year programming period in mil. €. The country's total planned revenues from ESIF and YEI are the sum of planned revenues from structural and investment funds: European Regional Development Fund (ERDF), European Social Fund (ESF), Cohesion Fund (CF), European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), European maritime and fisheries fund (EMFF) and Youth Employment Initiative (YEI). It is an absolute indicator and captures the amount of planned EU funding for a specific country in the years 2014-2020.

All post-communist countries in the EU had the opportunity to participate in drawing funds from the ESIF and the YEI in the 2014-2020 programming period. However, there are

significant disparities in the total allocated volume of resources earmarked for specific post-communist countries. Subsequently, significant differences can be identified in the drawing of funds as well as in the recalculation of income from ESIF and YEI per capita. The European Regional Development Fund (ERDF) covers all Member States and invests under all European Structural and Investment Funds (ESIF) thematic objectives. It has a strong focus on 4 key priority areas: Research and Innovation, Digital Economy, SME Competitiveness and Low Carbon Economy (Budget 203 658 mil. €).

The European Social Fund is Europe's main instrument for investing in people. It helps people find employment or create businesses, supports disadvantaged groups, improves education and makes public services more efficient (Budget 85 485 mil. €).

The Cohesion Fund concerns 15 Member States - Bulgaria, Croatia, Cyprus, Czechia, Estonia, Greece, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Portugal, Romania, Slovakia and Slovenia. Its funding is allocated to trans-European transport networks and to projects falling under EU environmental priorities (Budget 61 455 mil. €).

The EU's rural development policy helps the rural areas of the EU to meet the wide range of challenges and opportunities that face them in terms of economic, environmental and social development. Known as the "second pillar" of the Common Agricultural Policy (CAP), it has been improved for the period 2014-2020 through the process of wider CAP reform (Budget 105 079 mil. €).

The EMFF is the financial instrument that will help deliver the objectives of the reformed Common Fisheries Policy (CFP) and that will support the implementation of the EU Integrated Maritime Policy (IMP). The EMFF focuses on the long-term objectives of the Europe 2020 strategy for a smart, sustainable and inclusive growth over the 2014-2020 period. It will contribute to sustainable and competitive fisheries and aquaculture, to a consistent framework for the Integrated Maritime Policy and to a balanced and inclusive territorial development of fisheries and aquaculture areas (Budget 5 655 mil. €).

The Youth Employment Initiative helps Member States respond to high level of youth unemployment by supporting tailored measures to integrate young people not in employment, education or training into the labour market (Budget 8 950 mil. €).

We were also interested in the level of drawing planned and allocated funds to the 2020. It is in this area that there are significant differences. The professional and lay public often draws attention especially to the insufficient use of allocated funds from the EU structural funds in many post-communist countries.

In order to increase illustrativeness, we also focused on the resulting share of post-communist countries in the EU from the aggregated amount for ESIF and YEIs in 2014-2020. By this procedure, we can map the level of the planned allocation of individual post-communist countries in the total budget for ESIF 2021-2020. On the other hand, in order to reduce the disparities between the countries concerned and their indicators, we decided to balance the planned amount from the ESIF and the YEI (2014-2020) and the population. These basal results are beneficial at least on two levels - they minimize the size of the country's population as a fundamental determinant and have allowed us to make a relative comparison of the population of larger and smaller countries. The relative indicator of a country's income from the ESIF and the YEI (2014-2020) per capita reveals quantitative differences between the given post-communist countries, which are not obvious at first glance.

Our contribution will focus on research during the EU programming period, which covers the years 2014-2020. The data needed come primarily from two sources: the EUROSTAT online database (2021) and the European Commission's website. In the case of the European Commission, the information we requested was in the European structural and investment funds section.

Results and discussion

For the programming period 2014-2020 was planned within the five structural and investment funds supplemented by YEI for cohesion policy a total of 470,282 mil.

Table No. 2: Post-communist countries EU and ESIF + YEI 2014-2020

COUNTRY	Mil. €	Per capita €	From aggregated ESIF+YEI 2014-2020	Spent to 2020
Poland	86 113	2 262	18,49%	55%
Romania	30 883	1 548	6,63%	49%
Hungary	25 013	2 532	5,37%	58%
Czechia	23 865	2 270	5,12%	58%
Slovakia	15 138	2 830	3,25%	45%
Croatia	10 731	2 529	2,30%	49%
Bulgaria	9 991	1 363	2,15%	53%
Lithuania	8 710	2 849	1,87%	64%
Latvia	5 634	2 815	1,21%	61%
Estonia	4 424	3 362	0,95%	62%
Slovenia	3 928	1 880	0,84%	57%
Post-communist countries in the EU (11)	224 430	2 342	48,19%	55,5%

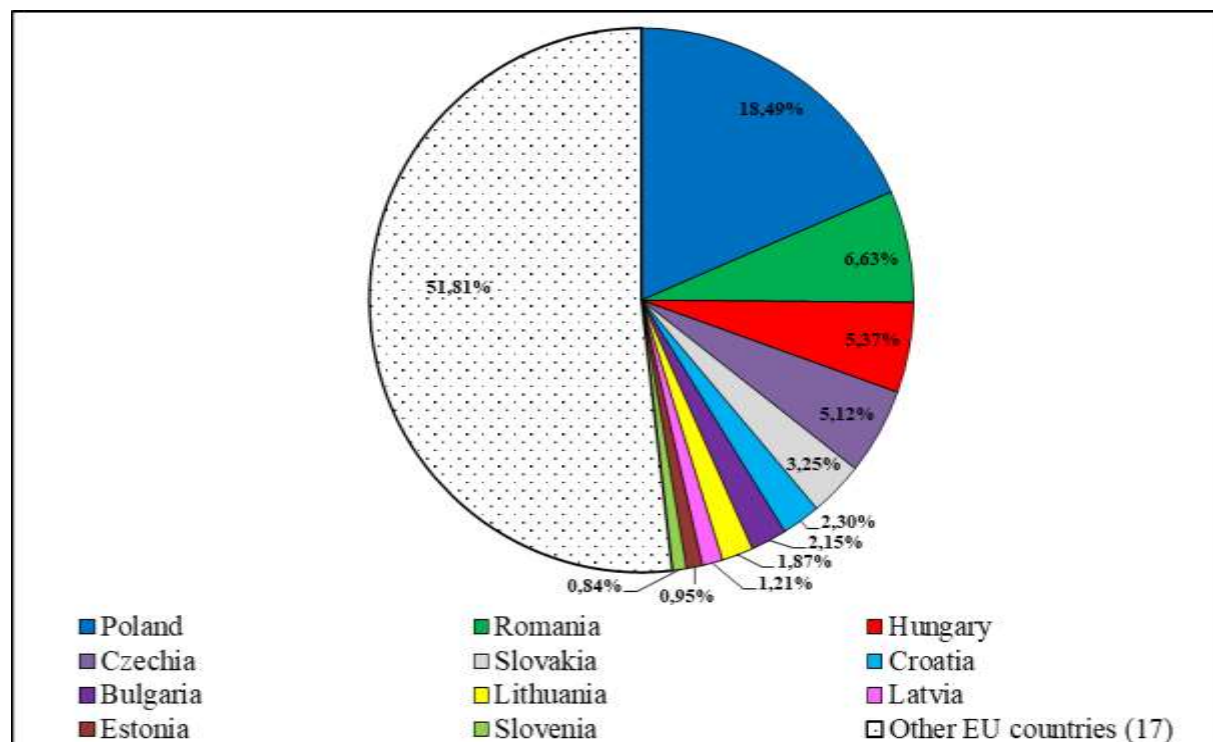
Source: Own calculation based on the European Commission (2021)

Of this volume, the allocation budget of 224,430 mil. € was planned for 11 post-communist countries. This means that within the EU cohesion policy 2014-2020, 48.19% of funds were allocated to post-communist countries. In absolute terms, Poland was by far the most planned in seven years (more than 86 billion €). The overall aggregate cohesion policy budget for Poland is also the largest of all EU countries, not just the post-communist ones. Poland's planned revenues from the ESIF and the YEI were almost three times higher than the funds allocated in the ranking of the second "most successful" post-communist country - Romania. Poland is followed by Romania (30 billion €), Hungary (25 billion €) and the Czech Republic (23 billion €). The lowest planned revenues from the ESIF and the YEI came to Estonia (4.4 billion €) and Slovenia (3.9 billion €) from the post-communist countries in the 2014-2020 programming period.

The share of eleven EU post-communist countries from aggregated ESIF + YEI 2014-2020 is 48.19%. When monitoring the planned revenues from aggregated ESIF + YEI 2014-2020, Poland has the highest share of all countries, not only post-communist countries. The ESIF and YEI budget for Poland represented almost 18.5% from the aggregated ESIF + YEI 2014-2020. Of the post-communist countries, Romania (6.6%) and Hungary (5.37%) have the

highest share of aggregated ESIF + YEI 2014-2020. Estonia (0.95%) and Slovenia (0.84%) report less than 1% from aggregated ESIF + YEI 2014-2020.

Figure No. 6: Share of EU post-communist countries from aggregated ESIF + YEI 2014-2020

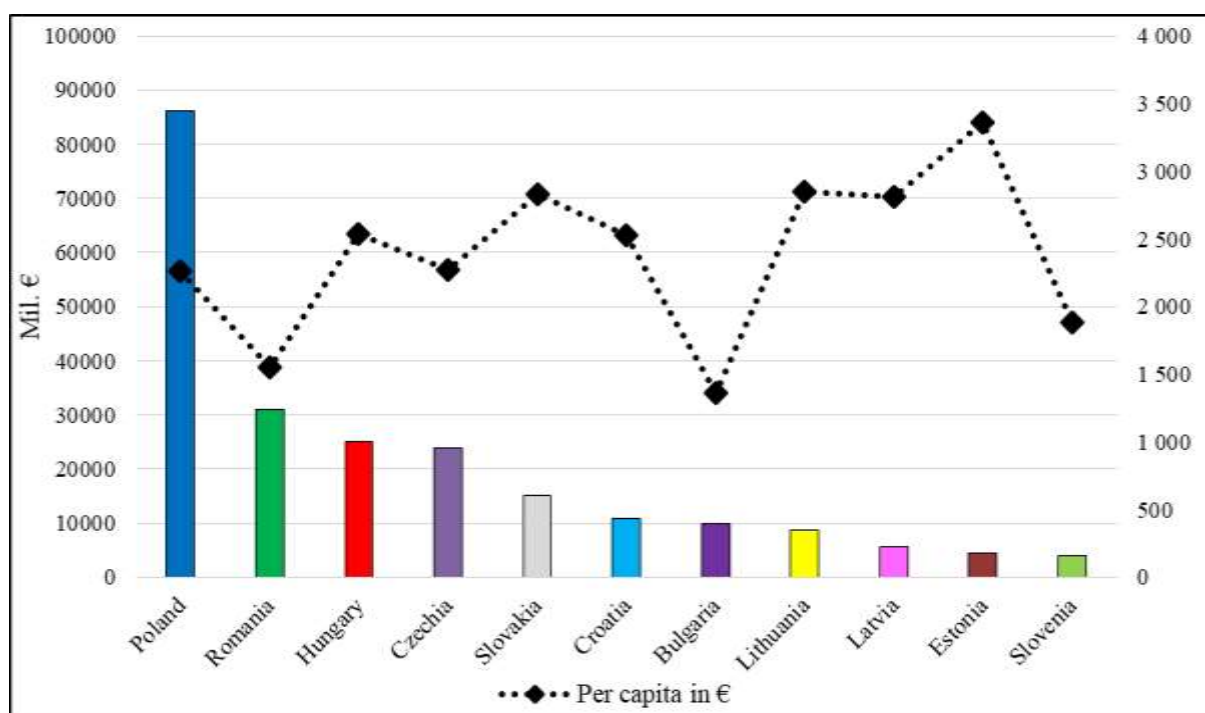
Source: Own calculation based on the European Commission (2020)

A very important factor in the use of funds from the ESIF and YEI is the ability of individual countries to draw these funds. Here it is possible to identify significant differences between individual post-communist countries in the EU. From the aggregated ESIF + YEI 2014-2020 to the end of 2020, Lithuania spend the most, from the allocated funds. In total, this represents more than 64% of the total volume of ESIF and YEI funds earmarked for this country. Other Baltic countries (Estonia 62% and Latvia 61%) also drew significantly above-average funds and became leaders in this respect in the group of post-communist countries. These premium countries are followed by the Czech Republic and Hungary in terms of drawing funds from ESIF and YEI with approximately the same level of drawing from European sources at 58%. At the other end of the scale, Romania and Croatia from post-communist countries were placed, with EU funds drawing only 49%. Of all post-communist countries, however, Slovakia achieved the worst results in drawing funds from ESIF and YEI

2014-2020. By 2020, Slovakia was able to successfully use only 45% of the allocated resources. In this respect, Slovakia achieved significantly below-average results and in drawing financial resources from ESIF + YEI 2014-2020 it was one of the worst EU countries (along with Spain).

In addition to stating the absolute amount of funding from the ESIF and YEI 2014-2020 for specific post-communist countries, we decided to put this figure in proportion to the population of the country. Thanks to this, we will be able to compare the amount of funds from EU funds per capita and relativize the size of the country's population. By comparing the absolute values of income from ESIF + YEI 2014-2020 per capita in the group of post-communist countries, we find that there are significant differences. We identified the highest income from ESIF + YEI 2014-2020 per capita in Estonia (3,363 €). Other Baltic countries also show significantly above-average revenues from ESIF + YEI 2014-2020 per capita. To these countries, it is certainly still necessary to assign Slovakia, which in terms of per capita has reached a similar amount of planned income from ESIF + YEI 2014-2020 (above 2800 €). In the dominant part of post-communist countries (7), we recorded planned revenues from ESIF + YEI 2014-2020 per capita in the amount of € 2,849 - 2,262. The lowest revenues from ESIF + YEI 2014-2020 per capita were in Romania (1,548 €) and Bulgaria (1,363 €).

Figure No. 7: Income of EU post-communist countries from ESIF + YEI 2014 - 2020

Source: Own calculation based on the European Commission (2020) and Eurostat (2020)

What findings does the basic analysis and comparison of post-communist countries in the EU in relation to ESIF and YEI (2014-2020) bring us? In the first place, it is certainly necessary to draw attention to the fact that 11 post-communist countries had a total of 48.19% of financial resources from the aggregated ESIF + YEI 2014-2020 ready for allocation for the 2014-2020 programming period. 51.81% was allocated to other EU countries (17) during this period. It is certainly a significant finding that for Poland, the ESIF and YEI allocated the most funds for the years 2014-2020 (more than 86 billion €) among all EU member states, not just the post-communist ones.

In addition to the amount of financial resources of ESIF + YEI 2014-2020 for individual countries, the ability of post-communist countries to use these resources in a set time is also crucial. In this respect, there are clearly premium countries (Baltic states), which by 2020 had used more than 61% of the allocated funds. Across the EU, Lithuania, Latvia and Estonia are among the countries with the highest percentage of minute ESIF and YEI funding during the 2014-2004 budget period. On the other hand, the uptake of funds during the last programming period is the biggest challenge for Romania, Croatia and Slovakia. By 2020, these post-communist countries had not used up even 50% of the allocated resources from

ESIF + YEI 2014-2020. It indicates to us problems in drawing funds, too much national bureaucracy or simply the inability to use the allocated amount of funds. Especially in the case of Slovakia, this situation is literally alarming, because among all EU countries, the drawing of resources from ESIF + YEI in the 2014-2020 programming period is the second worst (Spain 43%). In this regard, we see significant reserves, especially of Romania, Croatia and Slovakia in drawing and spending funds from ESIF + YEI. In the 2014-2020 programming period, these countries achieved below-average values of the use of allocated funds and lagged significantly behind other (not only) post-communist countries.

A significant finding was brought to us by the comparison of income from ESIF + YEI 2014-2020 per capita. Thanks to this, we were able to refute the assumption that the country to which the highest amount is allocated from European funds will automatically receive the most funds from ESIF + YEI 2014-2020 per capita. Here, on the other hand, we found that, per capita, most funds from ESIF + YEI 2014-2020 are allocated earlier for those post-communist countries whose total planned income from ESIF + YEI is among the lower. This created a relatively paradoxical situation, where the post-communist countries Lithuania, Latvia, Estonia and de facto Slovakia had a lower total amount of funding from ESIF + YEI, but outperformed Poland, Romania, Hungary or the Czech Republic per capita. At the same time, we found that for Bulgaria and Romania, the least funds were allocated from ESIF + YEI 2014-2020 per capita. This difference is quite significant, as their per capita income is about half that of Estonia, Lithuania or Slovakia.

We could assume that the main criterion for the redistribution of funds from the ESIF + YEI should be the economic situation of the country. This assumption was not confirmed in our contribution. The reason is a basic comparison of the level of GDP per capita in PPS (EU = 100) of a post-communist country to the EU average. From this comparison we obtain clear data (average 2007-2013), which indicate that Slovenia (85.9), the Czech Republic (85.0), Slovakia (74.3) and Estonia (70.9) came closest to the EU average. The least efficient economies were those in Latvia (58.3), Romania (51.6) and Bulgaria (44.4) (Eurostat, 2021). Were these "lagging" post-communist countries preferred in determining the amount of resources allocated from the ESIF + YEI in the 2014-2020 programming period? Our survey shows that the final level of funding from ESIF + YEI 2014-2020 per capita is affected by the economic level of the post-communist country (expressed as GDP per capita in PPS 2007-

2013 where EU = 100) only minimally. Both variables show a correlation of only 0.34, which indicates weak direct mutual causality. On the basis of which were the resources from ESIF + YEI allocated in the programming period 2014-2020? The correlation between the economic situation of a particular post-communist country and the total income from EU funds showed only a weak relationship (Surubaru, 2021). We reached the same conclusion in the mutual correlation of the income of a post-communist country from ESIF + YEI per capita and its economic situation (GDP per capita in PPS 2007-2013 where EU = 100). Thus, we can simply state that the main criterion and determinant for the allocation of resources from EU funds (ESIF and YEI) in the case of post-communist countries was not the performance of the domestic economy, but the size of the population. These two variables (aggregate income from ESIF + YEI in € million, population size) reach an interdependence of up to 0.97, which represents a particularly strong causality.

The post-communist countries in the EU represent a relatively heterogeneous group of countries, which vary significantly in most areas from political to socio-economic indicators. During 2014-2020, all countries participated in drawing funds from ESIF + YEI. However, there are again significant disparities between specific post-communist countries when comparing absolute and relative indicators in the allocation and drawing of financial resources from the ESIF + YEI during the 2014-2020 programming period. In absolute terms, Poland had the most ESIF + YEI funding during 2014-2020. If we recalculate the aggregate data on income from ESIF + YEI per capita, we find that the Baltic countries, together with Slovakia, show the highest income from EU funds per capita. Our basic analysis revealed that the Baltic countries (Lithuania, Latvia and Estonia) excel in the level of drawing allocated funds from ESIF + YEI. By looking at the interrelationships between the selected variables, we have found that the resulting amount of EU financial assistance to post-communist countries is not affected by their economic performance. Rather, the size of the population appears to be a more important variable, which partly erodes the idea of an EU aid system for its less developed Member States.

2.2 EUROPEAN PARLIAMENT ELECTIONS AS A PART OF EUROPEAN CIVIC PARTICIPATION (CASE A STUDY)

Citizens' participation in the administration of public affairs must be understood as a process of influencing public decisions by citizens themselves. There are many ways in which citizens can be involved in dealing with public affairs (Belajová, Balážová, 2004, Petrasova, Beresecka 2012). Citizens' participation in public affairs is one of the basic conditions for the functioning of a genuine and effective democratic society. Without the participation of the citizen in political decision-making, we cannot talk about real democracy, even in regimes that are generally characterized as democratic (Eštok 2015, Vojtech, Levický, and Filip 2019). Different ways of participating can be used when we want to inform or educate citizens or when we want to get feedback from them (Orszaghova, Horvathova, and Greganova 2017). Another method is used when we want to directly involve citizens in decision-making, another when we want to consult them (Višňovský, Korenková, 2010, Fiřa, Juráňová, 2015). Elections are one of the ways in which citizens can participate in public affairs. Elections are something that is a normal part of life for democratic countries (Risnanto et al. 2020), (Vavrek, Benkova 2018). Elections are considered the most important means of legitimizing the acquisition of power. Even in regimes that we call undemocratic, elections, even if only formally, are a means of gaining or maintaining power. It is no coincidence that in all attempts to change the nature of the regime from undemocratic to democratic, (but also vice versa) the need to ensure free elections is (Horváth 2004, Levicky et al.,2019). The right to vote is related to the possibility to participate in elections. These represent the institute through which power in the state is legitimized, and this term is understood as a set of all the rules that govern electoral relations (Bardovič, 2015, Tej 2010). According to Crowson, Thoma, and Hestevold (2010), voter decision-making can be influenced by several factors, such as psychological factors, socio-political values, party affiliation as well as the voter's attitude towards the candidate. Socio-political values represent the motivational systems themselves, and party affiliation, in turn, represents the identification of the voter with a political party Shook et al. (2017), Dusek, Skorepa (2007) add that voter behaviour can also be associated with reluctance to vote, which can ultimately lead a voter to a conservative-socio-political decision.

In Slovak Republic, several elections are taking place - the election of the President of the Slovak Republic, the election of deputies to the National Council of Slovak Republic, the election of mayors and deputies of local councils, the election of chairman and deputies of regional councils. Since 2004, elections to the European Parliament have also been held in Slovak Republic. Macháček (2009) notes, that the new member states that join the EU after 2004 generally reduce the legitimacy of the European Parliament and the European Commission by their low turnout, which is often only a legitimate way of "punishing" national governments for their policies. The classic paradox in the Slovak Republic is the high credibility of the European Parliament and the European Commission among citizens on the one hand and the low turnout in the European Parliament elections on the other. Fiala (2004) adds that elections to the European Parliament are often referred to in the political science literature as second-order elections. This type of election is generally characterized by less importance, which is attributed to them by voters and candidate political parties, than to them by first-order elections, which are usually elections to national parliaments, or presidential elections in those countries where the president of state is directly elected. In the case of second-order elections, they tend to have a lower turnout than in the main elections and may lose strong parties, especially governments, to the detriment of opposition or smaller parties, as voters use this space as a "safe" warning and they to form pressure on major political forces. Elections to the European Parliament are classified as less important mainly due to the lesser interest of voters and also due to their electoral decisions. This is also confirmed by Karvai, Plenta (2010), who note that elections to the European Parliament are often rated in Western Europe as secondary to those in national parliaments. One of the most important indicators of the secondary nature of such elections is the behaviour of voters, which differs significantly from the behaviour in elections to national parliaments (primary elections). These differences are reflected in the fact that voters prefer parties that would not vote in national parliamentary elections. They elect radical, extra-parliamentary or new parties, as well as non-government parties, to punish government parties in this way. Or they don't vote at all. Mesežnikov, Gyarfášová and Kollár (2009) add that in this context, low turnout can also be understood, which signals that citizens are placing elections to the European Parliament in one of the last places of election type. Baboš, Rybář, and Világi (2015) they add that, in addition to the ever decreasing turnout, there is a low attractiveness of elections and this is accompanied by an absent European dimension to election campaigns in the individual Member States. The latest amendment to the Treaty on European Union, in force since

December 2009, introduced a number of innovations to address these shortcomings. Strengthening the powers of the European Parliament was to increase the attractiveness and weight of elections in order to minimize the effect of second-order elections, ie elections in which "nothing is at stake." Charvát, Outlý (2015) note that it is therefore common for all EU Member States to use a proportional representation electoral system in European Parliament elections. However, its specific form is already left to the decision of national governments, which have the opportunity to reflect the specifics of national electoral legislation.

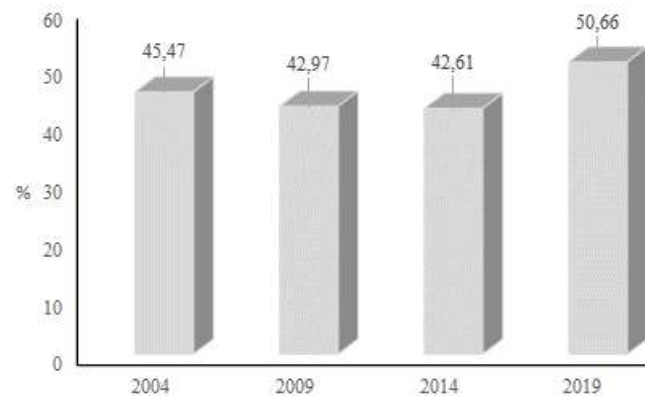
Objectives and methods

Since Slovak Republic accession to the EU, elections to the European Parliament have been held in years - 2004, 2009, 2014, 2019. Until 30 June 2015, the elections to the European Parliament were regulated by Act No. 331/2003 Coll. on the elections to the European Parliament, as amended. From 1 July 2016, elections to the European Parliament are held on the basis of Act No. 180/2014 Coll. on the conditions for the exercise of the right to vote, as amended. We evaluate the participation of citizens in the administration of public affairs through their participation in the elections to the European Parliament. The basis for the analysis were data from the Statistical Office of the Slovak Republic for individual elections to the European Parliament in the Slovak Republic. We analyzed participation in elections to the European Parliament in the Slovak Republic, but also in individual regions. We also analyzed the numbers of deputies of individual political parties that reached the European Parliament. At the same time, we also evaluated the participation in individual elections to the European Parliament from the point of view of all member states.

Results

In order to harmonize the rules of the European Parliament elections, several common principles have been adopted, which apply to all EU member states. The European Parliament elections are thus held according to the principles of proportional representation, using candidate lists or a single portable vote electoral system. At the same time, member states are free to decide whether to include the possibility of preferential voting in electoral legislation, as well as to determine the number and size of constituencies. The only limitation in this spirit is the requirement to ensure a proportionate allocation of parliamentary mandates (Charvát, Outlý, 2015)

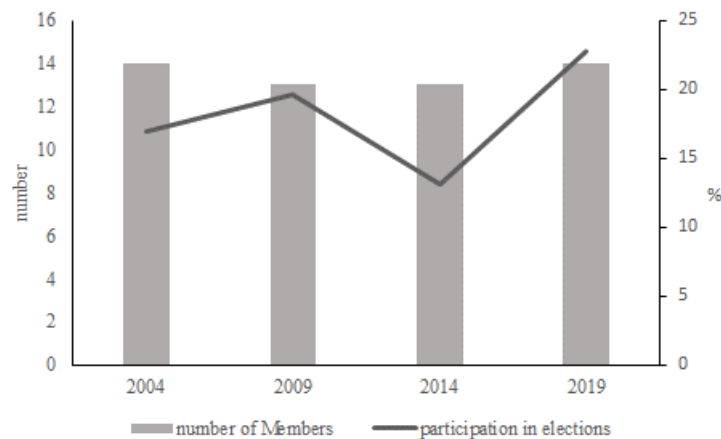
Picture No. 2: Electoral participation of EU member states in elections to the European Parliament

Source: European Parliament, own processing

In the period 2004-2019, when Slovak Republic was already part of the EU, turnout in the European Parliament elections at the level of all member states ranged from 42.61% in 2014 to 50.66% in 2019 (picture 2). Although turnout in the 2019 elections was 11.41% higher than in 2004, Karvai, Plenta (2010) point out that, paradoxically, turnout is declining despite that the European Parliament's powers increase. In the first elections in 1979, 61.99% of voters took part in the elections, in 2009 only 42.97%. Election turnout in the Slovak Republic in the time period 2004-2019 ranged from 13.05% in 2009 to 22.74% in 2019 (picture 3). Election turnout in Slovakia in the analyzed time period copied the development of election turnout at the level of all Member States.

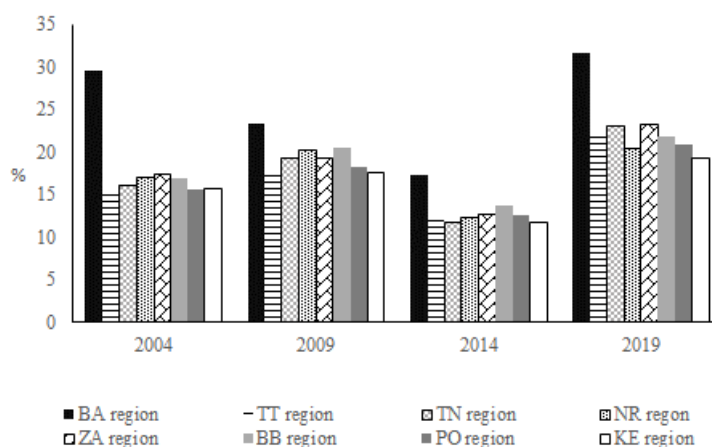
Picture No. 3: The election turnout of the Slovak Republic in the elections to the European Parliament and the number of elected deputies

Source: Statistical Office of the Slovak Republic, own processing

The Treaty of Lisbon set the maximum number of Members of the European Parliament at 751. The Treaties stipulate that individual Member States may have a maximum of 90 members and a minimum of 6 Members. Members are elected for a term of five years. Parliament thus has 750 members and the President of the European Parliament (Eštok,2015). Based on the last elections held in 2019, the Slovak Republic is currently represented in the European Parliament by 14 deputies. The same number of deputies was represented by Slovak Republic in 2004, in 2009 and 2014 Slovak Republic was represented by 13 deputies (picture 4).

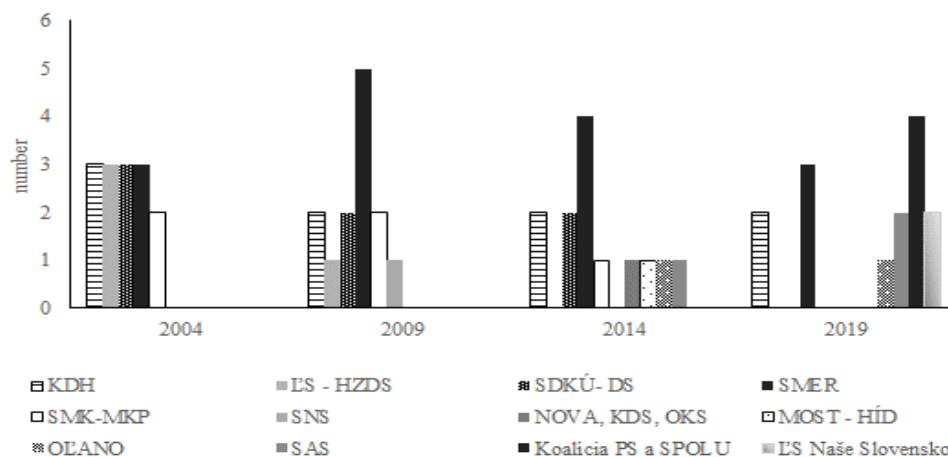
Picture No. 4: The election turnout of the individual regions in Slovak Republic in the elections to the European Parliament

Source: Statistical Office of the Slovak Republic, own processing

Reif, Schmitt (1980) state that voters behave differently in these elections than in national elections. Voters see the European elections as secondary because they do not decide on important matters. This is also confirmed by participation in these elections in individual regions of Slovakia. The highest election turnout in all years was in the Bratislava region. The lowest election turnout in 2004 was in the Trnava region (15.14%), in 2009 and 2014 it was in the Košice region (17.61%), (19.26%), in 2014 it was in the Trenčín region (11.64%). In 2019, in all regions except the Košice region, turnout reached more than 20%, while in 2004 only the Bratislava region reached the 20% election turnout, in other regions election turnout averaged 15% (picture 5).

Picture No. 5: Representation of Slovak political parties in the European Parliament

Source: Statistical Office of the Slovak Republic, own processing

Reif, Schmitt (1980) state that small and new political parties have better prospects for victory in the European elections. At the same time, there is a higher percentage of invalid votes or losing preferences of government parties. This statement was fulfilled in the conditions of Slovak Republic only in the elections in 2014 and 2019. Until then in the elections to the European Parliament were victory deputies from the same political parties as the political parties of the National Council of the Slovak Republic. The elections to the European Parliament were held in the conditions of Slovak Republic, always 2 or 3 years after the elections to the National Council. Therefore, the representation of political parties in the European Parliament copied the representation of political parties in the National Council of the Slovak Republic. In 2004, were out of the total number of deputies (14), 3 deputies of the KDH, ĽS - HZDS, SDKÚ - DS and SMER parties and 2 deputies were from the SMK - MKP party. All deputies of the European Parliament were from political parties that entered the National Council of the Slovak Republic in the elections held in 2002. A similar situation occurred in 2009, when out of the total number of deputies of the European Parliament (13) were 5 deputies from SMER, who won in the 2006 parliamentary elections. The elections to the European Parliament were held in the conditions of Slovakia, always two or three years after the elections to the National Council. Therefore, the representation of political parties in the European Parliament copied the representation of political parties in the National Council of the Slovak Republic. In 2004, out of the total number of deputies (14), 3 deputies were received by the KDH, ĽS - HZDS, SDKÚ - DS and SMER parties, and 2 deputies were from the SMK - MKP party. All deputies of European Parliament were from the political parties that entered to the National Council of the Slovak Republic in the elections held in 2002. A

similar situation occurred in 2009, when out of the total number of deputies of European Parliament (13), until 5 deputies were from SMER, who won the parliamentary elections in Slovak Republic in 2006. 2 deputies were from the parties KDH, SDKÚ - DS, SMK-MKP and 1 deputy was from the parties SNS and ĽS - HZDS. In 2014 and 2019, deputies of political parties who were unsuccessful in the parliamentary elections held in Slovakia also joined the European Parliament.

In 2014, out of 13 deputies, there were 2 such deputies (1 from the SMK – MKP, 1 from the coalition NOVA, KDS, OKS), the rest were deputies from political parties that were successful in the 2012 parliamentary elections (SMER - 4 deputies, KDH - 2 deputies, SDKÚ - DS - 2 deputies, MOST-HÍD - 1 deputy, OĽANO - 1 deputy, SAS - 1 deputy). In 2019, the majority of deputies of European Parliament were won by the coalition of PS and SPOLU who, paradoxically, did not get into parliament in the elections in 2016. Similarly, the KDH party, which gained 2 deputies. Other deputies were already representatives of political parties, who also got to the National Council of the Slovak Republic (SMER - 3 deputies, SAS - 1 deputy, ĽS - Naše Slovensko -1 deputy, OĽANO - 1 deputy) (picture 5).

In the conditions of Slovak Republic, the elections to the European Parliament have been held 4 times so far, most recently in 2019. The analysis of the voter elections turnout not only at the Slovak level but also within individual regions confirmed the statements of several authors who consider these elections secondary to national elections. The highest elections turnout of Slovak citizens was in 2019, and within the regions, only the Bratislava region achieved the highest elections turnout in all elections to the European Parliament. From the point of view of the representation of individual political parties, in the 2014 and 2019 elections, representatives of political parties that did not reach the National Council also entered the European Parliament.

2.3 TOLERANCE V INTERKULTURNÍ KOMUNIKACI – PŘEDPOKLAD SMĚROVÁNÍ MODERNÍ DEMOKRACIE

Na současnou moderní společnost působí velmi významným způsobem globalizační procesy. Propojování národních ekonomik prostřednictvím nadnárodních korporací a nastolení moderních informačních a komunikačních technologií představuje důležitou změnu i v interkulturních vztazích a v komunikaci mezi jednotlivými entitami. Trend globalizace („svět bez hranic“) přináší změnu ve skupině vlivných ekonomických hráčů ve prospěch např. Číny, Indie, Brazílie, kteří stále ostřeji vystupují proti dosavadním klíčovým ekonomikám – USA a EU. V rámci geografických změn lze očekávat, že se budou více prosazovat i ekonomiky dalších původně rozvojových zemí, zejména Jižní Korea, Malajsie a poroste objem globálně obchodovatelného zboží. S tím souvisí vznik homogenní střední třídy odborných elit v Asii a v Latinské Americe.

Globální pohyb lidí vedl k tomu, že z jednotlivých států se staly multikulturní společnosti skládající se z příslušníků různých kultur. Kontakty se neustále rozvíjejí v rámci mezinárodní spolupráce, což přispělo k neustálému geografickému růstu na trhu práce. Je proto nutné připravit tento lidský kapitál nejen z odborného a jazykového hlediska, ale také z hlediska specifických kulturních charakteristik jednotlivých národů. To zahrnuje přípravu na život v multikulturní realitě a přípravu na sociální, politické a ekonomické aspekty interakce mezi lidmi v rámci odlišného kulturního prostředí (Alexy, 2006). Značná rizika konfrontací představují rozdíly v kulturním zázemí a ve struktuře hodnot u různých etnik. Podněcují se převážně prostřednictvím komunikačních procesů, přestože existuje celospolečenský názor, aby se rozdílné kultury vzájemně poznávaly a vytvářely kompromisní vztahy. Právě komunikační procesy mohou vytvářet smírné prostředí, mohou významně zasáhnout k podnětům partikulace a k uznávání rozdílných kultur. Vzájemná nepřátelství nikdy nepřineslo pro společnost nic dobrého. V mezinárodním prostředí existuje rostoucí vlna odpůrců globalizačních procesů, která může mít za následek nepříjemné konfliktní situace. Například koncem 90. let se objevily protesty proti globalizačním projevům, které souvisely s růstem nezaměstnanosti díky přesunům výroby do míst s nižšími náklady na pracovní sílu a díky nerovnoměrným dotacím na výrobu určitých produktů, které se prodávaly za dumpingové ceny (Stiglitz, 2006).

Tento proces, který se obecně vnímá jako „liberalizace mezinárodního obchodu“, je velmi silně podporován komunikačními nástroji, které lidem servírují pozitiva než negativa globálního hospodářského mechanismu a nabízí jim hojnost a zbohatnutí. Nikomu v tu chvíli nedochází, že zde může nastat nebezpečí v podobě ztráty vlastní ekonomické identity a že se jednotlivé ekonomiky mohou stát silně závislé na mezinárodním hospodářském prostoru. Diskuse o globalizaci tedy neustává a mnoho autorů má na tuto věc rozdílné názory. Někteří autoři (Langley, 2000) se zaměřili na vztah státu a globalizujícího se trhu a hovořili o příchodu kvalitativně nové situace – globální ekonomiky, jejíž síly narušují mocenské postavení státu. Na druhé straně skeptici (Wade, 1996) tvrdili, že se postavení státu nezměnilo a o homogenním globálním trhu nemůže být ani řeč. (Císař, 2003) Ať jsou diskuse vedeny jakkoliv, je jasné, že tato problematika je pro lidskou populaci klíčová a je nutné jí neustále studovat a analyzovat z různých pohledů.

Témata globalizace a globálních procesů jsou z pohledu interkulturality velmi aktuální, zejména se současnou vlnou migračních pohybů. Pojem interkulturalita vychází podle Welsche (1995) z tradiční představy, že kultury jsou jakési ostrovy, striktně limitované a oddělené entity, které se mohou navzájem ignorovat, podceňovat, bojovat proti sobě, anebo naopak snažit se porozumět si, vyměňovat si vzájemné hodnoty, modely, způsoby konání a žití.

Materiál a metodika

Hlavní metody, které byly využity při zpracování uvedeného tématu, byly strukturovaná analýza a jednoduchá deskripce faktů, dále metody syntézy, logické a dedukční postupy s cílem identifikovat a formulovat dopady interkulturní komunikace na formování vztahů mladé generace ovlivňující jejich hodnotovou strukturu v post-moderní společnosti. Téma je uspořádáno podle logiky faktů a dedukce výsledků z analýz odborných vědeckých textů do komplexního významového celku, který identifikuje základní dopady současné interkulturní komunikace v globálním prostředí na životní hodnoty mladé generace.

Výsledky a diskuse

Interkulturní vztahy jsou převážně založené na vyměňování vzájemných hodnot a životních modelů, které vytvářejí vazbu mezi různými entitami, hledají způsoby koexistence odlišných kultur s cílem podrobného vzájemného poznání a tím nezadat příčiny ke

komunikačním šumům a k následným konfliktům. Například Evropa zavedla určitá migrační pravidla vůči pronikání cizích kultur a etnik na svůj kontinent z obavy, aby zde nedocházelo ke konfrontačním jevům mezi kulturami. Bylo zde vytvořeno paradigma, ze kterého lze očekávat udržení evropských demokratických hodnot vůči migrantům. Z toho je však patrné, že obyvatelé Evropy jsou ve svém chování submisivní, konzervativní a že nehodlají vynaložit relevantní úsilí k tomu, aby si udrželi vlastní kulturní identitu. Klíčové dopady těchto jevů připadají na mladou generaci, která ve svém chování tápe a neumí dostatečným způsobem pochopit ten správný hodnotový okamžik, který by měl podpořit jejich kulturní identitu. Mladá generace chápe moderní demokracii jako celkovou svobodu a volnost k téměř ke všemu. Vyrůstají v silné konzumní společnosti, kde nejvyšší životní hodnotou pro ně je materiální bohatství. Nenakupují jen to, co potřebují k přežití, ale to, co je baví, co jim přináší slast a štěstí. Toto jejich chování vychází z příčin postmaterialismu:

Technologická inovace – nutila lidi k osvojení nových vědomostí a tak vykořenila některé předešlé vzory chování a názory na lidské potřeby a životní styl. Nové stroje a technologie nahrazovaly lidskou pracovní sílu a umožňovaly méně pracovat fyzicky a věnovat čas duchovnímu rozvoji a práci.

Změny profesní struktury – je víc kladen důraz na kreativitu osob na pracoviště, na využití osobních a profesních vědomostí. Boj s byrokracií a demokratičtější způsob řízení ve firmách zvyšují profesionalizaci v organizacích.

Hospodářský růst – průměrný příjem na jednu osobu ve většině států se zvětšil několikrát oproti předválečným letům. Každý obyvatel má víc prostředků pro uspokojení základních fyzických potřeb a lepší kvalitu života.

Nárůst vzdělanostní úrovně – podle statistik se výrazně zvýšil počet vysokoškoláků od začátku 20. století. Lidé jsou vzdělanější a otevřenější novým věcem.

Rozvoj komunikačních prostředků – růst vlivů médií na společnost a veřejné mínění, možnost převratu faktů zainteresovanými osobami, vliv reklamy na výběr produkce spotřebiteli, rozšíření informace v mezinárodním formátu.

Konzumní společnost v moderní společnosti samozřejmě formuje potřeby a ovlivňuje hodnoty mladé generace, která se pohybuje v prostředí nadprodukce (vyrábí se více výrobků, než je celková společenská potřeba a představuje vyšší zisky pro podniky) a nadspotřeby (spotřebuje se více výrobků, než je celková společenská i individuální potřeba a kupní síla

obyvatel a představuje vyšší čerpání neobnovitelných zdrojů a plýtvání). S tím ale souvisejí i negativní jevy, které ohrožují budoucí životní styl mladé generace. Mezi nejzávažnější patří, např. ekologické hrozby, jelikož nadprodukce a nadspotřeba vyvolávají hromadění odpadů, špatné hospodaření s vodou a přírodními surovinami, znečištění ovzduší a přírody. To znamená, že si nemůže dovolit hospodařit stejně i do budoucna. Přírodní zdroje jsou omezené, příroda vyžaduje ochranu a péči. Omezenost přírodních zdrojů a znečištění ovzduší a přírody zákonitě povede k migračnímu růstu. Lidé a zejména mladá generace se budou snažit přesouvat do oblastí ještě tolik nezasazených nedisciplinovaným lidským hospodařením. A s tím se budou prohlubovat další negativní procesy globalizace a interkultury jako je růst zadluženosti lidí, prioritou vydělávání peněz, horšící se zdravotní stav, rozšíření škodlivé produkce (alkohol, cigarety, drogy apod.). Aby se zabránilo ke konfliktním situacím, moderní demokracie musí více pracovat a podporovat rozvoj etických hodnot v souladu s kulturními tradicemi, zpřístupnění kulturních směrů všem lidem, aby rozdíly v jednotlivých kulturách pochopili a uznali. Výsledkem tohoto procesu bude zcela nepochybně omezení negativních dopadů konzumerismu na mladou generaci.

Velký význam představují pro mladou generaci média, která výrazně ovlivňují formování potřeb a hodnoty mladé generace. Mladá generace rozvíjí svůj model chování, který lze charakterizovat jako „metodologický kolektivismus“. Jedná se o jedince, který sleduje vlastní prospěch, nicméně jeho jednání je ovlivněno názory a hodnotami okolí. V podstatě to znamená, že chování jedince není nezávislé a je ovlivněno právě okolím v podobě různých regulátorů, stylů, sankcí (Prudký, 2009).

Již Meyrowitz (2006) poukazuje zejména na televizi, ale tak jak televize i digitální média mění sociální realitu. Předtím rodiče měli možnost kontrolovat obsahy, které děti čtou v knihách. V současnosti, již děti mají možnost na internetu najít obsahy, které by v éře tištěného slova nebyly považovány za vhodné.

Mladá generace je obklopena interaktivními médii a vyrůstá v prostředí sociálních sítí. Žije jak ve virtuální, tak ve fyzické realitě a disponuje jednoduchým přístupem ke světovým jevům. Vidí světové problémy, chce hledat řešení (Mirzoeff, 2018)

Využívání sociálních sítí mladou generací dokladuje následující tabulka.

Tab. 3: Využívání sociálních sítí mladými lidmi ve věku 15-29 let, Česká republika

Kategorie	Data
Sociální síť	Návštěvy 93 % denně, přispívá 17 % denně, nepřispívá 12 % vůbec.
Facebook	Opakovaně navštěvuje 94 %.
Instagram	Opakovaně navštěvuje 68 %.
Meziroční nárůst/pokles	Instagram + 6 %, Příběhy na Instagramu + 29 % (nový), LinkedIn + 2 %, Twitter -1 %, Facebook -2 %, YouTube – 2 %
Využití sítě pro	Zábava 67 %, Informace 49 %
Chatovací aplikace	Messenger 87 %, WhatsApp 25 %, Výběr všech věkových kategorií 7 %, Snapchat všech věkových kategorií 2 %

Zdroj: vlastní zpracování podle Ami Digital Index 2019. In: AMI Digital [online]. 2019 [2019-09-19]. <http://index.amidigital.cz/wpcontent/uploads/2019/06/AMI_Digital_Index_2019_Summary.pdf>. dle AMI Digital Index 2019

Pokud mladou generaci lze rozčlenit na generaci Y (roky narození 1980-1995) a na generaci X (roky narození 1965-1980) je možné u nich rozpoznat silné rozdíly. Generace Y představuje generaci otázek a zpochybňování, na rozdíl od generace X, která nesla označení „nedefinovaná generace“ a vyznačovala se novými přístupy k rychle se měnícímu se světu a celkové nezávislosti mladých lidí. Generace Y je jiná. Stále se pohybuje v pochybnostech, proč jsou tady, kam směřují, kde mají mobil a PC. Vyznačuje se určitými společnými charakteristickými znaky jako se sdílení životních hodnot, poslouchají stejnou hudbu, znají stejné kulturní pořady a díla a mluví podobným jazykem, přestože se narodili na jiných kontinentech a v zemích s odlišnými tradičními kulturami. Semkla se na pozadí digitalizace v komunikaci, nevěří rodině, kariéře ani vzdělání a ani státu, ve kterém vyrůstají. Dokážou měnit názory, je-li to pro ně výhodné, snaží se domluvit více než by měli mít poslední slovo a celkově v očích předešlé generace působí bezpáteřně a nerozhodně. Současná mladá generace chce změnu, ale neví jakou, chce mít moc, ale nevidí za ní zodpovědnost, angažuje se do mezinárodních aktivit, je kosmopolitní a nikdo vcelku nemůže tušit, co od této generace v budoucnu očekávat. Tato generace Y, u některých autorů nazývána jako internetová generace, má odlišnou představu o hodnotové struktuře minulých generací. Zcela neuznávají hodnotový systém podle Sprangera, který se skládá z hodnot, jako jsou: pravda, krása, užitek (zisk), láska k lidem, moc a bůh (moudrost). Současná mladá generace si na prvním místě

cení volný čas. Práce je pro ně pouhým prostředkem na zaplacení složenek, nejsou sdílní s růstem a tradicemi podniků či firem. Dokonce jsou ochotni prodat rodinnou firmu, kterou si starší generace budovala několik desítek let. Jejich pracovitost není etická, dokážou se prosadit na úkor ostatních i těch, kteří jim v kariérním růstu pomohli. Vyžadují však patřičné finanční ohodnocení. Tato generace je jako první zcela ovlivněna digitalizací v komunikaci, reprezentovanou novými informačními technologiemi a médii. Zejména sociální média z této generace vytvářejí komunity, ve kterých prostřednictvím online systémů se mohou mezi sebou sdružovat do zájmových skupin, sdílet fotografie, videa a hypertextové internetové odkazy. Mezi uživatelsky nejpopulárnější sociální médium jasně patří facebook, který představuje rozsáhlý společenský webový systém sloužící k tvorbě sociálních sítí, komunikaci mezi uživateli, sdílení multimediálních dat, udržování vztahů a zábavě (Frey, 2011).

Mladá generace v akademickém prostředí

Akademické prostředí může sehrát významnou roli při sbližování rozdílných kultur právě díky společným zájmům o jednotný životní styl moderní demokracie. Sbližování kultur a ne vnucování kulturních zvyků jiným představitelům kultur by mělo být posláním mezinárodní výměny studentů. Aby se vytvářel pozitivní a konstruktivní vztah mezi rozdílnými kulturami na vysokých školách je důležité pochopení a realizace sdílení hodnot a hodnotových preferencí, včetně hodnotových struktur posluchačů vysokých škol. Studenti, kteří přijeli na české vysoké školy a univerzity studovat, jsou především zacílení představou, že prostřednictvím vzdělávání v České republice si zvýší svoje šance uplatnění se na evropském či světovém pracovním trhu. Vzhledem k tomu, že mezi zahraničními studenty na českých vysokých školách převažují kultury východního bloku bývalého Sovětského svazu, jejich hodnocení univerzitního prostředí v České republice vyjadřuje vysoký stupeň schopnosti přizpůsobení se. Lze zde odvodit názor, že jim prostředí českých vysokých škol a univerzit není cizí a dokážou se mu přizpůsobit.

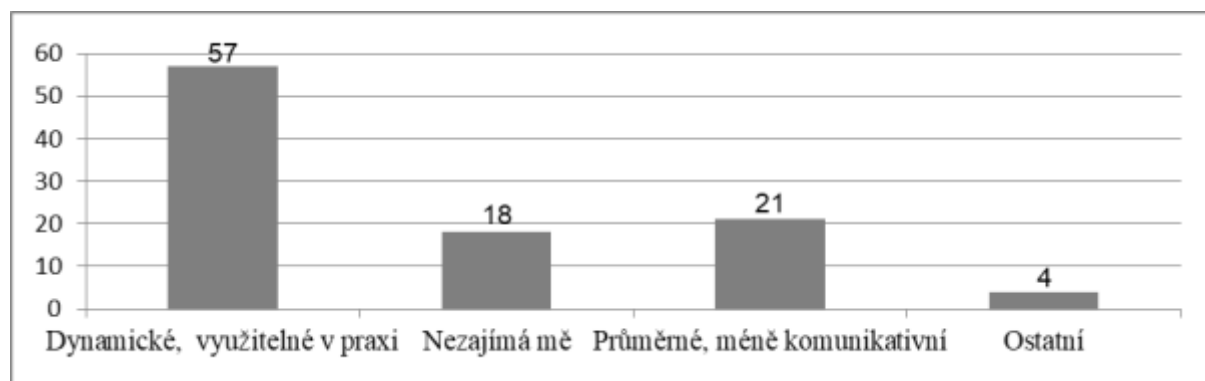
Tab. 4: Hodnocení kulturního a komunikačního prostředí v České republice v % (r. 2019)

Obdobně, jako kdybych studoval v jakékoli jiné zemi, nevidím velké rozdíly	29
Je svobodné na uplatnění svého potenciálu a naší kultury	45
Vzhledem k jazykové bariéře je značně lhostejné, nikdo zahraničním studentům nepomáhá	11
Je naprosto odlišné, lhostejné k zahraniční kultuře	15

Zdroj: Vlastní průzkum

Zahranční studenti nejsou překvapení z českých kulturních zvyklostí a vnímají je neutrálně až mírně pozitivně. Díky rozsáhlosti, vyspělosti a dostupnosti informačních technologií jsou studenti přijíždějící do České republiky již znalostně vybaveni a vědí, jaký životní styl a jaké hodnoty Češi preferují a dodržují. České univerzitní prostředí vnímají pozitivně a prostřednictvím získání určitého stupně kvalifikace se chtějí dostat k lépe hodnoceným pracovním místům nebo si zde splnit vlastní podnikatelský projekt.

Graf 8: Hodnocení českého univerzitního prostředí (v %, r. 2019)

Zdroj: Vlastní průzkum

Zahranční studenti z různých kultur oceňují neutralitu až nevšímavost Čechů k cizím kulturám. Vnímají Čechy jako uzavřené názorové společenství, kam si nechtějí nikoho vpustit. Lze to vysvětlit tím, že starší generace Čechů nikdy nebyla svobodná a vždy za jejich zájmy a potřeby rozhodovaly vyšší mocnosti (Rakousko Uhersko, Německo, bývalý Sovětský svaz, dnes Evropská unie). Mladá generace je však k cizím kulturám otevřenější, neznají následky omezení kulturních svobod a tradic. A ani je to nezajímá, hlavně že mají možnost se virtuálně realizovat v digitálních technologiích.

Volnočasové aktivity, ve kterých se mohou významně projevit sdílené zájmy zahraničních i tuzemských studentů, se prosazují pouze z 12 %, ale mezi zástupci stejné kultury jsou volnočasové aktivity již na 32 %. Ve volnočasových aktivitách (sport, kulturní události) jsou zástupci cizích kultur vůči českým studentům a českému prostředí neutrální (47 %), velmi dobrá spolupráce je na 34 % a nejsou ochotni se zapojovat 12 %. Digitální prostředí a s ním spojený princip moderní demokracie, které vedou k toleranci a k bezkonfliktnímu životnímu stylu, ovlivňuje velmi významně mladou generaci. Vlastní průzkum mezi studenty /vzorek 200 zahraničních studentů/ vysokých škol v r. 2019 prokázal, že mladá generace nemá problém s žádnou cizí kulturou, pouze 1 % odsuzují kultury, kde nefungují základní lidská práva a dochází k násilnostem na ženách a dětech. Tím označována především arabská, muslimská kultura, ze které plynou obavy z teroristických útoků. Nicméně je nutné dodat, že v moderní demokracii nelze hodnotit cizí kulturu podle principů a životního stylu jedné kultury, která se etabluje jako ta jediná správná. To není moderní demokracie. Mladá generace je silně ovlivňována mediálními výstupy a hodnoceními na sociálních sítích a v tradičních médiích, kde se může projevit skutečnost, že kulturní prostředí se zaměřují za politické ambice představitelů některých kultur. Akademické prostředí může v tomto procesu velmi významně pomoci cestou společných výměnných pobytů studentů, pochopení odlišností cizích kultur a vysvětlení, že jednotlivé kultury mohou žít a vyvíjet se vedle sebe bez jakýchkoliv projevů intolerance nebo konfliktů. Proto je velmi nešťastné kategorizovat odlišné kultury, jako např.

1. Netolerantní – vybraným kulturám se vyhýbají.
2. Spíše netolerantní – vůči vybraným kulturám jsou ostražitější, ale nevyhýbají se jim.
3. Spíše tolerantní – svých předsudků si jsou vědomi, ale snaží se, aby nebyli ovlivněni.
4. Tolerantní – předsudky neřeší, každého člověka z jiné kultury posuzují individuálně.
5. Upřednostňující – znevýhodněným (problémovým) kulturám mají tendenci více vycházet vstříc.

Tím si mladá generace ovlivňuje svůj názor ještě před tím, než jsou schopni cizí kulturu poznat. Pokud lze vyhodnotit dotazníkovým průzkumem „náladu a názory“ mladé generace, obecně lze konstatovat, že jsou ovlivněni mediálními výstupy různých politiků a spoluvytvářejí si názor, aniž by dotčenou kulturu lépe studovali a poznali. Jsou kultury, jejichž kořeny sahají do dob před tisíci lety, a jsou pro moderní demokracii výzvou, aby se

s ní společnost vyrovnala, a hlavně mladá generace, aby pochopila jejich podstatu a bezkonfliktnost jejího působení.

Současná společnost prochází „moderní demokratizací“, která se navenek v globální společnosti projevuje v generování skupin obyvatelstva, propagující zejména holistický způsob životního stylu. Faktory globalizace, které ovlivňují naši společnost již přes 20 let, se neustále dynamizují. Propojují se s komunikačními systémy podporující konzumní spotřebu, vyvíjí tlak na celou populaci, zejména na mladou generaci pomocí komunikačních nástrojů vyvolávajících obavu o jednotlivce i o společnost. Současná společnost si vytvořila mechanismus různých rad, kterými je člověk zcela zahlcován a vede ho k naprostému konzumnímu životu prostřednictvím vtíravých doporučení a konzumních vzorů, zejména v prostředí moderních médií (sociálních sítí). Pro interkulturní komunikační kompetence je nutné porozumět procesu sociální percepce neboli způsobu, jak probíhá vnímání cizince. Pokud dochází k sociální percepce mezi dvěma jedinci, jedná se o interpersonální percepce, která se skládá ze tří částí: z vnímající osoby (subjekt percepce), vnímané osoby (objekt percepce) a situačního kontextu (Newstrom, Keith, 1992). Právě situační kontext je velmi významný při setkávání se s lidmi jiných kultur, protože používá informace, které jsou k dispozici, a upravuje jimi interpretaci sdělovaného obsahu. Každý člověk je jiný a disponuje různým setem vnitřních osobnostních faktorů, z nichž především znalosti, status, postoje, emoce, komunikační dovednosti, a právě kultura hrají v průběhu procesu komunikace hlavní roli (Schmeltzer, Waltman, 1992).

Univerzitní prostředí působí jako vhodný determinant interkulturní komunikace. Zahraniční studenti hodnotí české akademické prostředí vcelku pozitivně. Interkulturní komunikace mezi českými a zahraničními studenty probíhá většinou neutrálně, bez zájmu o jinou kulturu. To je výzva pro akademiky, aby napomohli zlepšení komunikačních aktivit mezi studenty z odlišných kultur např. vytvářením smíšených pracovních skupin při řešení společných výzkumných projektů a edukační formou. Moderní demokracie na bázi digitální interkulturní komunikace je novým prostředím pro mladou generaci, která si své kulturní zázemí může lépe pohlídat prostřednictvím společných zájmů a pochopení odlišností cizích kultur. Je to jejich budoucnost, na které se již nyní podílejí.

2.4 CONFERENCE ON THE FUTURE OF THE EU VIS-A-VIS THE COPENHAGEN CRITERIA

On 21st April 2021 in preparation for the forthcoming European Day on 9th May the European Commission through their President Ursula van der Leyen has launched the multilingual platform : „Conference on the Future of Europe“ that according to the plans of the EU represents by itself a unique opportunity for European citizens to engage directly in the debate about the future of Europe and to exchange views with experts and EU institutions until spring 2022 on the future of the EU. In view of this invitation, this paper in the following parts is dealing with some issues and problem areas where this author sees an opportunity to contribute to these debates and at the same time present some results of their long term ongoing reserach on the European integration within the e-Europe Research & Development Centre at the Faculty of Management, Comenous University at Bratislava.

Some problem areas of the current situation in the EU in respect of the needs for the future reforms in the EU

As the starting pad for our dealing with the future EU we are using the recent statement made by the Vice-President of the European Commission Ms. Vera Jourova that has in one of her recent statements (6) declared that if now the so-called New Member States (NMS) would apply for a membership in the EU most of them would have now more problems and challenges in order to meet the particular accession criteria as they have been defined in the so called Copenhagen criteria (2) that finally have become a special protocol of the Amsterdam Treaty (5) on the EU. In this connection we could not fully agree with this statement but even further support it in such a way that it is fully justified to say that not only NMS but also many of the so called Old Member States (OMS) would have problems to meet all these criteria that are as follows:

The EU Summit in Copenhagen in June 1993 decided to open EU membership to the Central and East European countries. The then established criteria are those to be followed by all countries applying for membership of the EU. In this connection we could state that these criteria as they are defined in the particular Amsterdam Treaty are creating conditions for some „double standards“ by the fact that they are directly directed only for the NMS as it

somehow is assuming that only NMS need to meet them while the OMS somehow are automatically assumed as those that they are meeting them in full. What unfortunately is absolutely not true and many OMS would have many serious problems to meet them and thus be able to become regular member states of the EU. In this connection we have to state that according to the standard practice in the EU every Treaty is automatically becoming obligatory for all EU member states without any exemption if they being new or old ones. Therefore also the accession to the EU is so complicated and time consuming process that basically all NMS from the moment of their accession to the EU have automatically to respect and apply all the EU legislation even those that were enacted even before the NMS have joined the EU. It is a kind of a retroactivity, hence it is then quite strange that a part of the Amsterdam Treaty on the EU in its part as a Protocol on Copenhagen criteria is officially directed only to the NMS. As we now at least very briefly are going to state that many OMS would have many problems to meet all these Copenhagen criteria as they are as follows (2):

- Stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and respect for and protection of minorities
- The existence of a functioning market economy as well as the capacity to cope with competitive pressure and market forces within the Union;
- The ability to take on the obligations of membership including adherence to the aims of political, economic & monetary union.

In the next part of this paper we are going through these Copenhagen criteria from the point of view of new EU strategy on the Future of Europe vis-a-vis these so called Copenhagen criteria that have been adopted for the future EU NMS especially those from the CEEC - Central and Eastern European Countries. But we believe that the same criteria have to be fully respected by all EU member state i.e. including all EU OMS. As otherwise it again looks like a kind of very unpopular but unfortunately still existing so-called „double standards“ between the EU NMS and their partners from the OMS.

Stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and respect for and protection of minorities

If we use only the simplest possible definition of the democracy what in general means that the democratic is what has been elected by people/citizens in a fair, free and open election then we immediately can see that many of the existing so called OMS are not meeting this minimum elementary democratic criteria as many of them have still e.g. heads of states represented still by unelected royals, knights, etc. And even now after the Brexit we have in the EU at least six member states that are constitutional monarchies and in no way they are meeting this criteria on the democratic institutions.

Subsequently, we could state that these six EU member states are not fully meeting the subsequent requirements on the rule of law as all laws including those belonging to the community legislation finally have to be enacted by the non-democratically elected heads of states. Although in our opinion it would be not a big problem to change the existing unelected heads of state to the democratic ones by a simple national referendum where people and citizens of those still six countries would decide if they want to have e.g. a king or knight as their head of state or not. For example, after some scandals in Spain regarding their former king there is growing movement to reconsider and finally abolish their royal head of state and thus also their kingdom form of state.

A very special case of the stability of democratic institutions is the case of Belgium where in years 2010 -2011 they were without central federal government for 589 days i.e. for almost two years what by itself represents the world negative record of a country being without its own national government. But as a certain paradox during this period being without its own national government the country has - according to the EU institutions - managed successfully to perform its role as the Country of Presidency in the EU under the rotating Presidency in the EU. Another negative example of instability of democratically elected government is Italy where since the second World War there were altogether more than 66 by word sixty six (!) governments what means about 1.4 year for one government. Definitely that is nothing close to what could be called as a stability of a democratic institution. But anyhow Belgium and Italy in spite of that were always considered as democratic countries although without anything close to the stability of democratically

elected governments as it is required by the Copenhagen criteria officially only for the future new EU member states.

Another very often debated issues in connection with this first Copenhagen criterion is the requirement for respect for the human rights and protection of minorities. In this case we could also give the whole range of examples where the fundamental human rights are not respected in many EU OMS. That is even case in otherwise such traditional democratic countries like e.g. France where the movement of so called „yellow vests“ and their generally accepted right for peaceful gathering and expression of their views have been often drastically violated by the brutality of the riot police actions including beating, water cannons, rubber bullets or tear gas, et. Of course we are not talking about some hooliganism that was also happening during those gathering but as a rule, police was attacking all participants in these yellow vests peaceful demonstrations and gatherings that are absolutely legal and are without any doubts just practical application of one of the fundamental human and social rights on the rights of gathering and expression.

Even worse situation in the EU OMS is with the respect for and protection of minorities. While some minorities are in this respect enjoying so to say extra full respect and support like e.g. LGBT and/or transvestites minorities but on the other hand not the same respect enjoy e.g. national minorities in some OMS like e.g. Catalunians in Spain where leaders of the movement for independence are criminalized, jailed and otherwise scandalized although in this respect again their movement for independence and sovereignty are fully in line with the one of the fundamental rights according the the UN Charter (7) where it is clearly stated that every people have right for self-determination and their right for self-governance. In this connection we have to mention not only policy of Spain that considers any movement for independence e.g. of Catalunya as a treason and by the national law forbidden separatism. But unfortunately also the EU has always been against any such fight for independence not only in the case of Catalunya but also of Scotland when the UK was yet the EU member state. That all in spite of the fact that right for self-determination and independence as we have already stated above is one of the fundamental rights for people according to the UN Charter that has to be respected by all UN member states and thus also of by Spain and all other EU member states. In this connection we have to add also that although the EU is repeating again and again how principles of democracy, rules of laws, etc.

are so important values for the EU but when it comes for the respect for the international law as enshrined in the UN Charter then it is different approach and for example in case of separation of Catalunya from Spain, the EU is stating that in such a case Catalunya should apply for its membership in the EU although technically, physically, geographically, politically and legally it would still be in the EU, in the Eurozone, etc. What a difference it is in comparison with the entry of the former GDR into the EU when after the unification of Germany the former GDR with its more than 15 million citizens has from day to day become the member of the EU without any application, negotiations, transitional periods and thus not meeting any Copenhagen and various other criteria and of course it has automatically become a member of the EU, of the Eurozone, Schengen, etc. Hence, also in the EU we are all equal but some like Germany or France or Italy as the founding members of the European integration are just simply more equal. As very precisely it has been expressed by one of the former presidents of France: „Nobody will be criticizing France“ And it is like that, simply nobody including the EU institutions is criticizing the country e.g. for beating „yellow vests“ during their demonstrations while the EU is very critical when the same is happening in Belarus by the brutal regime of the dictator Lukashenko.

But in order to be fair towards the EU member states not only they have problems with the first Copenhagen criteria but as it is well known also the EU institutions themselves are very often criticized for their democratic deficit especially because of the fact that they are not meeting general standards for a democratic institution as we have defined it at the beginning of this chapter. Especially, the European Commission is regularly criticized that its composition of the Commissioners is not created by the regular democratic elections. And it is true that Commissioners are nominated by their national governments and very often they are nominated either without any suitable qualification and/or very often as for some reasons they are politicians whom they do not want to have in their own countries or they are sent to „Brussels“ for unspecified and often otherwise unclear reasons, their former merits, etc. In many cases such politicians are unsuccessful in the national elections in their home countries and are then they sent to become a Commission. As often they are without any suitable qualifications they get e.g. two weeks to learn some at least basics about their future portfolio and when they „manage“ such short term two weeks „preparations“ they are ready to be as they call it to be „grilled“ in the European Parliament (EP) and after (mostly) being successful – as in the most cases it is for political reasons successfully completed – they become

a Commissioner for a problem area they heard about for the first time when they were nominated for that particular post. Although, it would not be a big problem make it more democratic in such a way that the future potential nominees for the post in the Commission would have to be democratically elected in the national and/or preferably being elected to the European Parliament and then to be nominated to the post of a Commissioner.

However, the other similar problem of the democratic deficit exists also in the case of elections to the EP where there do not exist any threshold for the minimal percentage regarding to be democratically elected to the EP. There were already cases like e.g. in the case of Slovakia where the participation in the elections to the EU was only on the level of 14 per cent of eligible voters what by the way means that in those elections were to be elected 13 MEPs for Slovakia so in principle it was enough to get 1% of all votes and that candidate was elected to represent its country and/or party in such an important EU institution as it is the case of the EP as the only EU institutions being elected directly by the citizens of the Union. But in connection with this democratically elected EP there is an other deficit and that being that there are differences in numbers of MEPs between big and small member states. So then we have in the EP e.g. from Germany as the EU largest country in terms of citizens 96 MEPs i.e. one MEP represents altogether more than 864 thousand German citizens, while on the opposite side, the smallest tiny Malta with less than 0.5 mil. citizens is represented in the EP by 6 MEPs and so each of them representing only about 82 thousand Maltese citizens i.e. ten times less than it is in the case of Germany. Of course we have to understand that all Maltese MEPs have no chance to over vote the MEPs from Germany but some kind of the democratic deficit has to be felt also in this very specific case of the only democratically elected EU institution but some doubts still exist about a kind of a democratic deficits also in this case.

In conclusion to this first Copenhagen criterion, we could only state that not only the NMS have some problems with meeting them, especially now it is in particular the case of Poland and Hungary but in practice we see that the most of OMS have the same and even much bigger problems in this respect not to mention that the EU institutions themselves have also in many cases as we have demonstrated them in this chapter quite many democratic deficits but ....

The existence of a functioning market economy as well as the capacity to cope with competitive pressure and market forces within the Union

This second Copenhagen criterion requires again only from all candidate countries in order to become eligible for the accession to the EU that they have to have a functioning market economy and as such they have to be economically strong enough to be able to withstand the competitive pressure of the EU Common market or as it is differently defined in different EU treaties also the competitive pressure of the Internal and/or also Single market of the EU.

In any case if we try to deal with this second Copenhagen criterion we have to deal with at least some macroeconomic indicators that could enable us to specify what it is the functioning market economy in the conditions of the Common, single or internal market of the EU as from the first day when the country would become the new member states of the EU it is becoming also an integral part of the EU market however we define it. in order to simplified it to some extent we have chosen the following three macroeconomic indicators for specifying the functioning market economy and they are as follows:

- GDP
- Employment and/or unemployment
- Price stability or inflation

If now we would try to characterize the EU from these three to some extent key macroeconomic indicators we could very easily to come to conclusions that the EU by itself is quite far from anything that could be characterized as a really functioning market economy.

If we first take as the first such important macroeconomic indicator as GDP and its growth which to some extent best characterises the efficiency of the economic performance, in general we could state that the growth of the GDP in the EU is definitely the lowest one in comparison with its main global competitors i.e. the USA and China (9). For some comparison we have taken the decade between 2010 – 2020 and for comparison of the lowest and the highest percentage of the GDP growth:

EU -4.29 and 2.79

USA -2.54 and 2.93

CHI 2.27 and 9.47

Even from these more less illustrative figures it is clear that during the given period the EU has recorded the lowest growth and at the same time also the deepest recession in comparison with its main global competitors i.e. the USA and China. And as we can see especially China has had during that period the highest percentage of GDP growth on the level of 9.47% annually and the lowest but still positive growth of 2.27 % annually what is almost as high as the highest growth in the EU.

As for the second of the selected macroeconomic indicators (9) i.e. employment or more precisely unemployment we may see the similar trend as in the case of the GDP i.e. that the EU has been suffering from the highest unemployment in comparison with its main global competitors and being them again the USA and China. The situation in the unemployment between 2010 and 2020 in per cent has been as follows between the lowest and highest ones:

EU 9.80 and 7.50

USA 9.63 and 3.68

CHI 4.10 and 3.80

From these figures it is again evident that the EU was in comparison with its main global competitors the USA and China the most negatively effected one regarding the percentage of unemployed people regarding the highest unemployment rate as well as in the final year 2020.

As far as the third selected macroeconomic indicator i.e. price stability or inflation is concerned it is very important indicator especially in the conditions of the EU as in addition to its main function to express the inflation itself it is at the same time also one of the key indicators for the eligibility of a country to enter into the Eurozone and thus be authorized to use Euro currency instead of its national currency. As for this indicator we see the following results in comparison again with its main competitors i.e. the USA and China and again for years 2010 and 2020 between the lowest and the highest ones during this period:

EU 0.10 and 3.10

USA 1.69 and 3.16

CHI 5.40 and 5.40

From these figures it is seen and evident that thanks to the fact, that inflation has been one of the key indicators for country become eligible for joining the Eurozone in this indicator is the EU more successful than its main competitors on the global scale. However, we have to state there has been existing some unwanted and contradictory paradox regarding this indicator. Although in case of the country applying for joining the Eurozone it is necessary to meet very precisely and strictly defined level of inflation that is calculated as the result of the best three countries in Eurozone plus 50%. However, in general in the EU nowadays there has been for some time a trend just contradictory to this Eurozone criterion and that being oriented towards an increase in the rate of inflation to such a level that it would support the macroeconomic growth in the EU. In practice this so called quantitative easing means nothing else than printing money and thus increasing inflation and through such cheaper and easier obtainable money support all various business activities in the whole EU and finally achieve more robust economic growth, creation of new jobs and thus reduce unemployment and achieve more effective functioning of the EU overall economic system.

But as many experts argue the main problem of the slow growth in the EU and not so efficient overall economic performance is not the problem of not enough money but first of all it is the problem of the overregulation in the internal market of the EU. Hence, this overregulation is caused especially by too many various EU directives, regulations, decisions, norms and standards, etc. All of them are the main reasons for insufficient and slow growth in the entire EU and the same also especially for the countries in Eurozone.

The ability to take on the obligations of membership including adherence to the aims of political, economic & monetary union

As it is quite clear from this third Copenhagen criterion, every new but as we have stated above also from all EU OMS it is expected and required that all of them will be able to become EU member states that are able to be an active participant in all three fundamental pillars of the EU regarding its political, economic and monetary union. However, in practice we see that even the OMS and in particular also the founding six countries of the European integration in 1950s have quite serious problems to achieve and meet this third criterion.

As far as the political union is concerned the main problem is that the members of the EU have many differences regarding their history and overall political system. As we have

already stated above there are still member states with the political system based on the absolute monarchies. In addition to that, there are traditional neutral countries that are for example not members of the main security system in Europe i.e. the NATO as e.g. Finland, Austria, Ireland, Malta or Cyprus. There is another group of states among the NMS i.e. the former socialist countries that even now after being already regular EU member states are still in some kind of transition from their original command economies to the modern market economies. In this case we have again to state that it is very difficult for them to become functioning market economies when, as we have stated in the previous part of this paper, even the OMS with long years tradition of market economies are not able to meet the second criterion on the functioning market economies. Hence, thus they are not able to create altogether anything like the unified political union and subsequently also the efficient economic union as many necessary preconditions have not yet been created for such an unified political and economic union as we have documented it in the above categorization of EU member states with their very different political and economic history and overall development. These differences have been also the reason that already two basic Treaties viz. Maastricht (1) and Nice Treaties (3) has failed to be enacted in full or at all.

In case of the Maastricht Treaty, the EU was there defined as a construction standing on three pillars:

- CFSP – Common Foreign and Security Policy
- Internal market
- Justice and Home Affairs

But due to the above differences in the political background and history, the CFSP has not been possible to establish as an operative functioning pillar so finally had to be amended and renamed by the Lisbon Treaty (7) to the EEAS – European External Action Service so something less explicit and more service only oriented than a kind of common policy. And as for the third pillar it has been also a quite similar that for example the EU has as yet not been able to establish an efficient common asylum policy as the existing one i.e. being based on the principle that the asylum procedures have to be carried out in the country where the asylum seekers for the first time entered to the EU territory has completely failed as neither Greece nor Italy are able to handle that agenda for all illegal migrants who are arriving to the EU in particular through those two countries.

The very similar problem in the area of achieving a closer political and economic union we can see in the case of the so called Nice (not nice as pretty, but according to the French city) Treaty that was supposed to bring the EU closer to a kind of more unified EU in the form of a kind of confederation. But when its ratification failed in referendums in France and the Netherlands the entire further process of ratification has been stopped and the Nice Treaty was stopped and later replaced by preparing a less federalized Lisbon Treaty (4). But again there was a ratification process problem. While in all EU member states it was already not required to be ratified by a referendum but it was enough to ratify it by a national parliaments only. However, the only exception has been only Ireland. There according to their Constitution it was still needed to be also the Lisbon Treaty to be approved in the national referendum. And in this case the Lisbon Treaty was rejected in the Irish referendum. But in difference to the example of the Nice Treaty in this case the EU institutions insisted that the treaty cannot be abolished like the Nice Treaty but that people of Ireland need to approve it in an other referendum or the country cannot remain to be a member state of the EU. So finally after a massive propaganda campaign in the second referendum the Irish people have finally approved the Lisbon Treaty and thus everything was as needed. Hence, we see that if France and the Netherland as founding members of the European integration do not approve a Treaty it is not the same like when it is not approved by a tiny Ireland. Of course it would be unfair to speak in this case about something like „double standards“ as in the EU we are all equal but some are only a bit more equal especially in case of France that still considers itself as the mother of the European integration.

These problems and many others we may see also in various practical political decisions to be made in the EU where in many decisions is needed to achieve such a decision unilaterally by consensus of all EU now 27 member states. As practical examples we could mention e.g. recognition of Kosovo that until now has not been recognized by all EU member state and thus also by the Union as a whole. The other such very sensitive discontent is the policy of the EU towards the illegal migrants, situation in Libya, Syria, Iraq, Afganistan, etc. Some member states have actively participated in this actions of the EU but many of them have been either in direct opposition or they remain neutral and have not participated in any such actions and activities.

One of the most different political approaches in the EU is the policy towards those illegal migration that to some extent is a clear violation of the EU policy on the protection of the external Schengen border of the EU especially its part at the Mediterranean sea. In principle it is clear violation of another of the basic Amsterdam Treaty of the EU (5) of which the so called Schengen system of protection of external border of the EU is in the form of a protocol something like as a part of the EU Constitutional obligation of all member states of the EU. Especially, it is the case of those countries that are already participating in this Schengen system of protection of external borders of the EU that has been an integral part of the Amsterdam Treaty with very specific and strict rules and obligations regarding possibilities to enter to the EU. Hence, in view of this, any violation of this Schengen system is violation of the so-called unofficial Constitution of the EU. Moreover, there exist the UN Convention on the fight against international organized crime (8) among which belong also the fight against smuggling of people what is now also a case of smuggling illegal immigrants by boats to the EU by smugglers gangs especially from Turkey and Libya. But in spite of these acts of international laws, there are not taken practically any measures against those smugglers although that UN Convention clearly states that in fight against organized international crime it is necessary to confiscate the tools of the smuggling i.e. in this case e.g. boats or trucks and the smugglers have to be put to jali. However, in the EU nothing like that is applied and there are stories about smugglers from Turkey who are able to make even 5-6 voyages from Turkey to the nearest Greek islands and always with the full load of illegal immigrants. Some NGOs are arguing that to be OK as the International humanitarian laws require to extend help to all those suffering or being in danger at seas. But no humanitarian international law requires to bring the saved people to their destination especially in the case if they need so called help immediately after leaving for example the shores of Libya as it is often a case that illegal migrants in such cases by their latest mobile phones call for help and very often Frontex patrol boats are bringing those illegal migrants to the EU territory. And in order to illustrate any such paradox in respect to the own legislation, the EU is still rejecting the applications e.g. of Romania, Bulgaria or Croatia to become the partners of the Schengen system of protection of eternal borders of the EU while all the several millions of illegal migrants are illegally entering to the EU not through them but through Schengen member states especially Greece, Italy and Spain through its Canary islands or their enclaves in Melilla and Ceuta in Northern Africa.

These are just another good examples that in the EU the respect for laws even those of their own system of: "acquis communautaire" is not always the reality and such examples we could give many more like about the Maastricht criteria for Euro or so called CAP – Common Agriculture Policy, etc. but the limit of this paper do not allows us to continue in more such violations of its own EU legislation by not only EU member states but also the EU institutions themselves.

If at to the end of this paper we return back to the statement made by the Vice-President V. Jourova about the problems that the EU NMS from the CEEC would have to become the EU members now, we could only state that the same would have also OMS either to become or to remain member states of the EU.

If we are closing our dispute about the Future of Europe as outlined for the general discussion by the people of the EU then first of all it is needed to demonstrate from all EU institutions their adherence to its own legislation as we have demonstrated that in the previous parts of this paper and especially to its so to say Constitutional duties as being enshrined in its own basic treaties especially those latest ones like Maastricht, Amsterdam and Lisbon Treaties and as an integral part of them also the Protocols on Maastricht criteria for Euro, Schengen for protection of the EU external borders as otherwise there could be a real danger that after Brexit there could be also Italexit, Polexit, Hunexit, etc. As nowadays people have enough information on the real situation not only in their own countries but also in the EU and globally and politicians have to respect it in full as otherwise their various declarations and policy decisions are out of touch with the existing reality. Therefore we welcome this EU initiative to launch the debate on the Future of EU and this our paper is just a small contribution to that debate nothing more or less.

2.5 SOUČASNÉ VÝZVY EVROPSKÉ SPOLEČNOSTI A JEJÍ BUDOUCNOST

Žijeme v době, která je zkouškou lidské zodpovědnosti a osobního přístupu k problémům, jež mají v krajních mezích fatální dopad na lidské životy. V posledních měsících se stala otázka ochrany lidského zdraví prioritní a tento stav může trvat i nadále, protože ani moderní věda nedokáže jednoznačně odpovědět na některé zásadní a podstatné otázky. Tím se staví před současnou společnost, a to na všech kontinentech, výzvy, které jsou natolik zásadní, že musí být řešeny bez odkladu a s nejvyšší prioritou. Je všeobecně známá skutečnost, že člověk se stále učí novým věcem. Je pravda i to, že narušení symbiózy člověka s přírodou má své důsledky a opodstatněné dopady. Nastávající problémy, jsou natolik aktuální, že se staly důležitými pro společnost jako celek, nastala situace, kdy chování a zodpovědnost jednotlivce ovlivňuje zdraví a životy druhých ve společnosti. Evropané jsou v některých ohledech příliš skeptičtí a ovlivněni životním stylem doby a vlastní zkušeností.

Novým situacím se člověk neučí, ale musí v nich jednat a často měnit i svůj zavedený styl, a hlavně přizpůsobovat se aktuální situaci. I když zdánlivě se může jevit situace světové pandemie jako vyřešená, pravda je možná jiná. Před evropskou společností se tak průběžně ukazují stále nové výzvy, mezi něž patří situace po lockdownu, ekonomické ztráty a v tom důsledku i hospodářské problémy, migrace, která bohužel nemá rovněž jasný a definitivní konec, zajisté se jako nový fenomén ukazuje forma vzdělávání na všech stupních škol. Sekundárních problémů je v tomto ohledu celá řada. Rovněž zajímavé jsou teorie, které vytváří povědomí ideje jednotné Evropy a soužití v tomto geografickém celku.

Myšlenka jednotné Evropy, sjednocení evropských států je aktuální už od poloviny 20. století v konkrétní podobě návrhů Jeana Monneta, Winstona Churchilla, či Roberta Schumana. Jedná se o politickou vizi sjednocených států Evropy. V rovině teoretické se myšlenkou jednotného celku evropského prostoru zabýval anglický myslitel A. J. Toynbee, který je známý především jako teoretik civilizací. Ve svém dvanáctisvazkovém díle *Studium dějin* (1934 – 1961) představuje ideu vzniku kultury a civilizace, klasifikaci civilizací a návrh možnosti vzniku univerzálního státu v prostoru Evropy. Základem budoucího rozvoje kultury a civilizace je podle Toynbeeho Západ, západní civilizace, které predikoval význam ve smyslu hegemonu dalšího vývoje společnosti. Toynbee logicky vysvětluje, že dějiny Evropy

jsou tvořeny ne jako celek, který je složený z několika samostatných kultur, ale představuje vzájemnou souvislost mezi oddělenými národními celky. Neexistuje tedy jednotná historie lidstva, ale historie samostatných celků, které mohou spolu souviset. „Proces společenského vývoje a zejména proces vývoje kultury v jednotlivých civilizacích je autorem zkoumán nikoliv jako konkrétní projev obecného ve zvláštním, ale jako paralelní, vzájemně související procesy. Civilizace, tvrdí A. J. Toynbee, jsou analogické podle formy, ale jsou hluboce odlišné podle obsahu“ (Sapík, 2003). Navíc, Toynbee rozlišuje mezi kulturou a civilizací. Kultura jako konkrétní projev daného společenství z pohledu dosažených výsledků v podobě materiální a duchovní kultury.

Civilizace je sloučení lokálních kultur a dosažená úroveň technologické vyspělosti. Toynbee jako historik vysvětluje postupný rozvoj evropské společnosti na základě faktických událostí, které ovlivnily určité lokace a měly vliv na změny ve společnosti od nejstarší doby až do 20. století. Jsou to především hybné síly, které umožňují dějinný vývoj společnosti v různé lokaci a v odlišném časovém období. Už ve 40. letech se u Toynbeeho objevuje myšlenka univerzální kultury, což je důsledek jeho důsledné klasifikace civilizací, kdy od počátečního počtu 21 existujících civilizací dochází k finálnímu počtu pěti civilizací z nichž pouze Západní je předurčena k dalšímu rozvoji, neboť zbývající jsou už v počátečním stavu rozkladu. Víze univerzální kultury je doplněna názorem, že právě univerzálnost je daná od počátku výzvami, na které v životě společnosti jsou dány odpovědi v podobě konkrétních řešení vzniklých situací, na které nemůže být žádná společnost předem připravena a aktivně těmto čelit. Z tohoto základu vzniká i následující idea, která se vztahuje k univerzálnímu státu, která je typická pro pozdější tvůrčí období. Toynbee byl přesvědčen o možnosti vzniku tzv. univerzálního státu, který bude z převážné části tvořit Západní civilizace a doplněna bude i jinými civilizacemi, které se dochovají a budou vystupovat jako aktivní menšina vůči většině. Což je i základní mechanismus výzev a odpovědí, které v každé civilizaci vznikají a mají perspektivu ve vztahu k dějinnému vývoji. Vývoj společnosti je ovlivněn i politicky. To je zásadní příčina vzniku válečných konfliktů, neboť politika je boj o moc. Další příčina vzniku ozbrojených konfliktů je majetek a soupeření ve vztahu k mocenskému rozložení sil na daném území.

V případě univerzálního státu Toynbee doporučuje na rozdíl od dnešní podoby EU jednotnou vládu, která bude tvořena zástupci všech zemí, které se stanou součástí tohoto státu.

Dokonce doporučuje i jednotné náboženství a dominantní kulturu. Ve velké míře se Toynbeeho vize neshledala s realitou a jedná se v jeho podání o utopii, kterou můžeme porovnat s Platonovou teorií ideálního státu, či jiné z pozdějšího období, které jsou zaměřené na společnost a stát. Proč se o tomto autorovi zmiňují? Je to především z toho důvodu, že již v roce 1914 se Toynbee vyjádřil pro jednotu Evropy a své názory prezentoval i jako stálý poradce zpravodajské služby britského ministerstva zahraničních věcí od roku 1915. Od roku 1924 působil jako vědecký pracovník v Královském institutu mezinárodních věcí, kde rovněž prosazoval myšlenky o jednotě Evropy.

Podstatný je fakt, že Toynbee své názory a myšlenky prezentuje na úrovni historické či akademické, nevznáší požadavek na politické a právní řešení jednotné Evropy. Je důležité poznamenat, že Toynbee byl ve své díle ovlivněn německým myslitelem O. Spenglerem, anglickým básníkem R. Browningem. „Převzatá myšlenka výzvy a odezvy z díla anglického básníka Browninga je vůdčím motivem už ve Starém zákoně, a je to právě tento motiv, který dává Starému zákonu jednotu, kterou má. Starý zákon je soubor velkého množství knih, napsaných a doplněných mnoha odlišnými autory v průběhu mnoha století. Všechny, tyto jinak heterogenní knihy, jsou ve všech úspěšných recenzích dominantní stejným tématem. Všichni vidí dějiny jako řadu dějů, ve kterých Bůh představuje změnu vzhledem k nějaké lidské bytosti nebo účasti na aktivitě lidských bytostí.“

„Základní jednotkou srovnávacího zkoumání dějin je civilizace. Oblast historického zkoumání je popsána jako oblast událostí a takových rozměrů (prostorových – geografických – časových), že teprve smysl pojmu celistvosti aplikovatelný na srozumitelnou oblast historického zkoumání dovolí historikovi pochopit smysl a logiku jednotlivých událostí v tomto lokálním členění obsáhnutých. Skupina lidí, která je předmětem studia událostí a nacházejících se v srozumitelné oblasti historického zkoumání, Toynbee nazývá společností (society), a jen tak pro velkou skupinu rezervuje tento termín. Pro označení každé menší skupiny, která nevyplňuje celou srozumitelnou oblast historického zkoumání, Toynbee užívá termín společenství (community).“

Základním problémem v tomto obsahu je srozumitelná oblast historického zkoumání, kterou podle Toynbeeho můžeme rozdělit, a to je zásadní, na oblast archaickou (prehistorickou), kdy lidé nepoužívali písmo a na dobu, ve které se především tradice a

kultura vyznačuje užitím písma. Tuto dobu je možné označit jako civilizovanou a vyznačuje se technickou a technologickou vyspělostí. Takto rozvinutá společnost se dále vyznačuje samostatností a soběstačností po stránce ekonomické, politické, kulturní a vzdělanostní. Nedílnou součástí života každé společnosti je náboženství, které neodmyslitelně patří i do dnešní doby. Z tohoto důvodu Toynbee uvádí, že k univerzálnímu státu patří i univerzální náboženství, konkrétně křesťanství, které bude dominantním náboženským systémem pro budoucí jednotnou Evropu. To vyplývá i z toho, že základem univerzálního státu je Západní civilizace, jako jediná, schopná budoucího rozvoje a dalšího formování společnosti, která má být civilizovanou. Novým fenoménem, o kterém Toynbee nemluví je např. problematika migrace v evropském prostoru, která s sebou přináší projevy tolerance, vzájemného respektování, skryté či otevřené nenávisti, projevy xenofobie, ba dokonce diskriminace. Jedná se o projevy otevřeného konfliktu kultur, o kterém hovoří řada autorů (F. Nietzsche, O. Spengler, S. Huntington, F. Fukuyama atd.).

V dnešní době se uvedený problém může jevit jako jedna z výzev, které stojí před evropskou společností jako celkem. Další možná i vážnější výzvou je současné řešení a dalšího vývoje koronavirové krize nejen u nás, ale i v dalších zemích Evropy i mimo ni. Diskutovaným problémem na všech úrovních, tzn. v rovině politické, akademické a zájmové je určitě globální oteplování, udržitelnost obnovitelných zdrojů a ekonomická stabilita národních států, bezprostředně i v rozsahu EU. Ve většině těchto zásadních otázkách hraje hlavní roli lidský faktor, myslím tím lidská zodpovědnost, osobní přístup k věcem veřejným, a hlavně ohleduplnost jednoho člověka vůči druhému, zvláště v době vládních opatření v boji proti šíření pandemie koronaviru a jiných nemocí. Všechny perspektivy dalšího vývoje, které jsou součástí naší každodennosti se nás bezprostředně dotýkají, a to i v ohledu bezpečnostním, musí zasahovat do podvědomí celé evropské společnosti.

V zrcadle procesů, které provázejí současnou společnost, v podobě výzev, se odhalují i negativní jevy, které vyrůstají ze vztahů mezi jedinci či skupinami ve společnosti. Jedním z takových příkladů jsou projevy extremismu, rasismu a nacionalismu. Není zde řeč o projevech možné ideologie, které patří k projevům současné demokracie v evropském prostoru, je zde myšlenka o tom, že společnost ve 21. století vytvořila nástroj ovládnutí pomocí principů a zásad, které jsou vlastní a přijatelné pro jen určitou část této společnosti a vyznačují se otevřenou agresivitou vůči druhým lidem, často jsou tyto projevy provázené

fyzickým útokem s cílem vnést strach a ovládat druhé i bez politických cílů a ambicí. „Zároveň se slovo extremismus stalo součástí pojmového aparátu několika věd a disciplín. Díky způsobu, kterým vstoupilo do oběhu v českém prostředí, převládá v první řadě pohled politologie. Pokud bychom se pokusili vymezit obsah, který toto slovo v tomto pohledu získalo, museli bychom zdůraznit v první řadě pojetí extremismu jako odmítání demokracie,...“ (Demjančuk, Drotárová, 2005 a). Je zcela jasné, že právě odmítání demokracie je hlavním projevem uvedeného extremismu. Dále, je zcela pravděpodobné, že není vůbec snadné dát jednoznačnou definici tohoto pojmu, i když se budeme zabývat různými pohledy a přístupy k jeho uchopení.

Domnívám se, že existuje celá řada projevů extremismu a tím je snaha po definici více nesnadná. Obecně můžeme rozlišovat pravicový a levicový extremismus, náboženský extremismus, islámský extremismus a snad i další možné případy. To nehraje v tomto textu podstatnou roli, neboť zmiňuji extremismus jako projev, který se vyskytuje v dnešní společnosti a je skrytým nebezpečím (výzvou) pro další vývoj demokracie a celé evropské společnosti. V odborné literatuře je tento fenomén důkladně popsán v knize M. Mareše „Pravicový extremismus a radikalismus v ČR“ (2003). Na druhou stranu, je třeba skutečnost těchto negativních jevů či hrozeb demokracie vnímat jako společenský problém. Jeho projevy jsou ve společnosti a dopady ovlivňují společenskou snášenlivost a vztahy mezi jejími členy. V dnešní době je rovněž důležité vnímat jednání mládeže, která touží i po něčem novém. „Moderní společnost spojuje tradičně mladou generaci s úsilím o radikální změnu světa. Mladí lidé se střetávají se stavem, který je nesnesitelný, s poměry, které přece nemůže citlivý člověk přijmout, odmítají se zařadit a stát se součástí takového nelidského a odcizeného provozu. Toto odmítnutí je vždy rozporuplné, k tomu, abychom něco změnili, musíme nejdříve přijmout daný stav“ (Demjančuk, Drotárová, 2005 b). V každé době se mladá generace snaží dosáhnout něčeho nového a být něčím prospěšná v systému vlastních měřítek a před sebou navzájem. K tomu musí přispívat i výchova nejen v rodinném prostředí, ale i ve škole na všech stupních vzdělávacího systému.

Mluvit s mladými lidmi o jejich problémech, o situaci ve společnosti, dávat jim příklady pro názornou orientaci a možná i jejich vlastní smysl, který mnohdy hledají. V tom se projevuje i praktický význam všech výchov, které jsou ve školách vyučovány a mají plnit roli praktického vyučování a mnohdy i funkci výchovného poradenství. V případě opačného

efektu může bezprostředně dojít k tomu, že mladí lidé jsou právě osloveni různými aktivitami, které nedokáží vyhodnotit jako hrozbu a podlehnou právě něčemu novému, co je možné a v čem se můžou sami realizovat bez vlivu ostatních a tím jakoby vyniknout ve svém okolí, mezi druhými. To může být považované jako další výzva v současné moderní společnosti, kdy výchova a vzdělání pro mladou generaci se musí stát prioritním cílem politiky státu a přizpůsobit tomu i zásadní strategii vzdělávacího systému, který je ovšem v jednotlivých evropských zemí poněkud odlišný.

Pokud se vrátíme k myšlence jednotné Evropy, která bude spojovat společnost i po následující období, je možné vzpomenout anglického myslitele A. N. Whiteheada. Tento autor bývá většinou spojovaný s ideou procesuální filosofie. I když se Whitehead ve svém celoživotním díle zabýval přírodní filosofií, procesuální filosofií, je možné si všimnout i jeho myšlenek, které jsou věnované politickému myšlení a ideám jednotné Evropy, jež byly aktuální právě v první polovině 20. století. Jak říká Whitehead: „Civilizační pokrok není jen stálým směřováním k lepšímu. I když se může vyznačovat tímto znakem, jak ho sledujeme v dostatečně dlouhém časovém rozpětí...“ (Whitehead, 1989). Moderní civilizace se vyznačuje permanentní snahou po zdokonalování technické úrovně zařízení a technologickém pokroku ve společnosti. Velkou ideou novověku byla myšlenka evoluce. „Evoluční myšlenka, spojující do jedné kontinuální posloupnosti všechny bytosti recentní a vymřelé, je nepochybně jednou z nejvelkolepějších, které lidstvo poznalo. Podíváme-li se na evoluci více z jevového hlediska a méně brýlemi neodarwinovské ortodoxie, zaujme nás celá řada jevů, společných nejen evoluci biologické, ale i evolucí kulturní, jak o ní bude řeč později. S ohledem na neobyčejný nárůst kreacionistických tendencí v euroamerické společnosti posledních let jsem se rozhodl zařadit na toto místo zamyšlení nad stvořitelským obrazem původu živého světa, kdyby jej biolog promýšlel sine ira et studio“ (Komárek, 2008). Dnešní doba ukazuje i na ten fakt, že se neobejde bez praktických výsledků vědy, konkrétních závěrů lékařských věd a poznatků z oboru biologie, či jiných přírodních věd. I tato skutečnost může být považována za další výzvu, která je vázána na aplikaci výzkumu a odborné vědecké činnosti, ve vztahu k ochraně obyvatelstva v době mimořádných (krizových) událostí a vládních nařízení.

Civilizační pokrok se nedá zastavit, otázkou je, kam může směřovat a k čemu společnosti přispěje? O problematice lidského pokroku a rovněž civilizačního pokroku se zmiňuje i A. N. Whitehead. Myšlenka pokroku je typická už ve starověku a z tohoto období Whitehead vychází. Antická společnost je typickým příkladem toho, že idea postupného

vývoje a zdokonalování v samotné organizaci řecké společnosti jsou zcela přirozené a je možné považovat tuto periodu za skutečný počátek. Příkladem lidské organizace je řecká polis, která sehrála důležitou roli v tamní společnosti. I když je pravda v tom, že se v dalším vývoji tento celek neuskutečnil. Jeho rozpad je spojený s vpádem Alexandra Makedonského a naposled i pokoření území Římany. Právě řecké dějiny a vývoj státnosti ukazuje na skutečnost, že už v tomto období se projevují společné znaky státu – od území, obyvatelstvo, přes tradice, jazyk a náboženství k dalším prvkům. Řekové stáli, podle Whiteheada, u počátků evropské vědy a navíc některé myšlenky antických autorů nebyly překonány až do 20. století. V tom spočívá původnost a snad i originalita doby, která dala vzniknout mnoha vědním oborům a v současné době se často poukazuje v rámci dějin určitého oboru právě na počátky spojené s řeckým myšlením a klasiky, kteří vytvořili první teoretická díla. Nicméně, jak říká Whitehead, jedinečná je řecká kultura, jako kolébka budoucí evropské kultury a vzdělanosti, a to včetně prvních teoretických poznatků z dějin politického myšlení, které jsou evidentní už i v díle A. J. Toynbeeho.¹ Naše jednání a rovněž chování je devizou etiky. Etika odpovědnosti a solidarita společnosti se promítá v díle H. Jonase: „Není pochyb, že v „lidské civilizaci“ existuje pokrok, že vůbec ve všech oblastech lidských dovedností, jež dokáží vytvořit to, co přesahuje individuální život (je tedy možné to předávat) a stává se obecným vlastnictvím: tedy ve vědě a technice, ve společenském, hospodářském a politickém řádu, v výzvy a životním pohodlí, v uspokojování potřeb, v různosti cílů vytvářených kulturou a druhů požitků, v rozšiřování jejich dostupnosti, ve vládě zákona, ve veřejné úctě k osobní důstojnosti – a přirozeně též v mravech...“ (Jonas, 1997). Etika odpovědnosti se týká každého jednotlivce před sebou samotným a druhými. Etické principy se projevují ve všech sférách občanského a společenského života a jako další z výzev současné moderní společnosti.

V textu příspěvku jsem se zabýval několika stěžejními problémy v podobě myšlenky jednotné Evropy, prostřednictvím uvedených autorů, dále výzev současné evropské společnosti, které vznikly, vznikají v průběhu několika posledních let. Mnohé jsou však před

---

¹ Pozn. Uvedené závěry a problematiku řeší A. J. Toynbee v díle „*Greek historical thought*“ (1924), „*Civilization on Trial*“ (1948), „*Change and Habit. The Challenge of our Time*“ (1966) a např. „*Some problems of Greek history*“ (1969). Otázku společenských výzev a evropské společnosti od prehistorického období až do poloviny 20. století se průběžně věnuje ve svém nejrozsáhlejší díle „*A Study of History*“ (1934-1961, 12 svazků). Zásadní význam má poslední 12 svazek, který je revizí předcházejících spisů a finální klasifikací civilizací.

společností zatím skryté a můžou se v budoucím procesu vývoje objevit. Evropská společnost prošla dlouhým obdobím vlastního vývoje, z rozdělených a v určitou dobu proti sobě stojících národních států vznikl zčásti jednotný celek, který byl založen mj. na myšlence „jednoty v rozmanitosti“ ve významu různých kultur, národností, tradic, jazyků na jednom území a na základě konkrétních podmínek. Sjednocujícím faktorem je demokratická forma zřízení, která rovněž nebyla samozřejmostí, ale některé současné členské státy musely projít dlouhou cestu ke svobodě a demokracii, která se nakonec ukázala jako správná cesta k budoucímu rozvoji evropské společnosti. Současný boj proti koronaviru, migrační krize, hospodářské problémy, distanční systém vzdělávání, hrozby demokracie v podobě extremismu, nacionalismu apod., které můžeme současně vnímat i jako moderní ideologie, krize civilizace a kultury, to vše je momentálně vnímáno jako bezprostřední výzvy současné evropské společnosti. Řešení v podobě odpovědí na dané výzvy existují, ba dokonce jsou v současné době aktuální pro velkou část evropské společnosti. Těžko je možné jednoznačně formulovat budoucí směřování a vývoj evropské společnosti. Je to hned z několika důvodů. První z nich je to, že některé problémy nejde předem vnímat a tím být připraven na jejich řešení. Druhý důvod spočívá v postupném či velmi rychlém vzniku problému a jeho okamžitému nebo dlouhodobému řešení, které musí společnost objevit, ověřit. Posledním důvodem je neznalost – nezkušenost o problému, který se ve společnosti vyskytl a tím jeho nesnadné, ba v daném okamžiku nemožné řešení, které se protáhne na roky. Budoucnost evropské společnosti se vytváří již v dnešní době, důležitá bude hospodářská a politická strategie členských států, možnost dialogu k problémům, které se vytváří v daném prostoru. Pokud má být zachována myšlenka jednotného celku, bude důležité vzájemné respektování stanovených pravidel, dodržování norem a jistá míra tolerance a odpovědnosti při řešení sporných otázek.

2.6 SOCIÁLNÍ VÝDAJE V EVROPSKÉ STÁTNÍ SPRÁVĚ

Sociální a přerozdělovací státní výdaje jsou v některých oblastech Evropy velmi vysoké, jedenáct evropských zemí věnovalo v roce 2014 čtvrtinu až třetinu hrubého domácího produktu na sociální péči a centrální vlády těchto zemí spolky 44,1-57,0 % hrubého domácího produktu, přičemž medián zde činil 50,9 %. Jelikož rozsah státní správy má negativní dopad na hospodářský růst, je otázkou, zda by tento podíl mohl ještě nějak výrazněji růst. Výdaje na sociální péči vyjádřené jako podíl národního důchodu se držely na celkem stabilní úrovni od první poloviny devadesátých let 20. století do let 2005-2010 v Evropské unii, v USA i v zemích OECD, což by nasvědčovalo tomu, že dosáhly maximální hodnoty. V roce 2009 opět stouply jako korelát stagnujícího hospodářského výkonu a v reakci na růst poptávky vyvolaný globální finanční krizí, ale od té doby už se drží na této nově zvýšené hladině.

Materiál a metody

Otázka, jak účinně tyto systémy sociální péče s vysokým rovnovážným stavem odolají dvěma silicím demografickým tlakům, zůstává zatím nezodpovězena. Prvním z nich je stárnutí evropské populace. Míra plodnosti se už dlouho drží pod hranicí generační obnovy a setrvává tam i v dohledné budoucnosti. Mediánový věk evropského obyvatelstva má do roku 2050 vzrůst z devětatřiceti na devětačtyřicet let, zatímco počet osob v produktivním věku už dosáhl maxima a mohl by do té doby klesnout zhruba o 20 %. Index starobní závislosti, tj. poměr osob starších čtyřiašedesáti let, vůči osobám ve věku patnácti až čtyřiašedesáti let, vzroste do roku 2050 nebo 2060 z 0,28 na 0,5 či ještě výš a podíl osob starších devětasedmdesáti let vyletí ze 4,1 % v roce 2005 na 11,4 % v roce 2050. Úměrně tomu vzroste i poptávka po starobních důchodech, zdravotní péči a dlouhodobé péči, a to až o 4,5 % HDP. Tuto zásadní restrukturalizaci věkového rozložení bude doprovázet nižší tempo hospodářského růstu než v předchozích desetiletích, jehož průměrnou hodnotu odhadují různé zdroje na 1,2 % v letech 2031-2050 nebo 1,4-1,5 % ročně v letech 2020-2060, a v zakládajících členských zemích Evropské unie dokonce ještě mnohem méně (European Commission 2007-2015).

Mírnější tempo stárnutí v uplynulých desetiletích nemělo výraznější dopad na nerovnost, což se však nejspíš brzo změní. Klesající poměr důchodců vůči pracujícím by v principu mohl zvýšit nerovnost stejně jako souběžný růst podílu domácností zahrnujících

jednu dospělou osobu. Soukromé důchodové systémy, které budou nejspíš získávat na významu, obecně udržují nebo zvyšují nerovnost. Jedna studie předpovídá, že nerovnost v Německu do roku 2060 výrazně vzroste právě v důsledku stárnutí. V Japonsku, kde osoby narozené v zahraničí tvoří mnohem menší část obyvatelstva než v Evropské unii nebo ve Spojených státech a index starobní závislosti už dosáhl hodnoty 0,4, je stoupající příjmová nerovnost vysvětlována převážně stárnutím populace. Je to šokující zjištění, když vezmeme v úvahu, že krajně restriktivní přistěhovalecká politika Japonska dosud pomáhala udržovat celkem rovnostářské rozdělení příjmů před zdaněním a transfery stejně jako v Jižní Koreji a na Tchaj-wanu (Lindert, 2004).

Všechny tyto prognózy předpokládají značný objem pokračujícího přistěhovalectví, jelikož bez tohoto demografického přínosu by evropský index starobní závislosti mohl vzrůst do roku 2050 až na 0,6. Příchod mnoha milionů přistěhovalců by tudíž jen zmírnil dlouhodobý dopad pokračujícího stárnutí. Přistěhovalectví by zároveň mohlo podrobit přerozdělovací politiku dosud nevídané zkoušce. Význačný demograf David Coleman ve své průkopnické studii toho, co sám označuje za „třetí demografický zlom“, odhaduje, že i při umírněné předpokládané míře přistěhovalectví a plodnosti přistěhovalců vzroste podíl osob cizího původu (pojem definovaný v každé zemi jinak) v populaci šesti ze sedmi jím zkoumaných zemí, tzn. Anglie, Walesu, Německa, Nizozemska, Norska, Rakouska a Švédská, na čtvrtinu až třetinu do roku 2050. V uvedených zemích přitom žije zhruba polovina obyvatelstva západní Evropy a podobné změny čekají i mnoho dalších států. Výskyt osob spadajících do této kategorie bude navíc mnohem výraznější mezi dětmi ve školách a mladými pracujícími, kde bude v některých případech činit až polovinu celkového počtu obyvatel daného státu. Odhaduje se, že přistěhovalci z nezápadních zemí budou tvořit až šestinu obyvatel Německa a Nizozemska. Jelikož nás žádný přesvědčivý důvod nenutí předpokládat, že tyto trendy začnou v polovině století slábnout, můžou se z Nizozemska a Švédska do roku 2100 stát země, v nichž budou osoby cizího původu tvořit většinu populace (Coleman, 2006).

Demografická obnova v takovém rozsahu by v dějinách této části světa neměla obdoby od vzniku zemědělství a navíc by mohla mít nepředvídatelný dopad na nerovnost. Z ekonomického hlediska leccos závisí na úspěšné integraci přistěhovalců. Jejich dosažené vzdělání je a nadále zůstane mnohem nižší než u evropských státních příslušníků a míra

zaměstnanosti je v mnoha zemích nízká, zejména co se žen týče. Přetrvávání či zhoršování těchto problémů může mít nerovnostní dopad na dané společnosti. Rozrůstání komunit prvogeneračních přistěhovalců a osob z rodin, které ještě nedávno byly cizího původu, může navíc ovlivnit postoje a politiku týkající se sociálního zabezpečení a výdajů k přerozdělování. Alberto Alesina a Edward Glaeser tvrdí, že sociální politika souvisí s národnostní homogenitou, což by mohlo vysvětlit, proč v USA vznikl slabší sociální stát než v evropských zemích. Oba autoři předpovídají, že rostoucí míra přistěhovalců oslabí štedrost evropských sociálních států, přičemž protiimigrantské postoje budou využívány ke zmírnění přerozdělovací politiky a „v konečném důsledku posunou úroveň přerozdělování v Evropě blíž k americkým hodnotám“. Faktický vývoj tuto předpověď přinejmenším zatím nepotvrdil. Nedávný obsáhlý přehled nezjistil nic, co by potvrzovalo představu, že přistěhovalectví oslabuje podporu sociální politiky v řadách široké veřejnosti (Alesina a Glaeser, 2004).

Konkrétnější poznatky však ukazují, že obavy jsou na místě. Vyšší různorodost a vyšší míra přistěhovalectví jsou ve skutečnosti spojené s méně štedrou sociální politikou i s vyšší mírou chudoby a nerovnosti. V evropských členských zemích OECD je sice národnostní rozmanitost nepřímou úměrná objemu státních výdajů na sociální péči jen slabě, ale má silnější negativní dopad na postoje, než jaký se pojí s mírou nezaměstnanosti. Zámožní Evropané, na které doléhá velká část finanční zátěže, vyjadřují slabší podporu přerozdělování, pokud mnozí z hůře placených členů dané společnosti patří k národnostním menšinám. Přerozdělovací preference v kontextu zdanění podle britských výzkumů slábnou, pokud jsou chudí vinou národnostní rozmanitosti vnímáni jako jiní. Zásadní roli zde hrají zdroje a dimenze různorodosti. Přistěhovalectví a náboženská odlišnost mají výraznější negativní dopad na poskytování sociální péče než přítomnost národnostních a rasových menšin. První dva z těchto faktorů už se staly určujícími rysy evropské zkušenosti, přičemž pravděpodobnost přetrvávajících migračních tlaků z oblasti Středního východu a Afriky je zárukou jejich trvalého a patrně silícího významu. Zde je důležité mít na paměti, že evropský „třetí demografický zlom“, který vlivem přistěhovalectví a poklesu porodnosti pod hranici generační obnovy od základů změní složení národních populací, je stále ještě v počátečních fázích. V průběhu následující generace může změnit zavedené vzorce přerozdělování a nerovnosti v ohledech, které nejsme schopni předvídat. Vzhledem k vysoké nákladnosti stávajících systémů a nerovnostním tlakům vyvolaným stárnutím, přistěhovalectvím a silící

různorodostí je pravděpodobnější, že tyto změny budou nerovnost spíše zvyšovat než omezovat.

Ne každý demografický faktor má stejnou pravděpodobnost, že bude mít výraznější dopad na další vývoj nerovnosti. Ani mezigenerační mobilita ve smyslu příjmu zřejmě neslábne, i když k formulování nezvratných závěrů bude nutná dlouhodobější perspektiva. Sílicí rezidenční segregace podle příjmu, která je v Evropě na vzestupu, by naopak mohla mít výraznější dlouhodobý dopad na nerovnost. Pokud socioekonomický výkon jednotlivce nepřímo ovlivňují příjmy sousedů a prostorová koncentrace konkrétních příjmových skupin vychyluje rovnováhu veřejných statků financovaných z místního rozpočtu, lze očekávat, že sílicí hospodářské rozdíly ve fyzickém rozložení populace budou v následujících generacích udržovat, či dokonce zvyšovat nerovnost.

SEZNAM INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

1. ACT NO. 17/1992 ON THE ENVIRONMENT.
2. AIVAZIDOU, E., CUNICO, G., MOLLONA, E., (2020). Beyond the EU Structural Funds' Absorption Rate: How Do Regions Really Perform? *Economies*, vol. 3, no. 3, pp. 25-49. ISSN 2227-7099. DOI 10.3390/economies8030055.
3. ALELUIA, J., FERRÃO, P., (2016). Characterization of urban waste management practices in developing Asian countries: A new analytical framework based on waste characteristics and urban dimension. *Waste Management*, vol. 58, pp. 415-429. ISSN 0956-053X. DOI 10.1016/j.wasman.2016.05.008.
4. ALESINA, A., GLAESER, E. L., (2004). *Fighting Poverty in the US and Europe: A World of Difference*, Oxford University Press, New York.
5. ALEXY, J. (2006). Progresívne smery manažmentu vo virtuálnom prostredí, *Research papers*, vol. II, no. 02, pp.10.
6. AMANATIDIS, G., (2020). *Combating climate change. Fact Sheets on the European Union - 2020* [online]. [cit. 2020-10-05]. Available at WWW: <http://www.Fact Sheets on the European Union>.
7. ANDREESSEN, M., (2014). *Turn Detroit in Drone Valley. Politico*, 15. jún 2014. In: ROSS, A. *Obory budúcnosti*. 1. vydanie. Praha: Argo, 2019, 330 s. ISBN 978-80-257-2881-9, s. 216, 225.
8. Anholt Ipsos Nation Brands Index (NBI). [online]. [cit. 2020-06-28]. Dostupné z WWW: https://www.ipsos.com/sites/default/files/20-03-60_anholt-ipsos_place-branding.pdf
9. ANTIMONOPOLY OFFICE OF THE SR, (2020). *Report on state aid in Slovakia 2019* [online]. 21.5.2020 [cit. 2020-12-12]. Available at WWW: <https://www.slovlex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2020/130>.
10. BABOŠ, P., RYBÁŘ, M., VILÁGI, A., (2015). Sú televízne politické debaty zbytočné? Experiment pred voľbami do Európskeho parlamentu. *Politics in Central Europe. The Journal of the Central European Political Science Association*, vol. 11, no. 15, pp. 91-112. ISSN 1801-3422.
11. BARDOVIČ, J., (2015). Bariéry politickej participácie – volebný cenzus a jeho historický kontext v slovenských podmienkach. In: EŠTOK, G. a kol. (eds.) *Občianstvo a*

- občianska spoločnosť Stav – Kontexty – Perspektívy*. Košice: UPJŠ, 2015, s. 66-81. ISBN 978-80-8152-417-2.
12. BARTL, A., (2011). Barriers towards achieving a zero waste society. *Waste Management*, vol. 31, no. 12, pp. 2369-2370. ISSN 0956-053X. DOI 10.1016/j.wasman.2011.09.013.
  13. BAYLIS, J., SMITH, S., OWENS, P., (2019). *The globalization of world politics: an introduction to international relations*. Seventh edition. New York: Oxford University Press, 610 s. ISBN 978-0198825548.
  14. BELAJOVÁ, A., BALÁŽOVÁ, E., (2004). *Ekonomika a manažment územných samospráv*. SPU Nitra. 180 s. ISBN 80-8069-458-3.
  15. BILČÍK, A., BALÁŽOVÁ, J., (2021). *Na ceste ku kvalite a inklúzii v strednej škole*. Týn nad Vltavou: Nová Forma, s.r.o. 156 s. ISBN 978-80-7612-323-6.
  16. BLANCO, M. et al., (2021). Analysis of the Territorial Efficiency of European Funds as an Instrument to Reduce Labor Gender Differences. *Economies*, vol. 9, no. 1, pp. 1-15. ISSN 2227-7099. DOI 10.3390/economies9010009.
  17. BLAUBERGER, M., HÜLLEN, V., (2021). Conditionality of EU funds: an instrument to enforce EU fundamental values? *Journal of European Integration*, vol. 43, no. 1, pp. 1-16. ISSN 1477-2280. DOI 10.1080/07036337.2019.1708337.
  18. BOOTH, T., AINSCOW, M., (2019). *Index inklúzie*. Preklad. Lucia Žitňanská. 1. vydanie. Nadácia pre deti Slovenska. ISBN 978-80-89403-19-6.
  19. CASTILLO-GIMÉNEZ, J., MONTAÑÉS, A., PICAZO-TADEO. A. J., (2019a). Performance and convergence in municipal waste treatment in the European Union. *Waste Management*, vol. 85, pp. 222-231. ISSN 0956-053X.
  20. CASTILLO-GIMÉNEZ, J., MONTAÑÉS, A., PICAZO-TADEO. A. J., (2019b). Performance in the treatment of municipal waste: Are European Union member states so different? *Science of the Total Environment*, no. 687, pp. 1305-1314. ISSN 00489697. DOI 10.1016/j.scitotenv.2019.06.016.
  21. CEWEP, (2015). Municipal waste treatment in 2013 EU 28 + Switzerland, Norway and Iceland [online]. Bruxelles: Confederation of European Waste-to-Energy Plants, 2015, [cit. 2021-07-15]. Dostupné z WWW: <https://www.cewep.eu/wp-content/uploads/2017/07/Clean-slide-graph-3-treatments.pdf>
  22. CEWEP, (2021). *Lasted Eurostat Figures: Municipal Waste Treatment 2019* [online]. Bruxelles: Confederation of European Waste-to-Energy Plants, 2021, 12.03.2021 [cit.

- 2021-07-09]. Dostupné z WWW: <https://www.cewep.eu/wp-content/uploads/2021/03/Municipal Waste Treatment2019.pdf>
23. CÍSAŘ, O., (2003). Vzniká globální občanská společnost? Nestátní aktéři ve světové politice. *Mezinárodní vztahy*, Praha, vol. 4, pp. 7.
  24. COLE, M. A., (2007). Corruption, income and the environment: an empirical analysis. [online]. *Ecological Economics*, vol. 62 (3–4). 637-647 s. [cit. 2021/06/19]. Dostupné z WWW: <doi:10.1016/j.ecolecon.2006.08.003>
  25. COLEMAN, D., (2006). „Immigration and Ethnic Change in Low-Fertility Countries: A Third Demographic Transition”, *Population and Development Review*, 32, s. 401-446.
  26. CÔME, T., GURA, R. et al., (2018). University governance in Europe: managerial convergences or political harmonization? *Journal of Intercultural Management*. - Łódź: Społeczna Akademia Nauk, 2018. ISSN 2543-831X. - Vol. 10, no. 3 (2018), pp. 61-81.
  27. CROWSON, H. M., THOMA, S. J., HESTEVOLD, N., (2010). Is Political Conservatism Synonymous With Authoritarianism? *The Journal of Social Psychology*, vol. 145, no.5, pp. 571-592. ISSN 1940-1183. DOI: <http://dx.doi.org/10.3200/SOCP.145.5.571-592>
  - ČSÚ, (2019). Produkce odpadů v České republice 2019 [online]. Praha: Český statistický úřad, [cit. 2021-06-22]. Dostupné z WWW: https://www.czso.cz/documents/10180/91917748/32018119_0208.pdf/f6f9b5ef-1471-4880-a1d9-76157bccc6d3?version=1.1
  28. ČSÚ, (2021). *Produkce, využití a odstranění odpadů/Generation, Recovery and Disposal Waste*. Praha: Český statistický úřad. ISBN 978-80-250-3079-0.
  29. DEA – Development Education Association, 2019. In: Globálne vzdelávanie. [online] (Človek v ohrození, PDCS a CEEV Živica, Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici) [cit. 22. 6. 2021]. Dostupné na <https://globalnevzdelavanie.sk/co-je-gv/>
  30. DE FEO, G., POLITO, A., (2015). Using economic benefits for recycling in a separate collection Centre managed as a ‘reverse supermarket’: a sociological survey. *Waste Management*, vol. 38, pp. 12–21. ISSN 0956-053X. DOI 10.1016/j.wasman.2015.01.029.
  31. DEMJANČUK, N., DROTÁROVÁ, L., (2005 a). *Vzdělání a extremismus*. Praha: Epoque, s. 12, ISBN 80-86328-83-X.
  32. DEMJANČUK, N., DROTÁROVÁ, L., (2005 b). *Vzdělání a extremismus*. Praha: Epoque, s. 22, ISBN 80-86328-83-X.
  33. DOMORENOK, E., GRAZIANO, P., POLVERARI, L., (2021). Policy integration, policy design and administrative capacities. Evidence from EU cohesion policy. *Policy*

- and Society*, vol. 40, no. 1, pp. 20-41. ISSN 1449-4035. DOI 10.1080/14494035.2021.1930697.
34. DOS MUCHANGOS, L. S., TOKAI, A., HANASHIMA, A., (2015). Analyzing the structure of barriers to municipal solid waste management policy planning in Maputo city, Mozambique. *Environmental Development*, vol. 16, pp. 76-89. ISSN 2211-4645. DOI 10.1016/j.envdev.2015.07.002.
  35. DUSEK, J., SKOREPA, L., (2007). Development of the Region in Terms of Cities, Municipalities and their Citizens. In: KADAVOVA, M. (ed.) *Hradecke Ekonomicke Dny 2007: ekonomicky rust a rozvoj regionu*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2007, pp. 126-131. ISBN 978-80-7041-812-3.
  36. DUŠEK, J., (2019). SMART City/Region – Developing and Limiting Factors in the South Bohemian Region. In: *Proceedings of the 13th International Scientific Conference INPROFORUM*. České Budějovice: University of South Bohemia in České Budějovice – Faculty of Economics, s. 294-300. ISBN 978-80-7394-776-7. Online ISSN 2336-6788.
  37. DUŠEK, J., (2020). Smart City/Region – rozvojové a limitující faktory v Jihočeském kraji. In: Cudlínová, E. (ed.). *Rozvoj Jihočeského kraje – potenciál pro aplikaci iniciativy Evropské komise Smart Region*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích – Ekonomická fakulta, s. 36-46. ISBN 978-80-7394-799-6.
  38. EC – Európska komisia, 2020. Európsky vzdelávací priestor. Dostupné na: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_sk
  39. ENERGIE-PORTAL, (2020). *Environmentálne dane* [online]. 2020 [cit. 2020-12-12]. Available at WWW: <https://www.energie-portal.sk/Dokument/stat-u-nas-vybera-cez-environmentalne-dane-viac-ako-je-priemer-eu-105826.aspx>.
  40. EŠTOK, G., (2015). Volebný cenzus vo voľbách do Európskeho parlamentu a jeho vplyv na demokratický deficit EÚ. In: EŠTOK, G. a kol. (eds.) *Občianstvo a občianska spoločnosť Stav – Kontexty – Perspektívy*. Košice: UPJŠ, 2015, s. 82-95. ISBN 978-80-8152-417-2.
  41. EU (1992) Treaty on European Union (TEU), Maastricht Treaty at <https://www.europarl.europa.eu/.../the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>
  42. EU (1993) Copenhagen Criteria established by the European Council in Copenhagen in June 1993, at

43. EU (2000) Treaty of Nice at <https://www.europarl.europa.eu/.../the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-nice>
44. EU (2007), The Treaty on European Union, Lisbon Treaty at https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.5.pdf · PDF file
45. EU (2007) The Treaty on European Union, Amsterdam Treaty at https://europa.eu/.../body/treaty_of_amsterdam_en.pdf · PDF file
46. EUROPEAN COMMISSION, (2007). *Europe's Demographic Future: Facts and Figures on Challenges and Opportunities*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
47. EUROPEAN COMMISSION. „Demography and Inequality: How Europe's Changing Population Will Impact on Income Inequality”. file:///C:/Users/les_b/Downloads/policy%20briefdemography_and_inequality_post_copy_edit.pdf
48. EUROPEAN COMMISSION, (2012). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *A Blueprint to Safeguard Europe's Water Resources*. COM 2012/0673.
49. EUROPEAN COMMISSION, (2015). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *Closing the loop - An EU action plan for the Circular Economy*. COM 2015/0614 [online]. Brussels, 2.12.2015 [cit. 2020-10-04]. Available at WWW: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0614>.
50. EUROPEAN COMMISSION, (2015). *The 2015 Aging Report: Economic and Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2013-2060)*, Publication Office of the European Union, Luxembourg.
51. EUROPEAN COMMISSION, (2019a). *List of infringements* [online]. 1.2.2019 [cit. 2020-09-04]. Available at WWW: https://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/index.cfm?lang_code=EN&typeOfSearch=false&active_only=0&noncom=0&r_dossier=&decision_date_from=&decision_date_to=&EM=SK&title=&submit=Search
52. EUROPEAN COMMISSION, (2019b). Vec SA.48190. *Schéma podpory na nákup elektrických autobusov určených na mestskú hromadnú dopravu* [online].15.7.2019. [cit.

- 2021-01-13]. Available at WWW: http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=3_SA_48190.
53. EUROPEAN COMMISSION, (2019c). om/2019/640 final. 11.12.2019.
  54. EUROPEAN COMMISSION, (2020). *Total allocations of Cohesion Policy 2014-2020: Breakdown by Member States* [online]. Brusel: European Commission, 15.10. 2020 [cit. 2021-07-06]. Available from WWW: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/2014-2020/Untitled-Visualization-Based-on-ESIF-2014-2020-FIN/n6pb-g38m?referrer=embed>
  55. EUROPEAN COMMISSION, (2021). *European Structural & Investment Funds* [online]. Brusel: European Commission, 01.04. 2021 [cit. 2021-07-06]. Available from WWW: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries>
  56. EUROPEAN INVESTMENT BANK, (2016). Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. *Protocol (No 5) on the statute of the European Investment Bank*. OJ C 202, 7.6.2016. pp. 251–264.
  57. EUROPEAN INVESTMENT BANK, (2019). *The EIB will end financing for fossil fuel energy projects from the end of 2021* [online]. 14.11.2019 [cit. 2021-01-13]. Available at WWW: <https://www.eib.org/en/press/all/2019-313-eu-bank-launches-ambitious-new-climate-strategy-and-energy-lending-policy>
  58. EUROPEAN PARLIAMENT, (2018). *Society Waste management in the EU: infographic with facts and figures* [online]. 6.4.2018 [cit. 2021-01-13]. Available at WWW: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20180328STO00751/eu-waste-management-infographic-with-facts-and-figures>
  59. EUROPEAN UNION, (2012). *Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union*. OJ C 326. 26.10.2012.
  60. EUROPEAN UNION, (2019). Directive (EU) 2019/1161 of the European Parliament and of the Council of 20 June amending Directive 2009/33 EC on the promotion of clean and energy-efficient road transport vehicles. OJ L 188, 12.7.2019, pp. 116-130.
  61. EUROPEAN UNION, (2020). Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment and amending Regulation (EU) 2019/2088 (Text with EEA relevance). OJ L 198. 22.6.2020.
  62. EUROPEAN UNION LAW, (2018). *Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2018/850 ze dne 30. května 2018, kterou se mění směrnice 1999/31/ES o skládkách odpadů* [online]. Bruxelles: EUR: Lex Access to European Union law, 2018, 14.06.2018

- [cit. 2021-07-20]. Dostupné z WWW: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32018L0850>
63. EUROSTAT, (2018). *Štatistika odpadov* [online]. 16.9.2018 [cit. 2021-01-13]. Available at WWW: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?Title=Waste_statistics/sk
64. EUROSTAT, (2020). *Gross domestic product (GDP) per inhabitant, in purchasing power standard (PPS)* [online]. Luxembourg: European Statistical Office, 15.10. 2020 [cit. 2021-07-06]. Available from WWW: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/cohesion-policy-indicators/statistics-illustrated>
65. EUROSTAT, (2021). *Cohesion policy indicators* [online]. Luxembourg: European Statistical Office, 01.04. 2021 [cit. 2021-07-06]. Available from WWW: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/cohesion-policy-indicators/cohesion-indicators>
66. EUROSTAT, (2021). *Municipal waste statistics* [online]. Bruxelles: Eurostat Statistic Explained, 2021, 03.06.2021 [cit. 2021-07-21]. Dostupné z WWW: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Municipal_waste_statistics_20210603.xlsx
67. EURÓPSKA KOMISIA, (2018). *Naša planéta, naša budúcnosť*. [online]. [cit. 2021/06/19]. Dostupné z WWW: https://ec.europa.eu/clima/sites/youth/about_sk
68. EURÓPSKA KOMISIA, (2019). *Special Eurobarometer 490. Climate Change*. [online]. Apríl, 2019. [cit. 2021/06/20]. Dostupné z WWW: https://ec.europa.eu/clima/sites/default/files/support/docs/sk_climate_2019_en.pdf
69. Európska zelená dohoda, 2019. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_sk. EC - EUROPEAN COMMISSION (2019). The European Green Deal Brussels, communication from the commission. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>
70. EwoBox – portál environmentálnej výchovy, 2019. SAŽP. Dostupné na: <https://www.ewobox.sk/>
71. FEKA, A., (2019). *Etické, ekologické, lukratívne: čo je udržateľná investícia?* [online]. 2019. [cit. 2020-12-12]. Available at WWW: <https://www.erste-am.sk/sk/amslsp/centrum-informacii/blog/2019/1/28/eticke-ekologicke-lukrativne>.

72. FERGUS, A. H. T., ROWNEY, J. I. A., (2005). Sustainable Development: Lost Meaning and Opportunity? *J Bus Ethics* 60, 17–27 (2005). [online] August 2005 [cit. 2020-10-24]. Available at WWW: <https://doi.org/10.1007/s10551-005-2927-9>.
73. FIALA, P., (2004). Evropští voliči a volby do Evropského parlamentu. *Revue Politika*, vol. II., no.5, s. 1-2.
74. FÍLA, M., JURÁŇOVÁ, K., (2015). Human capital management: Evaluation of selected unemployment aspects. *Economic Annals-XXI*, vol. 3-4, no.1, pp. 105-108. ISSN 1728-6220.
75. FINN, K. H., (2003). *The Case for Cultural Diplomacy: Engaging Foreign Audiences*. [online]. Foreign Affairs, Vol. 82, No. 6 (Nov. - Dec., 2003), Council on Foreign Relations, pp. 15-20. [cit. 2020-06-29]. Dostupné z WWW: <https://pdfs.semanticscholar.org/4ac3/fce8335237b946c70a2c9533ad3405d5df1c.pdf>
76. FREY, P. (2011). *Marketingová komunikace: nové trendy 3.0.*, Praha: Management Press, pp. 63.
77. GARRARD, G., GOODBODY, A., HANDLEY, G., (2019). *Climate change scepticism: a transnational ecocritical analysis*. New York: Bloomsbury Academi, 287 s. ISBN 9781350057029.
78. GHARFALKAR, M., COURT, R., CAMPBELL, C., ALI, Z., HILLIER, G., (2015). Analysis of waste hierarchy in the European waste directive 2008/98/EC. *Waste Management*, vol. 39, pp. 305-313. ISSN 0956-053X. DOI 10.1016/j.wasman.2015.02.007.
79. Glossary of Environment Statistics [online]. United Nations, 1997, Studies in Methods, Series F, No. 67. New York: UN. Department for Economic and Social Information and Policy Analysis. Statistics Division. [cit. 2020-06-28]. Dostupné z WWW: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_67e.pdf
80. GOVERNMENT OF THE SLOVAK REPUBLIC, (2020a). *Návrh na poskytnutie investičnej pomoci pre spoločnosť VOLKSWAGEN SLOVAKIA, a.s., IČO: 35 757 442, na realizáciu investičného zámeru v lokalite Martin, okres Martin* [online]. 19.2.2020 [cit. 2020-10-24]. Available at WWW: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2020-43>.
81. GOVERNMENT OF THE SLOVAK REPUBLIK, (2020b). Draft of law: LP/2020/508. *Act on the Support of Ecological Road Transport Vehicles and on Amendments to*

- Certain Acts. 17.12.2020 [cit. 2020-12-17]. Available at WWW: <https://slovlex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2020/508>.
82. HELIGMAN, R., et al., (2019). The representation contract and its use in the sale of medicines. In: *34th International Business Information Management Association (IBIMA) Conference*. Madrid: IBIMA, pp. 3838-3848. ISBN 978-0-9998551-3-3.
  83. HENDERSON, H., (1996). *The Politics of the Solar Age. Alternative to economics Building a Win-Win World. Life Beyond Global Economic Warfare*. San Francisco: Berrett-Koehler. ISBN 1-881052-90-7.
  84. HENDL, J., (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.
  85. HORVÁTH, P. (2004). Voľby a volebné systémy. *Slovenská politologická revue*, vol. 4, no.4, s. 1-13. ISSN 1335-9096.
  86. CHARASZ, P., VOGLER JP., (2021). Does EU funding improve local state capacity? Evidence from Polish municipalities. *European Union Politics*, vol. 22, no. 2, pp. 1-26. ISSN 1465-1165. DOI10.1177/14651165211005847.
  87. CHARVÁT, J., OUTLÝ, J., (2014). Pravidla voleb do Evropského parlamentu 2014: poměrné zastoupení v dvaceti osmi specifických národních variacích. In: *Politics in Central Europe. The Journal of the Central European Political Science Association*, vol. 11, no. 15, pp. 13-38. ISSN 1801-3422.
  88. IEP - Inštitút environmentálnej politiky, 2021. Čo vás v tej škole učia. Analýza stavu formálneho environmentálneho vzdelávania na Slovensku. Diskusná štúdia.
  89. INCALTARAU, C., PASCARIU, GC., SURUBARU, NC., (2019). Evaluating the determinants of EU funds absorption across old and new member states – The role of administrative capacity and political governance. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, vol. 58, no. 4, pp. 941-961. ISSN 1468-5965. DOI: 10.1111/jcms.12995.
  90. ISAAACSON, W. (2011). *Steve Jobs*. Simon and Schuster, 568 p. ISBN 978-0-349-14043-8.
  91. JAMIESON, D., (2014). *Reason in a Dark Time: Why the Struggle Against Climate Change Failed – and What It Means for Our Future*. New York: Oxford University Press, 266 s. ISBN 978 0199337668.
  92. JONAS, H., (1997). *Princip odpovědnosti*. Praha: Oikoymenh, s. 238, ISBN 80-86005-06-2.

93. JOUROVA, V., (2021), Accession to the EU by the new candidate countries (in Slovak), SME Daily 2021.
94. KAMINKER, CH., STEWART, F., (2012). Defining and measuring green investments. In: *Working Paper on Finance, Insurance and Privat Pensions*. OECD, 2012. No 24.
95. KARVAI, A., PLENTA, P., (2010). Electoral Behavior in the European Parliamentary Elections is the Concept of Second Order Elections Valid in the New Member States of EU? *European Electoral Studies*, vol. 5, no. 1, pp. 130-147.
96. KAZA, S., YAO, L., BHADA-TATA, P., VAN WOERDEN, P., (2018). *What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050*. Washington: International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank. Urban Development Series. 272 s. ISBN 978-1-4648-1347-4.
97. KEEFER, P., (2007). Clientelism, credibility, and the policy choices of young democracies. [online]. *American Journal of Political Science*, vol. 51, no 4, s. 804-821. [cit. 2021/06/19]. Dostupné z WWW: <https://www.doi.org/10.1111/j.1540-5907.2007.00282.x>.
98. KOMÁREK, S., (2008). *Příroda a kultura*. Praha: Academia, s. 188, ISBN 978-80-200-1582-2.
99. KRAJŇÁKOVÁ, E., (2020). Environmentálna výchova žiakov a mládeže vo Švédsku a Fínsku. In: *Didaktika 2/2020*, s. 21-25. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o. ISSN 1338-2845.
100. LAKY, Z. (2019). *Water protection and management* [online]. 2019. [cit. 2021-01-06]. Available at WWW: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/74/ochrana-vody-a-vodne-hospodarstvo>.
101. LANGLEY, P. (2000). Confronting Globalization: *International Political Economy and Its Critics*. *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 29, No. 2, pp. 461–469.
102. LEVICKY, M., et al., (2019). Convergence Tendencies in the Conditions of Regions of the Slovak Republic. In: KLÍMOVÁ, V., ŽÍTEK, V. (eds.). *Sborník z XXII. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách*. Brno: Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity, s. 20-27. ISBN 978-80-210-9268-6. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9268-2019-2.
103. LINDERT, P. H., (2004). *Growing Public: Social Spending and Economic Growth since the Eighteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

104. LOVELOCK, J., (2009). *The Vanishing Face of Gaia: A Final Warning*. New York, NY: Basic Books, 289 s. ISBN 978-0-465-01549-8.
105. MA, J., HIPEL, K. W., (2016). Exploring social dimensions of municipal solid waste management around the globe - A systematic literature review. *Waste Management*, vol. 56, pp. 3-12. ISSN 0956-053X. DOI 10.1016/j.wasman.2016.06.041.
106. MACHÁČEK, L., (2009). Prvovoliči a voľby do Európskeho Parlamentu. *Slovenská politologická revue*, vol. IX, no.3, s. 73-103. ISSN 1335-9096.
107. McClory, J., (2011). *The New Persuaders II. A 2011 Global Ranking of Soft Power*. [online]. Institute for Government. [pdf] [cit. 2020-06-30]. Dostupné z WWW: https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20New%20PersuadersII_0.pdf
108. MEYROWITZ J. (2006). *No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior*, Karolinum, pp. 344.
109. MESEŽNIKOV, G., GYARFÁŠOVÁ, O., KOLLÁR, M., (eds.). (2009). *Slovensko volí. Európske a prezidentské voľby 2009*. Bratislava: IVO, 206 s.
110. MH SR, (2019). *Integrovaný národný energetický a klimatický plán na roky 2021-2030*. [online]. Bratislava, október 2019. [cit. 2021/06/20]. Dostupné z WWW: <https://www.mhsr.sk/uploads/files/zsrwR58V.pdf>
111. MIHÁLIK, J., HORVÁTH, P., ŠVIKRUHA, M., (2019). Give me liberty or give me money: The fiscal decentralization and autonomy of regional governance in Slovakia. *European Journal of Government and Economics*, vol. 8, no. 1., pp. 96-109. ISSN 2254-7088. DOI 10.17979/ejge.2019.8.1.4573.
112. MINELGAITĚ, A., LIOBIKIENĚ, G., (2019). Waste problem in European Union and its influence on waste management behaviours. *Science of the Total Environment*, no. 667, pp. 86-93. ISSN 0048-9697. DOI doi:10.1016/j.scitotenv.2019.02.313.
113. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, 2015. Rezortná koncepcia environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu do roku 2025. Dostupné na: <https://www.minzpz.sk/files/dokumenty/strategicke-dokumenty/rezortna-koncepcia-evvao.pdf>
114. MIRZOEFF, N. (2018). *Jak vidět svět*. Praha: ArtMap, 2018. s. 65-66.
115. MOLDAN, B., (1995). Ekologický aspekt trvalej udržateľnosti. *VESMÍR*, vol. 7 [online]. [cit. 2021-01-03]. Available at WWW: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1995/cislo-7/eko-logicky-aspekt-trvale-udrzitelnosti.html>

116. MURA L., et al., (2014). Identification of Funding of Regional Governments Using Correlation Analysis. *Procedia Economics and Finance*, vol. 15, pp. 154-161. ISSN 2212-5671. DOI 10.1016/S2212-5671(14)00466-3.
117. MURRAY, R., (2002). *Zero Waste*. London: Greenpeace Environmental Trust, 118 s. ISBN 1903907012.
118. MŽP ČR, (2021). *Komunální odpady* [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky, 2021, [cit. 2021-07-25]. Dostupné z WWW: https://www.mzp.cz/cz/komunalni_odpady
119. NEWSTROM, John W., DAVIS K., (1992). *Organizational Behavior*, In: McGraw-Hill series in management. No. 9. New York: McGraw-Hill College. ISBN 978-0070156036, pp. 582.
120. NUS - Nationale University of Singapore [online]. [cit. 2020-06-30]. Dostupné z WWW: <http://www.nuv.cz/p-kap/koncept-stemhttp://nus.edu.sg/>
121. NYE, J. S., (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books, 320 p. ISBN 978-0-465-00743-1.
122. NYE, J. S., (2004). *Public Diplomacy in the 21st Century. What factors need to be considered to explain U.S. policy to audiences abroad?* [online]. The Globalist. Rethinking globalization. May 10, 2004. [cit. 2020-12-30]. Dostupné z WWW: <https://www.theglobalist.com/public-diplomacy-in-the-21st-century/>
123. NYE, J. S., (2005). Soft Power: The Means To Success. In: *World Politics*. Public Affairs; Illustrated edition. 191 p. ISBN-13: 978-158648-306-7.
124. NYE, J. S., (2008). *The Powers to Lead*. Published March 3rd 2008 by Oxford University Press, USA, 226 p. ISBN13: 9780195335620.
125. OBDRŽÁLEK, Z. a kol., (2004). *Organizácia a manažment školstva*. Bratislava: SPN, 2004. 419 s. ISBN 80-89055-47-8.
126. OROSZ, Z., FAZEKAS, I., (2008). Challenges of municipal waste management in Hungary. *Acta Geographica Debrecina - Landscape & Environment*, vol. 2, no. 1, pp. 78-85. ISSN 1789-7556.
127. ORSZAGHOVA, D., HORVATHOVA, J., HORNYAK GREGANOVA, R., (2017). Selected Professional Competences of Future Managers. In: KOSICIAROVA, I., KADEKOVA, Z. (eds.). *Managerial Trends in the Development of Enterprises in Globalization Era*. Nitra: SAU, s. 408-414. ISBN 978-80-552-1739-0.

128. PERIATHAMBY, A., (2011). Chapter 8 - Municipal Waste Management. LETCHER, T. M., VALLERO, D. A., ed. *Waste: A Handbook for Management*. Burlington: Academic Press, s. 109-125. ISBN 978-0-12-381475-3.
129. PETRASOVA, V., BERESECKA, J., (2012). Creativity and Public Administration as Opportunity for Development of Regional Economy. KLÍMOVÁ, V., ŽÍTEK, V. (eds.). *Sborník z XV. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách*. Brno: Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity, 2012, s. 399-409. ISBN 978-80-210-5875-0.
130. PIETZSCH, N., RIBEIRO, J. L.D., DE MEDEIROS, J. F., (2017). Benefits, challenges and critical factors of success for Zero Waste: A systematic literature review. *Waste Management*, 67, 324-353. ISSN 0956-053X. DOI 10.1016/j.wasman.2017.05.004.
131. PIKE, G., SELBY, D., (1994). *Globální výchova*. Praha: Grada. ISBN 80-85623-98-6.
132. POHLLOD, J., (2012). *Ekologická daň z minerálních olejov*. Dashöfer. [cit. 2021-01-03]. Available at WWW: <https://www.uad.sk/33/ekologicka-dan-z-mineralnych-olejov-u-niqueiduchxzASYZNbyZARLsdlA69yFvuI96pC6/>.
133. POMBERGER, R., SARC, R., LORBER, K. E., (2017). Dynamic visualisation of municipal waste management performance in the EU using Ternary Diagram method. *Waste Management*, vol. 61, pp. 558-571. ISSN 0956-053X. DOI 10.1016/j.wasman.2017.01.018.
134. POVITKINA, M., (2018). The Limits of Democracy in Tackling Climate Change. [online]. *Environmental Politics*. vol. 27, s. 411-432. [cit. 2021/06/19]. Dostupné z WWW: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09644016.2018.1444723>
135. PRUDKÝ, L. et al. (2009). *Studie o hodnotách*, Plzeň: Aleš Čeněk, pp. 236.
136. REIF, K., SCHMITT, H., (1980). Nine Second - Order National Elections - a Conceptual Framework for the Analyzes of European Election Results. *European Journal of Political Research*, vol. 8, pp. 3-44. ISSN 1475-6765.
137. RISNANTO, S., et al. (2020). U-Vote: Ubiquitous Voting Model For General Election in Global Pandemic. In: IEE (eds.) *14th International Conference on Telecommunication Systems, Services, and Applications (TSSA)*, 2020, s. 1-5. ISBN 978-1-7281-7598-0. DOI: 10.1109/TSSA51342.2020.9310797.
138. ROSS, A., (2019). *Obory budoucnosti*. 1. vydanie. Praha: Argo, 330 s. ISBN 978-80-257-2881-9.

- 139.RYBOVÁ, K., SLAVÍK, J., BURCIN, B., SOUKOPOVÁ, J., KUČERA, T., ČERNÍKOVÁ, A., (2018). Socio-demographic determinants of municipal waste generation: case study of the Czech Republic. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, vol. 20, no. 3, pp. 1884-1891. ISSN 1438-4957. DOI 10.1007/s10163-018-0734-5.
- 140.SAPÍK, M., (2003). *Filosofie dějin a civilizace v díle A. J. Toynbeeho*. České Budějovice: JU v Českých Budějovicích, s. 25, ISBN 80-7040-660-7.
- 141.SEG – School Educational Gateway, 2020. Survey on climate education – Results. Prieskum zameraný na vzdelávanie v oblasti klímy. Dostupné na: https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/viewpoints/surveys/survey_on-climate-education.htm
- 142.SEG – School Educational Gateway, 2021. Education for a greener, more sustainable Europe. Dostupné na: <https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/latest/news/education-for-a-greener-eu.htm>
- 143.SHAH, M. M., (2008). Sustainable Development. In: *Encyclopedia of Ecology*. [online]. 2008. [cit. 2021-01-06]. Available at WWW: <https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/sustainable-development>.
- 144.SHOOK, N. J., OOSTERHOFF, B., TERRIZZI, J., BRADY, M.K., (2017). Dirty Politics: The Role of Disgust Sensitivity in Voting. *Translational Issues in Psychological Science*, vol.3, no.3, pp. 284-297. ISSN 2332-2136. DOI: 10.1037/tps0000111.
- 145.SCHMELTZER, L. R., WALTMAN, J. L., (1992). *Managerial Communications*. John Wiley.
- 146.SOROS, G., (2001). *Otvorená spoločnosť. Reforma globálneho kapitalizmu*. Bratislava: Kalligram, 384 s. ISBN 80-7149-408-9.
- 147.SPITZER, M., (2012). *Digital Demenz, Wie wir uns und unsere Kinder um den Verstand bringen*, Droemersch Verlaganstalt, Th. Knaur Nacht, GmbH&Co KG, Munchen, pp. 58-60.
- 148.STIGLITZ, D., (2006). *Making globalization work*. London: Pinguin Group, pp. 358.
- 149.STRUK, M., (2017). Distance and incentives matter: The separation of recyclable municipal waste. *Resources, Conservation and Recycling*, no. 122, pp. 155-162. ISSN 0921-3449. DOI doi:10.1016/j.resconrec.2017.01.023.
- 150.SUNDSTRÖM, A., (2016). Understanding illegality and corruption in forest governance. [online]. *Journal of environmental management* vol. 181. s. 779-790. [cit. 2021/07/21].

- Dostupné z WWW: <DOI.10.1016/j.jenvman.2016.07.020>
151. SURUBARU, NC., (2021). European funds in Central and Eastern Europe: drivers of change or mere funding transfers? Evaluating the impact of European aid on national and local development in Bulgaria and Romania. *European Politics and Society*, vol. 22, no. 2, pp. 203-221. ISSN 2374-5118. DOI 10.1080/23745118.2020.1729049.
152. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, (2020). *Volby a referendá*. [online]. Bratislava: Štatistický úrad. [cit. 2021/07/21]. Dostupné z WWW: <https://www.volby.statistics.sk>
153. TANTAU, A., MAASSEN, M., FRATILA, L., (2018). Models for Analyzing the Dependencies between Indicators for a Circular Economy in the European Union. *Sustainability*, vol. 10, no. 7, pp. 1-13. ISSN 2071-1050. DOI 10.3390/su10072141.
154. TEJ, J., (2010). Public Administration - a Specific Area for the Application of Risk Management. In: STEFKO, R. et.al. (eds.). *Management 2010: Knowledge and Management in Times of Crisis and Ensuing Development, PTS I and II*, Prešov: PU, 2010, pp. 346-354. ISBN 978-80-555-0257-1.
155. TREND: Šéf OSN vyzval na uzavretie „mieru s prírodou“. Označil to za prioritu storočia. [online]. 2. 12. 2020. [cit. 2021/07/21]. Dostupné z WWW: <https://www.trend.sk/spravy/sef-osn-vyzval-uzavretie-mieru-prirodou-oznacil-to-prioritu-storocia>
156. UN, (1945) The United Nations Charter at <https://www.un.org/en/about-us/un-charter.html>
157. UN, (2000), United Nations Convention against Transnational Organized Crime, adopted by General Assembly resolution 55/25 of 15 November 2000 <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html>
158. URSUL, A., URSUL, T., (2018). Environmental Education for Sustainable Development. *Future Human Image* 11(9), s. 115-125. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=646361&fbclid=IwAR2dWrB5pYGIsoDZsHZTLuy0J4A2AQgdlyHTmivmT4ygkQMXw-GW2x4vKA>
159. ÚV SR, (2020). *Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2020-2024*. [online]. Bratislava. [cit. 10/07/2021]. Dostupné z WWW: <https://www.rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>

160. VAIL, B. J., (2007). Illegal Waste Transport and the Czech Republic: An Environmental Sociological Perspective. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, vol. 43, no. 6, pp. 1195-1211. ISSN 2336-128X.
161. VAVREK, R., BENKOVA, E., (2018). Performance of EU Countries over Time and its Spatial Autocorrelation. In: STANICKOVA, M. et al., (eds.). *Proceedings Of The 4th International Conference On European Integration 2018 (ICEI 2018), PTS 1-3*, Ostrava: VSB-Tech University, pp. 1563-1570. ISBN 978-80-248-4169-4.
162. VEHLow, J., BERGFELDT, B., VISSER, R., WILÉN, C., (2007). European Union waste management strategy and the importance of biogenic waste. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, vol. 9, no. 2, pp. 130-139. ISSN 1438-4957. DOI 10.1007/s10163-007-0178-9.
163. VIKI, 2020. Centrálné úložisko digitálneho edukačného obsahu. Dostupné na: <https://viki.iedu.sk/>
164. VIŠŇOVSKÝ, J., KORENKOVÁ, M., (2010). Komunikačná spôsobilosť - predpoklad úspechu. In: *50 let managementu: sborník příspěvků ze setkání kateder a ústavu řízení a managementu*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, s. 91-94. ISBN 978-80-7394-225-0, S.
165. VOJTECH, F., LEVICKÝ, M., FILIP, S., (2019). Economic Policy for Sustainable Regional Development: A Case Study of Slovak Republic. *Journal of Security and Sustainability Issues*. vol. 8, no. 4, pp. 597–608. ISSN 2029-7025. DOI: 10.9770/jssi.2019.8.4(4).
166. VOLCIC, Z., ANDREJEVIC, M., (2011). *Nation branding in the era of commercial nationalism*. [online]. *International Journal of Communication*, 5, 598-618. [cit. 2020-12-30]. Dostupné z WWW: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/849/544>
167. WADE, R., (1996). *Globalization and its Limits: Reports of the Death of the National Economy are Greatly Exaggerated*. Cornell University Press: Ithaca.
168. WATTS, J., (2018). We have 12 years to limit climate change catastrophe, warns UN. [online]. *The Guardian*, 8. október 2018. [cit. 10/07/2021]. Dostupné z WWW: <https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/08/global-warming-must-not-exceed-15c-warns-landmark-un-report>
169. WB, (2021) World Bank Open Data at <https://data.worldbank.org>
170. WELSCH, W. (1995). Transkulturalität. Zur veränderten Verfasstheit heutigen Kulturen. *Zeitschrift für Kulturaustausch*, vol. 45, no. 1, pp. 40-48.

171. WHEELER, S., (2014). *Sustainable Development*. In: Michalos, A. C. (eds). Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research. Springer, Dordrecht. [cit. 2021-01-06]. Available at WWW: https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_2947.
172. WHITEHEAD, A. N., (1989). *Veda a moderný svet*. Bratislava: Pravda, s. 53, ISBN neuvedeno.
173. WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT, (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development*. General Assembly A/42/427. [cit. 2021-01-05]. Available at WWW: https://en.wikisource.org/wiki/Brundtland_Report/Chapter_3._The_Role_of_the_International_Economy
174. ZAKARIA, F., (2017). *Obrana liberálního vzdělání*. 1. vydanie. Praha: Academia, 127 s. ISBN 978-80-200-2717-7.
175. Zákon 17/1992 Zb. o životnom prostredí. Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-17>

REJSTŘÍK

A

audit, 41, 56

B

bezpečnost, 21, 26, 27

budoucnost, 89

C

civilizace, 103, 104, 105, 106, 108, 110,
127

Č

členské státy, 9, 46, 47, 110

D

demokracie, 9, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 84,
86, 88, 89, 106, 107, 110

digitální prostředí, 88

E

edukace, 11

environment, 115, 130

etické principy, 109

Evropa, 83

Evropská unie, 2, 3, 5, 9, 87, 137

extremismus, 107, 117

G

generace, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 107,
113

globalizace, 8, 81, 82, 84, 89

H

HDP, 111

I

index, 29, 30, 85, 111, 115, 116

K

kategorie, 112

komunikace, 82, 89, 122, 134

komunita, 44

krize, 9, 106, 110

kultura, 88, 89, 106, 109, 124

M

média, 9, 84, 86

medián, 111

N

nacionalismus, 10

nerovnost, 8, 9, 111, 112, 114

O

OECD, 111, 113, 123

P

participace, 52

politika, 28, 29, 35, 36, 104, 112, 113

populace, 44, 52, 111, 112, 114

průzkum, 87, 88

přistěhovalectví, 112, 113

S

sociální péče, 111, 113
společnost, 81, 83, 89, 103, 104, 105,
106, 107, 108, 110, 117
spolupráce, 15, 21, 81, 88
státní výdaje, 111
studenti, 86, 87, 88, 89

U

udržitelnost, 44

V

věda, 103
vize, 2, 3, 5, 105, 137

volnočasové aktivity, 88

výchova, 11, 12, 16, 17, 19, 107, 108,
124, 127

vývoj, 21, 26, 42, 104, 107, 109, 110,
113, 114

výzvy, 11, 17, 18, 35, 103, 105, 110

vzdělávání, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
18, 19, 21, 23, 35, 117, 128

Z

zájmy, 87, 88

Ž

životní prostředí, 5, 46

životní styl, 83, 84, 86, 87

ADRESÁŘ

Doc. JUDr. PhDr. Jiří BÍLÝ, CSc., Katedra právních oborů a bezpečnostních studií, Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú., Žižkova tř. 6, 370 01 České Budějovice, Česká republika, e-mail: bily@vsers.cz

Ing. Markéta BERANOVÁ, Ph.D., Katedra obchodu a financí, Provozně-ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Kamýcká 129, 165 00 Praha 6 - Suchbátka, Česká republika, e-mail: mberanova@pef.czu.cz

Ing. Alexander BILČÍK, Ph.D., Katedra didaktiky odborných predmetov, Vysoká škola DTI, Sládkovičova 533/20, 018 41 Dubnica nad Váhom, Slovenská republika, e-mail: bilcik@dti.sk

Ing. Jana BILČÍKOVÁ, Katedra techniky a informačných technológií, Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa, Dražovská 4, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: jana.bilcikova@ukf.sk

PhDr. Richard BRIX, Ph.D., Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, Slovenská republika, e-mail: richard.brix@ucm.sk

PhDr. Lukáš CÍBIK, Ph.D., Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, Slovenská republika, e-mail: lukas.cibik@ucm.sk

Doc. Ing. Aleš HES, CSc., Katedra marketingové komunikace, Fakulta ekonomických studií, Vysoká škola finanční a správní, Estonská 500, 101 00 Praha 10, Česká republika, e-mail: ales.hes@mail.vsfs.cz

Mgr. Jarmila HUDÁKOVÁ, Ph.D., MBA, Ústav ekonomiky a manažmentu, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: jhudakova@ukf.sk

Doc. PaedDr. Zuzana GERŠICOVÁ, Ph.D., Katedra školskej pedagogiky a psychológie, Vysoká škola DTI, Sládkovičova 533/20, 018 41 Dubnica nad Váhom, Slovenská republika, e-mail: gersicova@dti.sk

PhDr. Juraj KALICKÝ, Ph.D., Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: juraj.kalicky@umb.sk

PhDr. Barbora KRIŠTOFOVÁ, MLitt, Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: barborakristof@gmail.com

Ing. Miroslava NAVRÁTILOVÁ, Ph.D., Katedra obchodu a financií, Provozně-ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Kamýcká 129, 165 00 Praha 6 - Suchbátka, Česká republika, e-mail: navratilovam@pef.czu.cz

Mgr. Peter NOVÁČEK, Katedra ekonómie a financií, Fakulta managementu, Univerzita Komenského v Bratislave, Odbojarov 10, 820 05 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: peter.novacek@fm.uniba.sk

Doc. PhDr. et. Mgr. Peter ONDRIA, Ph.D., Katedra medzinárodných vzťahov, Fakulta verejnej politiky a verejnej správy, Vysoká škola Danubius, Richterova 1171, 925 21 Sládkovičovo, Slovenská republika, e-mail: peter.ondria@vsdanubius.sk

Doc. Ing. Viera PAPCUNOVÁ, Ph.D., Ústav ekonomiky a manažmentu, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika; Katedra regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, Lipová 41a, 602 00 Brno – Pisárky, Česká republika, e-mail: vpapcunova@ukf.sk

Mgr. Andrea RUSNÁKOVÁ, Ph.D., Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: andrea.rusnakova2@umb.sk

Doc. PhDr. Miroslav SAPIK, Ph.D., Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú.,
Žižkova 6, 370 01 České Budějovice, Česká republika, e-mail: sapik@vsers.cz

Prof. Ing. Dušan ŠOLTĚS, CSc., Vedecko-výskumné a vývojové centrum pre e-Europe,
Fakulta managementu, Univerzita Komenského v Bratislave, Odbojarov 10, 820 05
Bratislava, Slovenská republika, e-mail: dusan.soltes@fm.uniba.sk

Doc. Ing. Jarmila WEFERS, Ph.D., Katedra medzinárodného manažmentu, Fakulta
managementu, Univerzita Komenského v Bratislave, Odbojarov 10, 820 05 Bratislava,
Slovenská republika, e-mail: jarmila.wefersova@fm.uniba.sk

Název: **Evropská unie – názory a vize**
Autoři: Doc. JUDr. PhDr. Jiří Bílý, CSc., a kol.
Recenzenti: Mgr. Eva Heroutová, MBA
Doc. PhDr. Ing. Karel Šrédl, CSc.
Rozsah: 136 s.
Náklad: 200 ks
Účel: STUDIA (monografie)
Rok vydání: 2021
Vydavatel: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú.
Žižkova tř. 6, 370 01 České Budějovice, ČR, www.vserts.cz
Tisk: Tribun EU, s. r. o., Brno

ISBN 978-80-7556-095-7